

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 1/2003 • Pris 20:-

Social integration

• NY GLOBAL VÄRLDSORDNING • GAMMAL PATRIARKAL KÖNSORDNING •

bild: Stig Wejstål

Frågan är hur kapitalismen egentligen styr över dagens globaliserade värld. Har de transnationella bolagens expansion lett till att den ekonomiska makten helt kastat loss från nationalstaterna? Eller återfinns världssystemets allenarådande generalstab i Vita Huset? Eller är det i själva verket konkurrensen mellan olika maktblock som är huvudsaklig drivkraft?

Kanske finns ingen entydig rörelseriktning hos imperialismen idag. Statsmaktens funktioner globaliseras inte i samma takt som företagens aktiviteter. Systemet slits i olika riktningar och skapar en värld där motstridiga tendenser gör det svårt att skilja huvudsak från bisak. Den argentinske ekonomen Claudio Katz analyserar den globala utvecklingen genom att jämföra tre olika modeller.

VÄRLDSHERRAVÄLDE I VÅR TID

USA-hegemoni, "imperium" eller imperialistisk rivalitet?

Det förnyade intresset för teorier om imperialismen har förändrat debatten om globaliseringen. Tidigare låg fokus nästan uteslutande på kritik av nyliberalismen och på globaliseringens särdrag. Det är den fördjupade sociala krisen i tredje världen, det ökade antalet väpnade konflikter och den allt hårdare konkurrensen länder emellan som på nytt väckt intresset för det teoretiska begreppet imperialism såsom det utvecklades av marxismens förgrundsgestalter under 1900-talet. Marxistisk imperialismteori skapar begrepp för att hantera två typer av problem. Å ena sidan att klargöra karaktären av de härskarrelationer om råder mellan kapitalisterna i centrum och folken i den globala periferin. Å andra sidan förhållandet mellan de stora imperialistmakterna i varje skede av kapitalismens utveckling. Vilken bäring har dessa teorier idag? I vilken utsträckning kan de bidra till förståelse av dagens politiska verklighet?

DE GLOBALA SKILLNADERNA

Den extremt ojämlika inkomstfördelningen i världen är något som i sig anger hur viktig teorin om imperialismen är. Med tanke på att förmögenheten hos världens tre rikaste människor överstiger bruttonationalprodukten i 48 av jordens länder och att en människa dör av svält var fjärde sekund är det svårt att bortse från den ökande klyftan mellan de utvecklade industriländerna och u-länderna. Ingen kan idag på allvar hävda att denna ojämlikhet är något övergående som globaliseringens välgörande krafter kommer att rätta till. Länderna i periferin är inte bara globaliseringens förlorare, de utsätts i ökande grad för de inkomstöverföringar som historiskt är det som bromsat deras utveckling.

Det är en åderlätning som lett till en intensifiering av den redan extrema fattigdomen i de 49 fattigaste länderna och till en snedvriden kapitalackumulering i de beroende halvindustrialiserade länderna. Tillväxten i de sektorer som är inlemmade i den globala internationella arbetsdelningen sker på bekostnad av den ekonomis-

EN ARTIKEL AV CLAUDIO KATZ

Artikelförfattaren är lärare vid universitetet i Buenos Aires och medlem i nätverket "Economistas de Izquierda" ("Vänsterekonomerna") i Argentina. En intervju med honom finns i veckotidningen Internationales nr 48/2002

ka aktivitet som riktar sig mot de interna marknaderna och de lokala behoven.

Analysen av imperialismen tillhandahåller ingen konspirationsteori som förklaring till underutvecklingen, lika lite som den frikänner de lokala regeringarna från ansvar för situationen. Den ger helt enkelt en förklaring till kapitalackumuleringens polarisering i världsmåttstock och till de faktorer som upprätthåller den.

Det vidgade spelrum för självständig utveckling som på 1800-talet möjliggjorde Tysklands och Japans uppstigande till stormakter finns i dagen läge inte för Brasilien, Indien eller Syd-Korea. Dagens ekonomiska världskarta kännetecknas av centrums "stabla arkitektur" och en underutvecklingens "flytande geografi" – där inbördes förändringar i status mellan de beroende länderna i periferin är det enda som kan ske.¹

Teorin om imperialismen härleder dessa gigantiska asymmetrier till det systematiska överförandet av värden som skapas i periferin till kapitalismens centrum – en värdeöverföring vars konkreta former är försämrade handelsvillkor, finansiell utplundring och det direkta hemtagandet av industriella profiter. De politiska följderna av åderlätningen visar sig i att de härskande klasserna i periferins länder förlorar sin självständighet och i USA:s alltmer utbredda militära närvaro.

Alla dessa aspekter av den nutida imperialismen är tydliga i dagens latinamerikanska verklighet.

MOTSÄTTNINGAR I PERIFERIN

Den imperialistiska ordningen ger de utvecklade ekonomierna möjlighet att delvis förflytta sina ekonomiska problem till de beroende länderna. Det är en förklaring till den nuvarande ekonomiska nedgångens asymmetriska och icke-generella karaktär. Fastän krisen i periferin är fullt jämförbar med trettiotalets depression är en sådan djup nedgång bara en av flera möjliga scenarier för ekonomierna i centrum.

Privatiseringspolitiken har inte givit lika omfattande ekonomiska skador i de olika regionerna. Thatchers politik ökade fattigdomen i Storbritannien, men samma politik har i Argentina lett till uppkomsten av undernäring och av totalt utblottade sociala skikt. Den politik för ökade inkomstklyftor som i USA leder till minskade löner ger i Mexikos fall fattigdom och massiv emigration. Frihandels utbredning har

försvagat Japans ekonomi men förött Ecuadors. Dessa skillnader är en följd av de olika ländernas plats i den globala ekonomiska strukturen.

Beroendeställningen är den huvudsakliga orsaken bakom den stora ekonomiska nedgången i Latinamerika sedan mitten av 1990-talet. Kontinenten faller tillbaka i 1980 talets – det förlorade årtiondets – förhållanden. Bruttonationalproduktens tillväxt har i genomsnitt stagnerat och var 0,3 procent förra året och kommer att vara runt 0,5 procent 2002.

Den imperialistiska dominansen är grundorsak till de väldiga ekonomiska obalanser som givit upphov till Mexicos handelsunderskott, till att de brasilianska myndigheterna förlorat kontrollen över skattesystemet och till produktions kollaps i Argentina. Varje sådan omvälvning skapar kedjereaktioner i intilliggande länder. De nyliberala ekonomerna försöker analysera särdragen i de olika ländernas krisreaktioner men ser inte det generella mönstret. Men genom att Free Trade Area of the Americas (FTAA) nu är på väg att sjösättas så har det blivit i det närmaste omöjligt att undvika att göra en analys av imperialismen. Syftet med FTAA är att utvidga USA:s export och därmed förhindra etablerandet av europeisk konkurrens samt att befästa den amerikanska kontrollen över det som blir resultatet av de nyliberala åtgärderna – privatiseringar, lukrativa kontrakt inom offentlig sektor, betalning för patent, etcetera. FTAA är ett nykolonialt avtal som för in det man kallar frihandel i Latinamerika utan någon som helst motsvarighet gentemot USA:s marknad. Bushregeringen införde nyligen att antal nya handelsregler som förhindrar export av högteknologi till Latinamerika och samtidigt hindrar att 293 regionalt producerade varutyper säljs på USA:s marknad. Dessa handelshinder gäller framför allt på stål-, textil- och jordbruksområdet. Dessutom har Bushadministrationen bundit sig till ett hjälpprogram för det egna jordbruket som inom den närmaste tioårsperioden kommer att vara ett dräpdrag mot Latinamerikas export av soja, vete och majs.²

FTAA är ett typexempel på imperialistmakternas dubbla budskap. Man predikar frihandel för andra men är själva protektionister. När avtalet väl börja gälla kommer det att leda till sammanbrott för hela industrisektorn i länder som Brasilien, för Mercosur och andra regionala handelsöverenskommelser. Efter ett årtionde av nyliberalism så övertygar inte frihandelsbud-

Bild: Björn Rönnblad

skapet längre. Det är uppenbart att ett lands välstånd inte är beroende av dess "kontakt med den globala marknaden" utan på hur det är infogat i den ekonomiska världsordningen. Utrikeshandels andel av BNP är till exempel betydligt högre i Afrika (45,6 procent) än i Europa (13,8 procent). Trots det är Afrika världens fattigaste region.³ Afrika är det mest betydande exemplet på den ofördelaktiga positionen i den internationella arbetsdelningen som tillkommer periferins ekonomier.

POLITISK REKOLONIALISERING

Den återkolonialisering som utgör den politiska sidan av imperialismens ekonomiska dominans av periferin kännetecknas av att de lokalt härskande klasserna blir allt mer intimt förbundna med sina motsvarigheter i centrum. Genom finansiellt beroende, utförsäljning av nationella naturresurser och privatisering av de viktigaste offentliga tillgångarna knyts de lokala härskarna till imperialismakternas intressen. Internationella valutafonden (IMF) har idag hand om den ekonomiska politikens stora drag och det amerikanska utrikesdepartementet spelar en liknande roll vad det gäller politiska beslut. Ingen president i Latinamerika tar några viktiga beslut utan att konsultera den amerikanska ambassaden.

I motsats till perioden mellan 1940 och 1970 så strävar dagens kapitalister i Latinamerika inte efter att stärka den egna marknaden genom importsubstitution. Första prioritet är att alliera sig med utländska bolag eftersom de regionala härskande klasserna till viss del är utlandsskuldernas profitörer, de har gynnats av finans-

och kreditmarknadernas avreglering, av privatiseringarna och avregleringarna på arbetsmarknaden. Det finns också tjänstemannaskikt som är mer lojala gentemot imperialismens institutioner än mot nationalstaten. De är utbildade vid amerikanska universitet och uppknutna till internationella organ och stora företag. Deras karriärer är mer beroende av dessa institutioner än av att staterna som de regerar fungerar effektivt.

Återkolonialiseringen fördjupar krisen i de politiska systemen. Regeringskriserna i Paraguay, Ecuador, Peru och Argentina bottnar i att regimerna förlorat sin legitimitet, på grund av att de så uppenbart är underordnade IMF. Efter en lång process, i vilken de traditionella partiernas auktoritet urholkats, uppstår nu bräckliga regeringar utan förmåga att utöva verklig regeringsmakt och i förlängningen hotar statsmakten som sådan att bryta samman. Det är kulmen på en erodering av institutioner som blivit helt okänsliga för folkliga behov och agerar som imperialismens redskap. När själva det konstitutionella politiska ramverket hotar att falla sönder så uppmuntrar det amerikanska utrikesdepartementet en återgång till diktaturmetoderna från förr, även om man försöker dölja dem bakom en fasad av ny konstitutionell rekvisita.

Detta blev uppenbart i kuppöversöket i Venezuela i april 2002. Avsättandet av Venezuelas nationalistiska regering står högt på USA:s dagordning, jämte att utvidga handelsembargot mot Kuba, att undergräva zapatisternas ställning, förebygga en progressiv utveckling i Brasilien och att neutralisera folkupproret i Argentina. Man överväger möjligheten att upprätta

rena protektorat i det man betraktar som "misslyckade statsbildningar". Huvudkandidater för en återgång till ett sådant öppet kolonialt styrelseskick är Colombia och Haiti. I andra världsdelar är Jugoslavien, Afghanistan, Somalia, Rwanda och Sierra Leone aktuella för den här typen av styrelseform.⁴ På senaste tiden har Argentina lagts till listan av länder där sådana här åtgärder kan bli nödvändiga.

MILITÄR INTERVENTIONISM

"Plan Colombia" är det viktigaste testet på användandet av en sådan här mer direkt krigisk form av interventionism i Latinamerika. Pentagon har redan lagt förevändningarna om ett "krig mot narkotikahandeln" åt sidan och sedan man tvingat regeringen att avbryta freds-förhandlingarna har ett mildt fälttag inletts mot gerillan. Strategin att minimera den direkta närvaron av amerikansk trupp och därmed undvika amerikanska förluster (av rädsla för ett nytt "Vietnamsyndrom") leder till ökad blodspillan bland de "infödda".

Kriget i Colombia handlar om att återupprätta statsauktoriteten i ett sönderstyckat land och återskapa villkoren för imperialismens exploatering av regionens strategiska resurser. Som konspirationerna i Venezuela visar handlar det i hög grad om att garantera USA:s oljeförsörjning. Detta är också bakgrunden till CIA:s nyligen upprättade strategiska centrum i Ecuador.

Imperialismens militära ledning inriktar sig på att bygga upp snabba och rörliga insatsstyrkor. I det syftet har man decentraliserat Panamakommandot och inrättat nya baser i

Puerto Rico, Ecuador, Antillerna och El Salvador. Det amerikanska militära nätverket innefattar 51 baser över hela jordklotet som kan åstadkomma samtidig mobilisering av 60 000 soldater i hundra olika länder på några få dagar.⁵ Terroristaktioner mot Kuba eller till och med nya invasionsplaner finns ständigt närvarande som tänkbare uppgifter.

Den aggressiva militära inriktningen har vunnit i styrka efter elfte september. Man satsar medvetet på att få igång ekonomin genom upprustning och förutser möjligheten av krig med Irak, Iran, Nordkorea, Syrien och Libyen. USA hyser fem procent av jordens befolkning men står för 40 procent av militärutgifterna och påbörjar nu en modernisering av sina ubåtar, projekterar nya flygplanstyper och utformar (bland annat inom ramen för Star Wars-programmet) nya militära användningar av informationsteknologi.

Militär aggression är imperialismens reaktion på det sönderfall som drabbar stater, ekonomier och hela samhällsstrukturer i periferin som en följd av just USA:s växande dominans. Det är skälet till att "kriget mot terrorismen" har en del likheter med klassiska koloniala fälttåg. Återigen demoniseras fienden för att legitimera massakrer på civilbefolkningen i de främmande länderna och inskränkningar av de demokratiska rättigheterna i hemlandet. Men i takt med att kriget framskrider rubbas den politiska och sociala strukturen ytterligare. Den instabilitet som den ekonomiska plundringen, den politiska "balkaniseringen" och söndertrasandet av samhällsväven åstadkommit görs permanent av en imperialism försatt på stridsfot.⁶

De här konsekvenserna syns tydligast i Latinamerika och Mellanöstern, två zoner som är strategiskt viktiga för Pentagon eftersom de innehar stora oljeresurser och är de områden där konkurrensen med Japan och Europa om marknadsandelar är hårdast. Det är dessa regioners strategiska nyckelpositioner som gör dem till fokus för imperialismens maktutövning och gör att de genomgår mycket likartade samhällsprocesser – sönderfallande stater, försvagning av de lokala härskande klassernas makt och kris för de politiska systemen.

GRÄNSLÖST IMPERIUM?

Antonio Negris och Michael Hardts omfattande argumentation för att globaliseringen har suddat ut gränserna mellan den första och den tredje världen är en allvarlig utmaning mot tidigare teorier om imperialismen.⁷ De anser att en ny form av globalt kapital, som använder FN, G8-gruppen, IMF och Världshandelsorganisationen (WTO) som redskap, har skapat ett sammanhängande imperium som svetsar ihop de härskandes olika fraktioner i centrum och periferi till ett globalt förtryckarsystem.

Det är en karaktäristik som förutsätter en mycket långt gången homogenisering av den kapitalistiska utvecklingen, vilken verkar svår att leda i bevis. Alla statistiska uppgifter om investeringar, sparande eller konsumtion tyder tvärtom på att skillnaderna ökar mellan ekonomierna i centrum respektive periferin, och visar dessutom på att det sker en polarisering både av kapitalets koncentration och i hur hög grad de ekonomiska kriserna drabbar olika ekonomierna. USA:s välstånd de senaste tio åren står i skarp kontrast till den allmänna krisen i u-länderna. Periferins sociala kris saknar också mot-

svarighet i Europa. Det finns inte heller några tecken på en utveckling mot jämställd status mellan borgarklassen i USA och den i Venezuela eller några likheter mellan den argentinska krisen och den japanska. Långt ifrån att göra kapitalets reproduktion likartad över klotet så fördjupar globaliseringen den tudelade karaktären av processen.

Visst är det så att bindningen mellan de härskande i periferin och de stora bolagen är starkare än förr, och visst breder fattigdomen ut sig i kapitalismens hjärtland. Men de här mönstren har inte förvandlat något beroende land till ett kapitalistiskt centrum och inte heller gjort någon nation i centrum till ett u-land. De tätare förbindelserna mellan de härskande klasserna existerar sida vid sida med befästheten av den historiska klyfta som råder mellan industriländer och u-länder.

Den makt som ungefär tjugo länders kapitalister har över jordens övriga 200 länder är det tydligaste beviset på att den hierarkiska organisationen av världsekonomin är bestående. Genom FN:s säkerhetsråd utövar de sitt militära herravälde. WTO är deras instrument för att kontrollera handeln och IMF garanterar deras finansiella kontroll över hela världen.

Antagandet om uppkomsten av en transnationell borgarklass grundar sig på att man i analysen förväxlar "bindningar" med "makt-delning". Om en sektor av periferins kapitalister integreras tätare med sina allierade i centrum betyder det inte att de delar världsherraväldet eller att deras strukturella svaghet minskar. Medan amerikanska företag exploaterar Latinamerikas arbetare så deltar den brasilianska eller peruanska borgarklassen inte i utsugningen av USA:s proletariat. Fastän det skett ett enormt språng i internationaliseringen av ekonomin så verkar kapitalet fortfarande inom den imperialistiska ordningens ram, vars grund är strukturen centrum-periferi.

KLASSER OCH NATIONALSTATER

Vissa skribenter hävdar att inte bara kapitalet blivit transnationellt utan i själva verket atlockas stater och klasser genomgår en sådan process.⁸

Den tesen sätter likhetstecken mellan den regionala integrationen och ett historiskt överskridande av nationalstaten som ekonomisk och politisk arena, utan att uppfatta skillnaden mellan en sammanslutning av imperialistiska grupper (med olika nationellt ursprung) och rekolonialiseringen av periferin. Det är till exempel en himmelsvid skillnad på de processer som representeras av EU och FTAA. Man bör inte sammanblanda en allians mellan olika dominerande sektorer av världsmarknaden (EU) med en specifik världsmakts nykoloniala planer (FTAA).

I verkligheten är det bara den högre byråkratin i periferins länder som till fullo är en "transnationell" social grupp. Det är människor vars lojalitet till IMF eller WTO är starkare än lojaliteten till de nationalstater de regerar, och kanske kan man utifrån perspektiv och agerande hos den här gruppen av funktionärer ana klassintresset hos en framtida, verkligt transnationell härskarklass i tredje världen. Men utvecklingen av en sådan är ännu bara en möjlighet och inte något man kan iakttaga idag, i synnerhet inte i länder i den "högre periferin" (länder som Brasilien och Sydkorea) där den härskande klassens intressen är mer knutna till

kära läsare

Den här gången är det inte lätt. Imperialism. Rasism. Sexism. Tre tunga ämnesområden. Både begreppen i sig och de olika synsätt som ligger bakom dem är snåriga att bena ut. Men kanske är det just därför vi nu ger oss på dem. Vi gör det eftersom det är helt avgörande för socialister att förstå dessa svåra frågor för att det så småningom ska kunna bli möjligt att göra slut på allt det som förtrycker oss som människor. Imperialism, rasism och sexism.

På alla dessa tre områden är ju de värsta konsekvenserna uppenbara. Ta imperialismen: detta tidskriftsnummer görs i en tid när världen befinner sig på randen av den värsta militärattacken sedan andra världskriget. George Bush och hans världsterrorister har detaljplanerat ett folkmord på ett fattigt folk – där kanske även kärnvapen kommer att användas – för att få strategisk kontroll över lönsamma råvaror. Eller ta rasismen: att människor idag blir söndersparkade till döds på grund av sin "annorlunda" hudpigmentering och sitt ursprung. Eller sexismen: Lukas Moodyssons film "Lilja 4-ever" är en bedövande inblick i en handel där fattiga unga tjejer säljs till rika män som billiga förbrukningsvaror att slita, förnedra och slänga. En sanslös slavhandel i vår tid.

Så såväl imperialism, rasism och sexism innebär i förlängningen mord, underkastelse och brutal exploatering. Men de innebär också mycket mer, både i smått och stort - och inte sällan i mer subtila mekanismer. I smått möter vi väl nästan dagligen multinationella företagens inmutning av våra liv och våra pengar, vardagsrasistiska grannars tjat eller fördumsfulla killkompisars förolämpningar. Imperialism, rasism och sexism. Och sedan ställs också de större frågorna. Imperialismen: hur ser den egentligen ut idag som globalt system? Rasismen: vilken rörelse kan egentligen motverka den segregation den leder till? Sexismen: vilka allianser är bäst för att bekämpa kvinnors underordning? Vi presenterar i detta nummer artiklar som belyser de perspektiven.

En förödande effekt som alla dessa tre förtrycksstrukturer har gemensamt är att de genom att söndra och splittra – det vill säga lämna oss att bekriga varandra av korkade anledningar – förlamar den enda kraft som skulle kunna göra en mänsklig framtid möjlig: en klassförankrad sammanhållning mellan undertryckta som överbryggar nationella, etniska och könsmässiga barriärer. Vi hoppas att artiklarna bidrar till en fördjupad diskussion om hur vi gemensamt kan bana oss vidare till framkomliga handlingsvägar. Hur ska de splittrande hindren för en verkligt upprorisk och samlad folkrörelse undanröjas?

Valkomna, kära läsare, att gräva ner er i spalterna. Röda rummet väjer inte för de svåra frågorna.

/Hälsningar redaktionen

kapitalackumuleringen på den egna inre marknaden. Situationen är en helt annan i de mindre länderna (som till exempel i Centralamerika), vars ekonomier i hög grad är integrerade i en stormakts marknad. De här skillnaderna gör det uteslutet att hävda att det pågår en likformig transnationalisering av stater och klasser.

Några av dem som försvarar tesen om ett världsimperium understryker att när det kommer till verkligt agerande så är enigheten mellan klasserna i centrum och periferi mycket större än de skillnaderna som nationalekonomernas förlagade indikatorer påvisar. Det är sant att en hel del av dessa parametrar är helt otillräckliga för att utläsa de verkliga konsekvenserna av globaliseringen men det finns mängder av tecken på utvecklingsklyftan mellan centrum och periferi. Den ökade ojämlikheten kan ses på varje nivå; produktivitet, inkomstutveckling, konsumtion eller ackumulering.

Det är lika falskt att påstå att det uppkommit en ny form av "global stat" som suddar ut distinktionen mellan härskande och rekolonialiserade länder. Det är bara att titta på det ynliga inflytande som tredje världens borgarklass har över besluten i FN, IMF, WTO eller Världsbanken. De härskande klasserna i periferin är inte offer för underutvecklingen och de gör väldiga profiter på att exploatera arbetarna i sina egna länder. Men detta faktum innebär inte att de dessutom har global makt.

Teorin om "imperiet" känns inte vid att tredje världens borgarklass har denna marginella roll och underskattar imperialismens makt över periferins strategiska sektorer. Den noterar inte att denna underordning inte är rent kolonial – det vill säga i huvudsak inte handlar om att lägga beslag på råvaror eller om direktkontroll av territorium utan framför allt består av mekanismer för kontroll av u-ländernas strategiska sektorer.⁹ Denna makt utövas inte genom någon mystisk "världsmakt", utan av varje stormakt inom vars och ens intressesfär med militära och diplomatiska medel. USA spelar en mer framträdande roll i Plan Colombia än i konflikterna på Balkan, och Europas direktengagemang i motsättningarna runt Medelhavet kan inte jämföras med dess åskådarpått vad gäller utvecklingen av FTAA. Det är specifika intressen hos olika imperialistiska grupper som blir till stormakternas geopolitiska agerande, något som Imperiets teoretiker inte tycks inse.

TRE FÖRKLARINGSMODELLER

Den klassiska teorin om imperialismen är ett kraftfullt verktyg när det gäller att förklara maktförhållandena mellan centrum och periferi. Däremot är det som teorin har att säga om de nutida relationerna mellan stormakterna mer kontroversiellt. Denna del av teorin fokuserar alltså på de olika formerna av allianser och rivalitet mellan makterna inom det imperialistiska lägret. Ett flertal författare betonar vikten av att skilja på dessa två analysområden, och menar att härskarrelationerna gentemot periferin och relationerna mellan stormakterna har helt olika historiska utvecklingsförlopp.¹⁰

I analysen av denna andra aspekt är den traditionella utgångspunkten den distinktion mellan de två faserna i kapitalismens utveckling som marxismens teoretiker i början på 1900-talet betecknade som frihandelskapitalism respektive imperialism. Den här distinktionen försöker fånga karaktären hos en ny historisk fas

som kännetecknas av omfördelning av marknader mellan stormakterna med kriget som medel.

Enligt Lenin är det monopolens och finanskapitalets centrala roll under den här fasen som ligger bakom tendensen till konflikter mellan de imperialistiska stormakterna. Rosa Luxemburgs förklaring hänför sig till konkurrens om avsättningsmarknader som en följd av svårigheter att realisera medvärdet. Bucharin såg det som sammanstötningar mellan stora företag med olika intressen – expansionism kontra protektionism – på världsmarknaden. Trotskij hänförde konflikterna till de motsättningar som själva ackumuleringen genererar i form av ökade ekonomiska ojämlikheter på ett flertal nivåer. Dessa olika tolkningar syftade till att förklara varför den konkurrens mellan olika grupper av monopolföretag som börjat med handelskonfrontationer och upprättande av valutazoner slutade i blodiga krig.

Frageställningen verkade inte längre vara aktuell efter andra världskriget då risken för väpnade konflikter mellan de kapitalistiska stormakterna tycktes ha försvunnit i skuggan av kalla krigets motsättningar och den antikomunala befrielsekampen. Dessa förändringar modifierade villkoren för analysen av detta område inom teorin för imperialismen.

Under 1970-talet sammanfattade den belgiske marxisten Ernest Mandel den nya situationen med en analys där han urskilde tre olika tänkbara modeller för imperialismens utveckling: interimperialistisk konkurrens, transnationalism (ursprungligen benämnd "ultra-imperialism") och superimperialism.¹¹ Med argumentet att ackumuleringens överordnade egenskap bestod i ökande rivalitet menade han att det första alternativet var det mest troliga. Han förutspådde också att bildandet av regionala allianser skulle leda till ökande interkontinental konkurrens.

Mandel ifrågasatte perspektiven i det andra utvecklingsalternativet, vilken lanserats av Kautsky och av dem som föreställde sig uppkomsten av transnationella sammanslutningar av företag och intresseorganisationer som frigjort sig från medlemsmarnas geografiska ursprung.¹² Han hävdade att, trots att internationaliseringen av multinationella företag försvagade deras nationella rötter så var det inte troligt med en lång rad av sammanslagningar av bolag från olika länder. Med hänvisning till konkurrensens ställning i den kapitalistiska reproduktionen menade Mandel att det var än mer osannolikt att en sådan utveckling skulle kunna drivas fram av någon form av "världstater". Han ansåg vidare att företagen omöjliga skulle kunna bli okänsliga för de ekonomiska konjunkturen i sina ursprungsländer och för behovet av politiska åtgärder som dämpade konjunkturcyklernas effekter – något som en transnationell integration skulle implicera. Med det övergripande argumentet, att kapitalismens ojämna utveckling och dess kriser skapade spänningar som i det långa loppet är oförenliga med fungerande transnationella allianser, avfärdade han det andra utvecklingsalternativet.

Det tredje, superimperialism, förutsatte befästandet av en makts överhöghet och de andra imperialistmakternas underordnade i relationer som liknade den ställning periferins länder befann sig i. Mandel ansåg inte att USA:s ledarställning innebar att Europa och Japan hamnade i beroendepositioner av samma slag som de

underutvecklade länderna. Han poängterade att USA:s politiska och militära hegemoni inte innebar en långsiktig strukturell ekonomisk överlägsenhet.

Hur kan de här tre perspektiven användas i dagens analys? Vilken är den dominerande tendensen i början av det tjugoförsta århundradet: interimperialistisk konkurrens, ultraimperialism eller superimperialism?

FÖRÄNDRINGAR I KONKURRENSEN.

Den tidiga uppfattningen om imperialismen som ett stadium av krigsliknande rivalitet mellan stormakterna har knappast några anhängare nuförtiden. Det finns emellertid en något urvattnad version av denna tes där man inte betonar de militära inslagen utan fokuserar på den ekonomiska konkurrensens förlopp. En del analytiker pekar på hur imperialistmakterna aktivt stöttar företag i denna konkurrens och på användningen av nymerkantilistiska politiska åtgärder som syftar till att försvaga företagsrivaler.¹³ Andra analytiker understryker den nationella eller regionala homogeniteten i varje företags ägarstruktur och lyfter fram det faktum att de inhemska nationella marknaderna prioriteras i företagets agerande.¹⁴ Denna företags koppling till sin nationella bas, menar man i en del studier, ger förklaringen till varför tendenser till bildande av regionala ekonomiska block faktiskt har större kraft än trenden mot globalisering inom handel, finansiell verksamhet och produktion.¹⁵ Samtliga dessa synsätt har det gemensamt att de framställer globalisering som en cyklisk process där internationaliseringen av ekonomin bestäms av ekonomins faser av expansion och kontraktion.¹⁶ De här resonemangen spelar en viktig roll för att sticka hål på de nyliberala myterna om "nationens död", "gränsernas försvinnande" och "arbetskraftens obegränsade rörlighet". Teorin om interimperialistisk konkurrens visar hur rivaliteten mellan företag begränsar dess flyttningsbenägenhet, den finansiella avregleringen och upphävandet av handelshinder av de enkla skälen att konkurrens mellan regionala block förutsätter en viss geografisk stabilitet hos investeringarna, begränsade rörelsemöjligheter för kapital och specifika handelsregler på nationsnivå.

Att man påvisar ihålligheten i globaliseringsivarrarnas retorik är gott nog. Emellertid kan de här bidragen till teorin inte belysa skillnaderna mellan dagens förhållanden och de som rådde vid 1900-talets början. Utan tvivel är det fortfarande den interimperialistiska konkurrensen som bestämmer ackumuleringens flodfåra. Men varför leder inte konkurrensen mellan stormakterna till regelrätta krigshandlingar? Dagens konkurrens sker inom ramen för en tidvis stark solidaritet mellan de kapitalistiska länderna baserad på att USA, Europa och Japan har samma mål inom NATO och i Stilla havet och agerar som ett gemensamt block av härskarstater i olika militära konflikter.

Man kan hävda att hotet om den ömsesidiga förstörelse som ligger i kärnvapnen har förändrat krigets karaktär och neutraliserat storskaliga öppna konflikter. Men det resonemanget förklarar bara varför USA och Ryssland inte drabbat samman men inte varför de tre stora blocken undvikit militära konflikter med varandra. "Kampen mot kommunismen" mildrade rivaliteten mellan kapitalistmakterna, men rivaliteten

har faktiskt inte blivit mer öppen – mer direkt – sedan det kalla kriget tog slut.

GLOBAL STRATEGI

I själva verket har konflikterna förhindrats av de senaste decenniernas språngartade globaliseringsutveckling. Den enorma tillväxten av världshandeln, bildandet av en världsomspännande finansmarknad och en genuin global inriktning hos det femtiotal av de största företagen i världen – vars verksamhet och styrelsesätt i mångt och mycket anger utvecklingens inriktning – sammanlänkar det internationella kapitalet och utgör en neutraliserande motkraft till rivalitetstendenserna. De här bolagens produktionsstrategi baseras på en kombination av tre olika element: tillgång till produktionsfaktorer, sammanhängande produktion för den lokala marknaden och uppdelning av sammansättningsprocessen med tillverkning av delar i olika länder. Denna blandning av horisontell produktion (som i varje region återskapar ursprungslandets modell) och vertikal produktion (uppsplittring av produktionsprocessen i överensstämmelse med en global plan för specialisering) banar väg för ett större samarbete mellan det internationella kapitalets företag.¹⁷

Dessa uttryck för globaliseringen, som försvarar den traditionella konkurrensen mellan imperialistmakter, är en långsiktigt verkande tendens och inte bara ett inslag i kapitalismens cykler. Kapitalets utveckling mot allt vidare geografisk aktionsradie avbryts visserligen av perioder av rörelse mot mer nationell och regional inriktning, men den bromsande faktorn är en följd av bristande jämvikt, något som den globala expansionen i sig själv genererar.

I sista instans är globaliseringstrycket den dominerande kraften eftersom den är ett uttryck för hur värdelagen bryter igenom i internationell skala. Detta visar sig i uppkomsten av världspriser på varor, vilket representerar en ny mätare på den för varuproduktion socialt nödvändiga arbetstiden.¹⁸

Förklaringsvärdet i den klassiska teorin om interimperialistisk konkurrens blir litet när den ställs inför de internationaliserade styrelseskick som är förhärskande i storföretagens värld. Man ser inte detta om man betraktar den pågående globaliseringen som "en process som är lika gammal som kapitalismen själv". Med ett sådant synsätt uppfattar man inte de kvalitativa skillnaderna mellan olika stadier i denna process, vilket är nödvändigt om man till exempel vill förstå varför internationaliseringen av Ostindiska kompaniet på 1700-talet har väldigt lite gemensamt med General Motors globalt segmenterade produktionsapparat idag.

Dagens rivalitet mellan företagen tar sig ett mer flerstämmigt uttryck inom det nuvarande stadiets säregna ramar. Det är de globala organen – vars verksamhetsfält baseras på politik (FN, G8), ekonomi (IMF, Världsbanken, WTO) eller militärmakt (NATO) – som är dagens arena för hanterande av företagens gemensamma respektive motstridiga intressen. Till skillnad från förr pågår den traditionella rivaliteten mellan olika regionala block jämsides med ett växande inflytande för dessa institutioner som agerar i de transnationella företagens intresse.

Det nutida omformandet av marknader, lagstiftning och territorier sker genom sådana organ och inte genom krig mellan imperialistmakterna.

Bild: Björn Rönnblad

Några av dem som förespråkar den transnationella förklaringsmodellen menar att dagens företag redan agerar utan kopplingar till sina ursprungsländer.¹⁹ Andra hävdar att uppkomsten av "globalt kapital" kan hänföras till att informationsbehandlingen fått så stor roll i ekonomin – industriell aktivitet ersätts av nätverksagerande och "immateriellt arbete" blir en viktig produktionsfaktor.²⁰ Man drar slutsatsen att de här faktorerna sammantagna leder till att produktionsprocessens ställning som utgångs-

punkt för organiserandet av ekonomin förblevar, gynnar uppkomsten av en marknad som omspannar hela klotet och gör "imperiet allt mindre kopplat till territorium". Det är en vision som lockats till att tolka embryonala tendenser som om de vore fullt etablerade fakta, och som – utifrån det växande samarbetet mellan det internationella kapitalet – härleder en integrationsnivå som ännu lågt ifrån existerar. Kapitalet är idag bara i början av en strukturmöjlig process mot transnationalisering.

Det räcker att titta på den av Mandel angivna parametern – de globala bolagens olika känslighet för enskilda länders ekonomiska konjunkturer – för att falsifiera teorin om ultraimperialismen. De fyra viktigaste ekonomiska företeelserna under 1990-talet – USA:s tillväxt, Europas stagnation, Japans depression och kriserna i periferin – illustrerar tydligt att det inte är fråga om en gemensam utveckling hos ett "globalt kapital". Vinst eller förlust har för varje grupp av företag bestämts av deras situation i respektive region. Att den amerikanska tillväxten fått ökad kraft genom nedgången hos USA:s rivaler visar att det finns ett vinnande block vars situation skiljer sig från de japanska och europeiska företagen.

Vissa samarbetsformer med global utsträckning har börjat uppkomma och för första gången har allianser mellan europeiska, japanska och amerikanska företag framträtt. Kontakter av den här typen försvagar sammanhållningen inom EU, förpliktigar USA att föra en ekonomisk politik som tar hänsyn till det internationella finansiella läget och pressar Japan att motvilligt öppna sin marknad. Men dessa förbindelser eliminerar inte den faktiska existensen av konkurrerande block strukturerade runt gamla band till statsmakterna.

Den mer modesta varianten av teorin om transnationalism gör misstaget att bortse från hur olika poler i denna rivalitet tar sig uttryck i FTAA, EU och ASEAN. Men i den extrema form som Antonio Negri gjort sig till talesman svävar man ut i allehanda påståenden om geografisk "decentralisering" och blundar för att företagens strategiska aktiviteter fortfarande är baserade i USA, Europa eller Japan. Globala förbindelser har skapat ett nytt gemensamt

ramverk för konkurrens, men inte tagit bort konkurrensens territoriella grund. Men sedan är det å andra sidan sant att de förändringar som följer av informationsteknologin gynnar kapitalets globala sammanlänkning då de gör affärstransaktioner snabbare, smälter samman olika finansmarknader och påskyndar förändringar i arbetsprocesserna. Men den teknologiska revolutionen förstärker också konkurrensen och ökar behovet av regionala allianser mellan företag som är inblandade i konkurrensen om marknader. Den så kallade "nätverksekonomin" är inte bara en förenande kraft utan kan också innebära en betoning av den nationella arenan. Införandet av nya informationsteknologier styrs av kapitalistiska mått på lönsamhet, konkurrens och exploatering som begränsar investeringarnas flöden över världen och arbetskraftens rörlighet. Världens 200 globaliserade företag väljer – utifrån de villkor som kommer ur ackumuleringen och värdeförmeringen – att placera sina huvudkontor i något av ett halvduzin av jordens länder.

STATENS ROLL

Det finns de som hävdar att kapitalets transnationalisering har gett upphov till en liknande process på de härskande klassernas och staternas nivå, vilket bevisas av ökningen av utlandsinvesteringarna, arbetskraftens internationalisering och de globala organens tyngd i världsordningen.²¹ Negri hävdar rentav att det håller på att formas en ny rättsordning – med den amerikanska konstitutionen som förebild – som springer ur en överföring av makt till imperiets centrum vilket representeras av FN.²²

Det är en väldigt krystad framställning för det finns inga tecken på en fullständig globalisering

av den härskande klassen. Dess inre splittring till trots så är den amerikanska borgarklassen en gruppering som klart skiljer sig från sina motsvarigheter i Japan och Europa. Via specifika regeringar, institutioner och statsapparater försvarar dessa klasser sina egna tullar och skatter och sin egen finans- och penningpolitik, vilka är uttryck för deras egna specifika intressen. Inte heller den europeiska borgarklassens integration i det överstatliga EU omvandlar dem till "världskapitalister" för de är inte sammanlänkade med den icke-europeiska borgarklassen. Den slutliga transnationaliseringen av en del företags ledande skikt är inte heller det en vittnesbörd om uppkomsten av en härskande klass. Den här gruppen utgör en byråkrati med stort ansvar och inflytande men den utgör ingen klass.²³ Den viktigaste måttstocken på denna sorts sociala formation – ägande av produktionsmedel – vittnar tydligt om en borgarklass som är geografiskt splittrad i enlighet med den gamla nationsstrukturen. Storföretagens ägare är amerikaner, japaner eller européer – inte "världsmedborgare". En kontroll av de 500 största bolagens ägarhandlingar bekräftar denna nationella koppling: 48 procent tillhör amerikaner, 30 tillhör européer och 10 procent japaner.²⁴

Dessutom är IMF, WTO eller World Economic Forum inte homogena statsstrukturer utan centra för förhandlingar mellan olika bolag som via sina staters representanter försvarar olika uppfattningar om handels- och investeringsavtal. Företagen använder de här organen i kampen mot sina rivaler. När till exempel Boeing och Airbus tvistar om den globala flygplansmarknaden så är det amerikanska och europeiska lobbyister man förlitar sig på

för att företräda sina respektive intressen – inte världshandelsorganisationens byråkrater. I den interimperialistiska konkurrensen är det stater eller regionala block som räknas och inte bolagsallianser av typen Toyota-General Motors mot Chrysler-Daimler-Benz.

Att staterna bibehåller sina centrala roller visar att de viktigaste kapitalistiska funktionerna som tillkommer staten som institution (att garantera äganderätten, grundlägga och upprätthålla villkoren för utvinnandet och realiserandet av mervärdet samt att säkerställa medborgarnas underordning och samförstånd) inte kan globaliseras lika snabbt som affärsverksamheten.²⁵ Även om en transnationell statsmakt kunde uppstå de resurser, erfarenheter och den personal som behövs för att fullgöra till exempel de repressiva funktionerna, så skulle den sakna den för uppgiften nödvändiga auktoritet som varje borgarklass genom århundraden tillskansat sig i sitt land. Negri bryr sig inte om dessa motsägelser när han förutsätter existensen av ett nytt imperium under FN:s överhöghet. Han härleder FN:s kapacitet ur en inskränkt legalistisk analys som helt saknar samband med den logik som styr kapitalet. Mest överraskande är hur han beskriver FN som ett system som är förtryckande i toppen (säkerhetsrådet) men med en demokratisk bas (generalförsamlingen). Han ser inte att FN är en institution som på varje nivå fungerar som stöttepelare åt den nuvarande imperialistiska världsordningen. Hans skönmålning bygger på att han skattar den amerikanska konstitutionen högt, utan att inse att eliten i det landet i själva verket skapat ett politiskt system som via maktodelningsmekanismerna gäcker folkviljan.²⁶ Den här bilden av ett suveränt härskande imperium driver det transnationalistiska synsättets misstag in absurdum eftersom den överdriver dess största svaghet: oförmågan att inse att kapitalets integra-

tion på global nivå sker inom ramen för stater och de existerande (eller regionaliserade) härskande klasserna.

SUPERIMPERIALISMEN

Beskrivningen av USA som en absolut världshärskare finns implicit i de teser som förs fram i *Empire*. Trots att Negri betonar att Imperiet "saknar territoriellt centrum" så menar han också att alla institutioner i det nya stadiet bygger på amerikanska föregångare och skapas i motsättning till europeiskt förfall.²⁷ Det är en tolkning som närmar sig de många beskrivningarna av dagens USA som den "ensamt härskande världsmakten" i en unipolär värld.

De faktiska beläggen för den här tesen söker man i de amerikanska framryckningarna på framförallt politisk och militär nivå under det senaste årtiondet. Förvisso är FN:s agerande som regel i linje med USA:s prioriteringar, men supermakten har dessutom genom överenskomelser med Ryssland och interventioner i Centralasien och Östeuropa utsträckt sin närvaro över snart sagt hela planeten.

USA har i kraft av teknologi och produktionskapacitet ett klart övertag över sina rivaler. Detta övertag visar sig i den nuvarande ekonomiska nedgången genom världsekonomin ovanligt starka beroende av den amerikanska konjunkturcykeln. USA har under 1990-talet återtagit den ledarroll som Europa hade under åttiotalet och som Japan hade under sjuttiotalet. Man har, sedan man under Reaganepoken erhöll militärt överläge, utnyttjat den övriga världens resurser för att finansiera sin ekonomiska omvandling. Periodvis låter man dollarn falla för att gynna sin export och periodvis låter man den stiga för att locka till sig kapital. På samma sätt kombinerar man frihandel med protektionism i de olika sektorer där man har konkurrensfördelar respektive konkurrensnackde-

lar. Den återvunna amerikanska hegemonin beror till viss del på de amerikanska bolagens höga grad av internationalisering och på deras målmedvetna inriktning mot att tränga in på konkurrenternas inhemska marknader.

ELITISTISK IMPERIALISM

Men detta är trots allt inte något bevis på existensen av superimperialism eftersom den amerikanska överlägsenheten inte lett till Europas och Japans underordning. Konflikterna mellan stormakterna är interimperialistiska konflikter och kan inte jämföras med sammandrabbningarna mellan centrala och perifera länder. I sina handelskontroverser med USA agerar Frankrike inte på samma sätt som Argentina, Japan tigger inte om lån i IMF och Tyskland är medförfattare till (och inte offer för) G8:s resolutioner. Förhållandet mellan USA och dess medtävlare bär inga drag av ett härskande imperium. Otvivelaktigt har USA en geopolitisk ledarroll men den transatlantiska kopplingen innebär inte Europas underordning och stilla-havssamarbetet sker även på Japans villkor.²⁸

Teorin om superimperialismen överdriver således betydelsen av det amerikanska ledarskapet och underskattar imperialismens motsättningar. Gowan²⁹ gör den förmodligen riktiga bedömningen att den amerikanska böjelsen för "överhöghet" (på bekostnad av sina rivaler) snarare än "hegemoni" (att dela med sig av maktens frukter) kommer att undergräva dess ledarställning. USA:s styrka bygger också på sammanlänkning och inte, som i det förflutna, på att militärt besegra medtävlarna. Allianserna är mer bäckliga än om de vore resultatet av en militär lösning. På sätt och vis är dagens imperialism "elitistisk" i det att den saknar det utbredda och folkligt chauvinistiska stöd som fanns i början på 1900-talet, något som också undergräver den amerikanska överlägsenheten. ▶

Var en rebell.

Prenumerera på Mana

Mana är Sveriges största kulturpolitiska integrationstidskrift som fokuserar på det intensiva arbetet på gräsrotsnivån för solidaritet och antirasism, arbetet för en human flyktingpolitik, för att kvinnor med utländsk bakgrund ska ha samma rättigheter och skydd som sina svenska systrar, och för att principen om rätten till arbete och fritid samt lika lön för lika arbete ska gälla även för invandrare.

Mana kommer ut sex gånger om året och kostar 150 kronor att prenumerera på. Läs mer om oss på nätet: www.uppmana.nu

Integration?

- kvinnokamp
- antirasism
- internationell solidaritet

Ja tack! Jag vill prenumerera på tidskriften Mana. Helårsprenumerering 150:- för sex nummer.

Namn

Adress

Postadress Ort

Telefon Fax

E-mail:

Du kan även faxa din beställning på 040-187095 eller via Internet: www.uppmana.nu

Föreningar och organisationer som tecknar flera prenumerationer samtidigt kan få upp till 50 procent rabatt.

Mana betalar portot

Iransk-Svenska Solidaritetsföreningen

SVARSPOST

201 776 900
214 00 Malmö

► Den amerikanska dominansen praktiseras i form av krig i de mest instabila zonerna i periferin. Men stridslystnaden försvagar imperialismens sak i det att den systematiska aggressionens leder till ökad instabilitet. Bushregeringens nya doktrin med "krig utan slut" är ett brott med en tidigare tradition där begränsad konfrontation och proportionalitet mellan de medel som används och de mål man siktar till var ledord. I fälttågen mot Irak, mot "droghandeln" eller mot "terrorismen" så skapar man medvetet ett klimat av bestående rädsla, av stridshandlingar utan bestämda tidsgränser eller klara övergripande mål.³⁰ Förutom all förödelse så genererar detta okontrollerbara bumerangeffekter, typ talibanerna. Ett "totalt krig" utan folkrättsliga hänsyn destabiliserar världsordningen och urholkar auktoriteten hos den makt som driver det. Av de här angivna orsakerna har superimperialismen inte blivit en realitet och dess tendens hotas av själva effekterna av USA:s maktutövning.

EN KOMBINATION AV TRE MODELLER

Ingen av den klassiska imperialismens tre förklaringsmodeller kan klargöra de rådande relationerna mellan stormakterna. Tesen om interimperialistisk konkurrens förklarar inte vad som hämmar militär konfrontation och fäster för liten vikt vid de framsteg som kapitalets internationella sammanflätning åstadkommit. Den transnationella infallsvinkeln uppmärksammar inte att företagets konkurrens fortsätter att förmedlas genom klassernas och nationalstaternas handlingar. Det superimperialistiska synsättet bortser från att rangordningen mellan de utvecklade ekonomierna inte är jämförbara med den överordning som finns i förhållande till periferin.

De här bristerna leder oss till tanken att dagens konkurrens, integration och hegemoni tenderar att kombineras på ett nytt sätt som är mer komplext än vad man föreställde sig på 1970-talet. Att studera denna tilltrasslade väv är mer fruktbart än att söka bekräftelse på någon av tre modellerna.

Genom att uppmärksamma den här kombinationen förstår vi den rådande situationens övergående karaktär. För tillfället så dominerar varken konkurrens, sammanflätning eller hegemoni fullt ut, men vi kan notera en förändring i relationen mellan de olika krafterna inom respektive land vilket gynnar de transnationaliserade sektorerna på bekostnad av de nationella sektorerna inom rådande länder och klasser.³¹ Detta skiljer sig mellan olika länder (i Kanada och Holland är den globaliserade sektorn otvivelaktigt starkare än i USA och Tyskland) och olika sektorer (inom bilindustrin är transnationalismen starkare än inom stålsektorn). Kapitalet internationaliseras medan de gamla nationalstaterna fortsätter att garantera systemets allmänna reproduktion.

Den nya kombinationen av konkurrens, integration och imperialistisk överhöghet utgör en del av kapitalismens senaste stora förändring. Den är en del av ett stadium som karaktäriseras av kapitalets offensiv mot arbetarklassen (högre arbetslöshet, fattigdom och avreglering), dess sektoriella expansion (privatisering) och geografiska utbredning (mot de före detta "socialistländerna"), den informationsteknologiska revolutionen samt finansiell avreglering. De här processerna har förändrat kapitalismens funktionssätt och mångfaldigt systemets brist

på jämvikt genom att försvaga den statliga regleringen av ekonomiska cykler och stimulera konkurrens mellan företag. De gamla politiska institutionerna tappar auktoritet genom att en del av den verkliga makten förskjuts till nya globala organ som saknar både legitimitet och folkligt stöd. Dessutom leder imperialistisk militär eskalering till sammanbrott i periferins regioner vilket ökar instabiliteten i världen.³²

De här motsättningarna är specifika för kapitalismen och har inga likheter med det romerska imperiets, vilket flera skribenter hävdar. Sådana analogier påvisar likheten i mekanismen för införlivande och marginaliserande i förhållande till det imperialistiska centrat³³, de institutionella likheterna (monarki/Pentagon, aristokrati/företag, demokrati/FN:s generalförsamling)³⁴ eller det förfall som är gemensamt för de två systemen (Roms fall/det nuvarande systemets "ruttenhet").³⁵

Men dagens kapitalism sönderfaller inte på grund av en alltför omfattande territoriell expansion eller fallande jordbruksproduktion, ickeproduktivt arbete eller den dominerande klassens slösaktighet. Till skillnad från slavsamhället så förlamar inte kapitalismen produktivkrafterna utan stimulerar deras okontrollerade utveckling (under ständiga cykliska kriser).

De motsättningar som härstammar från kapitalets akkumulation och utvinning samt från världets realisering leder till kriser men inte till systemets dödsstrid. Den viktiga skillnaden jämfört med antikens imperier ligger emellertid i den roll som vår tids sociala subjekt – arbetare och förtryckta världen över – spelar med möjlighet att genomföra historiska förändringar, möjligheter som inte fanns under romarrikets förfall. ■

Ur International Viewpoint nr 345 (nov. 2002)
Översättning och bearbetning: Peter Belfrage
En oavkortad version av artikeln finns på www.rodarummet.org.

- Jag har analyserat detta i: Claudio Katz, "New economic turbulences", IV 330, Maj 2001; 'Las crisis recientes en la periferia', Realidad Economica nr 183, Oktober-november 2001, Buenos Aires. Polariseringen mellan centrum och periferi erkänns också av forskare som klassificerar länder i fyra hierarkiska kretsar (centralmakter, länder som erhåller utlandsinvesteringar, potentiella mottagare av utlandsinvesteringar och periferins ekonomier) och som menar att de enda förändringar som är troliga är mellan andra och tredje nivån. Se Charles Albert Michalek, 'La séduction des nations', Économica, Paris 1999 (Kapitel 2)
- Carlos Montero, 'Efecto en América Latina de nuevos subsidios al agro en EEUU', (ATTAC, Maj 29, 2002)
- Samir Amin, 'Africa: living on the fringe', Monthly Review, vol. 53, nr 10, Mars 2002
- 'El fantasma del protegido', Clarín, Juni 9, 2002.
- 'US military bases and empire' (editorial), Monthly Review, vol. 53, nr 10, Mars 2002
- Phil Hearse, "The Politics of the War on Terrorism", IV 335; Yvan Lemaitre, 'La paix et la justice impossibles' and Christian Piquet, 'Nouvelle donne, nouveaux défis', Critique Communiste, nr 165, Vinter 2002; Janette Habel, 'États Unis-Amérique Latine', Contretemps nr 3, Februari 2002
- Antonio Negri & Michael Hardt, 'Empire', (Cambridge, MA, 2000); Tony Negri 'El imperio, supremo estadio del imperialismo', Desde los cuatro puntos, nr 31, Maj 2001; Toni Negri, 'Imperio: el nuevo lugar de nuestras conquistas', Cuadernos del sur, nr 32, November 2001.
- William Robinson, 'Global capitalism and nation-state-centric', Science and Society, volume 65, nr 4, Winter, 2001-2002
- John Bellamy Foster, 'Imperialism and empire', Monthly Review, volume 53, nr 7, December 2001; Daniel Bensaid, 'El imperio esta-

- do terminal?', Desde los cuatro puntos nr 31, Maj 2001; Daniel Bensaid, 'Le nouveau désordre mondial', Contretemps, nr 2, September 2001
- Bob Sutcliffe, 'Conclusion', Robert Owen, 'Introduction', Tom Kemp 'The Marxist theory of imperialism', in Robert Owen & Bob Sutcliffe, 'Studies in the Theory of Imperialism', London, 1972.
- Ernest Mandel, 'Late Capitalism', kapitel 10 (Verso, London, 1972); Ernest Mandel, 'Las leyes del desarrollo desigual', 'Ensayos sobre el neocapitalismo', Era, México 1969. En liknande analys har formulerats av Bob Rowthorn, 'El imperialismo en la década de 1970', 'Capital monopolista y capital monopolista europeo', Granica, Buenos Aires 1971.
- Stephen Hymer, 'Empresas multinacionales e internacionalización del capital'. Ediciones Periferia, Buenos Aires, 1972; Martin Nicolaus, 'La contradicción universal', 'El imperialismo hoy', Ediciones Periferia, Buenos Aires 1971.
- James Petras, 'Imperialismo versus imperio', Laberinto nr 8, February 2002
- Paolo Giussani, '¿Hay evidencia empírica de una tendencia hacia la globalización?' in J. Arriola & D. Guerrero, 'La nueva economía política de la globalización', Universidad de País Vasco, Bilbao 2000
- Stavros Tombazos, 'La mondialisation liberale et l'imperialisme tardif', Contretemps, nr 2, September 2001
- Tony Smith, 'Pour une théorie marxiste de la globalisation', Contretemps, nr 2, September 2001
- Wladimir Andreff, 'Interventions et débats', 'Mondialisation', Espaces Marx, Paris 1999; Philippe Zarifian, 'Interventions et débats', 'Mondialisation', Espaces Marx, Paris 1999
- Michel Husson, 'Interventions et débats', 'Mondialisation', Espaces Marx, Paris 1999
- Odile Castel, 'La naissance de l'Ultra-imperialisme', in Gérard Dumenil & Dominique Lévy, 'Le triangle infernal', PUF, Paris 1999.
- Antonio Negri & Michael Hardt, 'Empire', preface; Toni Negri, 'Entrevista', Pagina 12, March 31, 2002; Tony Negri 'El imperio, supremo estadio del imperialismo', Desde los cuatro puntos, nr 31, Maj 2001.
- William Robinson, 'Global capitalism and nation-state-centric', Science and Society, volume 65, nr 4, Winter 2001-2002.
- Antonio Negri & Michael Hardt, 'Empire', (kapitel I-1, II-5, III-5, III-6).
- Michael Mann; 'Globalisation is among other things, transnational, international and american' and Kees van der Pijl, 'Globalisation or class society in transition?', Science and Society, volume 65, nr 4, Winter 2001-2002.
- Financial Times, Maj 10, 2002.
- Robert Went, 'Globalization: towards a transnational state?', Science and Society, volume 65, nr 4, Winter 2001-2002.
- Atilio Boron, 'Imperio e imperialismo', Buenos Aires 2002 (chapters 4 and 6).
- Antonio Negri & Michael Hardt, 'Empire' (kapitel IV-1
- Claude Serfati, 'Une bourgeoisie mondiale pour un capitalisme mondialisé?'. 'Bourgeoisie: états d'une classe dominante', Syllepse, Paris 2001; Claude Serfati, 'Violences de la mondialisation capitaliste', Contretemps, nr 2 September 2001.
- Peter Gowan, 'Cosmopolitisme libéral et gouvernance globale', Contretemps, nr 2, September 2001.
- See Contretemps, number 3, February 2002: Gilbert Achcar, 'Le choc des barbaries'; Daniel Bensaid, 'Dieu, que ces guerres sont saintes'; Ellen Meiksins Wood, 'Guerre infinie'.
- Leo Panitch, The State, Globalisation and the New Imperialism, Historical Materialism, Volume 9, Winter 2001.
- Alejandro Dabat, La globalización en perspectiva histórica (Mimeo), Mexico 1999; Christian Barrere, Interventions et débats, Mondialisation, Espaces Marx, Paris 1999.
- Toni Negri, Imperio: el nuevo lugar de nuestras conquistas, Cuadernos del sur, nr 32, november 2001
- Toni Negri & Michael Hardt, La multitude contre l'empire, Contretemps, nr 2, september 2001.
- Toni Negri & Michael Hardt, Empire, kapitel 4; Gérard De Bernis, Interventions et débats, Mondialisation, Espaces Marx, Paris 1999; Marcos Del Roio, Las contradicciones del imperio och Calos Martins, La nueva encrucijada, Herramienta, nr 18, sommaren 2001-2002.

Bild: Birgitta Lagerlöf

DEN SVENSKA KRUTDURKEN

– om invandrare, segregation och en möjlig klassammanhållning

Extremhögern går framåt. I en grogrund av arbetslöshet, försämrade levnadsvillkor och sönderfallande folkrörelser växer vardagsrasismen. Sverigedemokrater vinner stöd för sin invandrarfientliga "folkhems"-retorik. "Invandrarfrågan" är en krutdurk som riskerar bli alltmer lättantändlig. Hur kan radikala antirasister kontra den allt skarpare segregation som idag råder i "integrationens" Sverige?

Christer Norlin sätter sitt fokus i brytpunkten mellan globala klassklyftor och det lokala gräsrotsarbete som skulle kunna dras igång i återuppväckta rörelseorganisationer typ ABF, LO-facken och Hyresgästföreningen. Målet, att samla arbetarklassens gemensamma mångtalskraft, kan nås med "social integration", menar Norlin. Hur kan det bli möjligt?

En vårdag i slutet av sjuttioalet står jag och tittar på en grå betongfasad i ett av Västerås miljonprogramområden. Nyanlända chilenska flyktingar ska just smycka väggen med en färggrann muralmålning. Luften är klar och det går att andas framtid. Överallt i samhället förs en livlig debatt om hur arbetarklassen ska erövra makten. De socialdemokratiska kvinnorna diskuterar "det goda samhället" och lägger fram rapporten "Kvarteret framtiden" och LO mejslar fram löntagarfondsförslag. Två försök att skissa på en möjlig och mänsklig socialism, som bägge diskuteras livligt i studiecirklar och på arbetsplatser.

Själv arbetade jag under denna tid på Hyresgästföreningen i Västerås som drog igång muralmålningens projektet. I takt med att målningarna växte fram på flera av de gråaste betongfundamenten i området blev de alltmer ett utflyktsmål för omgivningens infödda svenskar. Människor möttes och livliga diskussioner uppstod.

De här bostadsområdena uppfördes inte med integration eller blandning som utgångspunkt. Segregeringen har alltid funnits inbyggd. Folkhems- och miljonprogrambyggena var tänkta som en total standardhöjning för arbetarklassen, från hälsovådliga ruckel till varma, hygieniska bostäder i fungerande stadsdelar där man arbetar, konsumerar och lever sitt sociala liv. Men de etniska aspekterna var aldrig ens aktuella.

När Sverige i mitten av sextioalet hade stor arbetskraftsinvandring låg byggandet i topp. Då uppfördes närmare 80 000 bostäder i flerbostadshusen årligen. Tjugofem år senare hade nybyggnationen sjunkit drastiskt. År 1991 byggdes 17 000 bostäder, varav flertalet var villor och bostadsrätter, medan antalet hyreslägenheter bara var 1 500. Och eftersom nära 9 000 bostäder beräknas ha rivits under åren 2001-02 har nettobostadsbeståndet alltså minskat, och det i en situation när mellan 25 000 och 40 000 lägenheter årligen skulle behöva byggas de närmaste tio åren för att bostadsbristen ska minska.

Idag säljs allmännyttan ut till privata intressen i många kommuner. De privata hyresvärdarna kan, sedan bostadsförmedlingarna avskaffades, välja sina hyresgäster fritt på den ansträngda bostadsmarknaden. Därför är invandrare i dag nästan uteslutande hänvisade till bostadsområden där få infödda svenskar bor. Då dessutom "Lagen om eget boende" gör att invandrare har rätt att fritt välja var de vill bo blir det oftast i områden med gott om landsmän. Nyanlända flyktingar ser oftast det som en trygghet till en början. Och även om denna inställning avtar ju längre de bor här bildas det lätt enklaver av människor med liknande etnisk bakgrund. Det innebär inte bara en ansamling av invandrare på krisorter utan också att flera miljonprogramsområden runt våra stora och mellanstora städer blir "invandrarområden". När exempelvis Tensta och Rinkeby var nybyggda på sjuttioalet var andelen utlandsfödda där mellan tio och tolv procent. Idag är det 60-70 procent.

De infödda svenskar som bor kvar i dessa områden är de med svaga ekonomiska resurser, och inte sällan med sociala problem. Invandrarernas vardagliga kontakt med det svenska samhället blir mycket sporadisk. Områdena får alltmer karaktären av proble-

mområden. Segregationen finns därför inbyggd från allra första början. De svenskar som lyckats hyggligt flyttat ifrån dessa områden till ett boende som upplevs som "tryggare", inte minst med tanke på barn och skolgång. Situationen ser likadan ut i både stora och mindre städer.

Idag har muralmålningarna på betongfasaden i Västerås flagnat. Under de tjugofem år som gått sedan den målades har stora politiska bakslag skett i världen. Vad har dessa omvälvningar lett till? Hur långt har segregationen gått i dagens Sverige och hur ser de sociala levnadsvillkoren för olika grupper ut? Och inte minst: hur kan socialister och andra radikala människor agera för att överbrygga de nationella och etniska barriärer som så förödande effektivt hindrar en framgångsrik klassförankrad kamp för ett bättre samhälle? Det är de frågor som denna artikel ska belysa.

ETNIFIERAD GLOBALISERING

För att försöka besvara frågorna måste man först ta en titt runt om i världen. Vad nog ganska få förstod den där vårdagen på sjuttioalet i Västerås var att de då nyanlända latinamerikanska flyktingarna var en symbol för ett skärpt internationellt klassförtryck. De hade flytt inte bara ifrån en blodbesudlad regim utan också ifrån det nyliberala experimentet som då inletts i Chile. Ett experiment som de kommande årtiondena kom att spridas till arbetarbefolkningen världen över med allt större tyngd.

Den strukturella omvandling som kapitalismen genomgått sedan dess innebär dels en proletarisering av tredje världens befolkning, dels en globalisering av kapitalrörelserna och därmed ett behov för de härskande att ta kontroll över industrialiserade regioner snarare än nationer. För detta behövs en lokal och regional mellanhand, en lokalt baserad överklass som kontrollerar regionens proletariserade befolkning. Som exempel kan nämnas det stöd som imperialismens herrar ger till olika härskande klaner i Mellanöstern, Centralasien och i vissa afrikanska regioner. Dessa länder, exempelvis Afghanistan, Libanon och Uganda, har tidigare inte varit nationer i vår bemärkelse med en homogen nationell identitet, med etnisk och kulturell homogenitet, utan mer en blandning av befolkningsgrupper styrda av lokalt baserade klaner. En grupp familjer eller släkter äger det mesta av jorden i ett område och utgör därmed en slags lokal feodal överklass. Dessa härskande klaner utnyttjar de etniska skillnaderna inom befolkningen och splittrar den arbetande klassen genom att skapa konstlade motsättningar till andra befolkningsgrupper i regionen, ofta med religionen som förtecken.

De etniska konflikterna i tredje världen blir därför en biprodukt av imperialismen och kapitaltalets globalisering. Därmed konserveras och förstärks de feudala hierarkiska strukturer som funnits. Det imperialistiska stödet till olika diktatorer visar att det är fråga om en global expansion av det kapitalistiska produktionssättet snarare än ett försök att "sprida demokrati".

Den kapitalistiska expansionen efter andra världskrigets har varit explosionsartad. Den gränsdragning och det behov av imperialistisk kontroll som tvingade på regionerna konstlade nationella gränsdragningar och nationella identiteter har inneburit att de regionalt styrande klanerna konkurrerar med varandra om nationellt inflytande som klass för att få behålla sina

privilegier. De etniskt/kulturella och religiösa drag som åberopas har därför utgått ifrån den härskande klassens behov av att kontrollera en allt mer proletariserad befolkning. Den etniska identiteten står därför oftast i direkt motsättning till arbetarbefolkningens behov av klassmässig solidaritet och därmed också i motsättning till att klassförtrycket upphävs. I de centralafrikanska staterna har det därför varit lättare att underblåsa etniska konflikter än exempelvis i det mer industrialiserade och proletariserade Sydafrika.

Omställning har inte skett utan klass- eller klankonflikter, vilket den senaste utvecklingen i Afghanistan är ett exempel på. Imperialismens stöd till den härskande klan som bäst tar tillvara dess intressen innebär vanligtvis ett stöd till en mer eller mindre brutal förtryckarregim. Flyktingströmmen från bland annat de oljeproducerande länderna har därför ökat markant i och med "globaliseringen". Globaliseringen orsakar också arbetslöshet i väst bland annat till följd av att produktionen allt oftare förläggas till "läglöneländer". Kapitalismens expansion suger alltså inte upp de arbetslösa i väst i samma omfattning som förr utan proletariseras i stället tredje världens befolkning. Globaliseringen och industrialiseringen av livsmedelsproduktionen skapar det "reservproletariat" i tredje världen som behövs för att befolka de gigantiska industrikomplex som byggs där. Därmed ökar också de globala sociala spänningarna.

För att de härskande ska kunna genomföra denna för kapitalismens överlevnad nödvändiga omstruktureringen, globaliseringen, behöver de en acceptans från arbetarklassen. Om den inte är möjlig att uppnå används ökat tvång och förtryck. Acceptansen försöker de styrande uppnå genom att få de traditionella arbetarpartierna och fackföreningarna att helt acceptera kapitalismen som samhällets grundval. I och med det har man åstadkommit det mest primära – att tämja arbetarklassens massorganisationer.

INDIVIDUALISTISKT SÖNDERFALL

För att inte de stora medlemsmassorna i dessa organisationer ska resa sig i protest mot ledningens anpassningspolitik så måste borgerligheten vinna kampen om den politiska dagordningen. Varje fråga, stor som liten, måste individualiseras och avskiljas från varje koppling till det sammanhållande politiska och ekonomiska system som binder dem samman.

Pensioner och socialförsäkringar privatiseras, miljön snuttifieras, genusdebatten handlar om identifikation och chefskap och invandrardebatten blir en fråga om "onda och goda". Det vi vanligtvis kallar "vänster", bland annat vänsterpartiet, orienterar sig allt längre bort från klasspolitik, och många "enfrågerörelser" får en allt kraftigare individualistisk slagsida.

Denna söndermalningsprocess av arbetarklassens kollektiva självmedvetande, dess självförtroende och självständighet i förhållande till borgarklassen har, tillsammans med att arbetarorganisationernas ledande skikt kapitulerat, lett till att folkrörelserna långsamt ruttar bort. I fackföreningar, hyresgästföreningar och i kooperationen – där det tidigare judit en verksamhet och framtidstro – sitter idag en och annan granad relik och drömmer sig tillbaka till forna dagar. Några stalinister talar förvirrat om "folkhemmet" och en och annan anarkist åltar

bild: Joakim Roos

Finns det vulkaner i Sverige? I Chile var det jordbävning 1985. Tror du att det blir jordbävning här?

sitt individuella hat till det samhälle som endast förtjänar gatsten. I denna uppluckrade och atomiserade miljö känner sig de som vuxit upp med folkrörelsen, som identifierat sig med arbetarklassen och som anser sig ha deltagit i samhällsbygget, svikna.

Detta är ett fenomen som Sverigedemokraterna förstått bättre än kanske någon annan politisk organisation i landet. Genom att koppla folkhemstanken till sitt "nationella program" har de lyckats appellera till just gamla socialdemokrater som inte längre känner igen sig. Enligt liknande grundmönster som det klanledare eller mullor i tredje världen följer när de bekämpar den för tillfället härskande klanen med sina egna religiösa eller etniska förtecken för att erövra makten så försöker Sverigedemokraterna så split i arbetarleden för att erövra ställning som den härskande klassens representant i Sverige.

Inte heller den antirasistiska rörelsen har kunnat undvika denna utveckling. Från att ha varit en rörelse som syftat till massorganisering och djup förankring bland medborgarna har den, särskilt efter Göteborgshändelserna i juni 2001, tenderat att bli alltmer individualistisk genom en mer ensidig inriktning på manifestationer som av allmänheten ses med allt större skepsis ju mer dominerande de svarta rånarluvorna blir. Därmed riskerar de att segregera sig själv alltmer.

EN ARTIKEL AV CHRISTER NORLIN

Artikelförfattaren arbetar på Komvux i Örebro. Aktiv i Nätverket mot rasism. Medlem i Socialistiska partiet.

Den globaliserade nyliberala politiken leder till en astronomisk ojämlikhet, vilket också är ett av dess huvudsakliga syften. De kolossala industrikomplexen i världen tornar som monument över en gigantisk kapitalkoncentration som innebär en så effektiviserad produktion att konkurrensen om arbete är stenhård i global skala, vilket starkt bidrar till att detronisera arbetarklassen som kollektiv politisk kraft.

Medan denna splittring i tredje världen sker med brutala metoder, sker den i väst oftast med materiella medel där social skiktning är ett viktigt inslag. Följ bara kurvan från högutbildade akademiker med "spetskompetens" ner igenom den fallande skalan till lågutbildade långtidsarbetslösa. Alla på stegen är indragna i produktionsprocessen på ett eller annat sätt, men med en skillnad i social status och ställning som är historiskt unik.

Det sociala varat – att man som människa formas av sin sociala miljö – innebär idag att var och ens personliga identitet står i relation till ens värde på marknaden och inte till att man är individ i en social klass eller ens till ens "nytta" i samhället. Vi manifesterar social status i de varor vi omger oss med. Att inte äga är idag att vara misslyckad, lat, obegåvad och att sakna vilja. Att skaffa sig "respekt" innebär att skaffa sig så mycket som möjligt av bytesmedlet pengar. Detta är i praktiken ett socialt mentalt våld, som i ett av sina mest absurda exempel kan illustreras med att porrkungen Milton idag lever som en respekterad affärsman i ledningen för ett börsnoterat företag. Sådant skapar en allmän samhällsmoral som får förödande konsekvenser när den anammas bland egendomslö-

sa och marginaliserade. Har man inget jobb och ingen som bryr sig kan det kanske vara frestande att råna en Seven Eleven för att synas och få "respekt".

Att var och en söker sin egen materiella status är ett uttryck för att vi i väst pressas av ett individualistiskt synsätt. Men också människomassorna i delar av tredje världen har i den globala skövlingens kölvatten impregnerats med detta synsätt, vilket lett till att många tidigare klassbaserade massrörelser ersatts med individuell desperation där fundamentalistisk terror bara är ett uttryck. Man kan idag visserligen se en hoppfull tendens till motsatsen, med ett begynnande uppsving för radikala klassrörelser framför allt i Latinamerika. Men sammantaget är vi ännu inne i en internationell politisk högerkantning där borgarklassens ideologiska och politiska övertag genomsyrar det mänskliga medvetandet.

Globaliseringen är den materiella och politiska orsaken till den terror som världsordningens härskare säger sig vilja bekämpa och till de flyktingströmmar som söker sig till dess huvudländer.

STRUKTURELL SEGREGATION

Svenskar i allmänhet och invandrare i synnerhet har nästan helt slutat delta i folkrörelsen och i och med det har den minsta sociala kärnan, familjen, blivit reträttplats för arbetarbefolkningen. När denna befolkning utsätts för provningar i form av arbetslöshet, minskade inkomster och försämrad social standard – eller oro för hotande påfrestningar – så är det inte svårt att förstå att det är inom denna kärna som den sociala vreden ofta får sitt mest primitiva

bild: Joakim Roos

Vem välkomnar en zigenarfamilj med åtta barn?

uttryck. Från missbruk, våld och misshandel inom familjen till rädslan för allt hotande och främmande "där utanför". När de sociala kontaktlänkarna brister så brister också vår möjlighet att på ett verkligt och socialt sätt delta i samhällslivet.

Makten över våra liv och inflytandet i samhället blir därmed urholkad på alla nivåer, vilket är en förutsättning för den globala ekonomiska omstruktureringen. En helt rörlig arbetsmarknad (läs arbetarklass) förutsätter inte bara privatisering av offentlig verksamhet, lönedumpning och liknande, utan också avsaknad

av kämpande folkrörelser som skulle kunna sätta käppar i kapitalismens allt snabbare snurrande hjul.

Experimentet Chile inledde alltså "globaliseringen" och därmed även en ny epok av massflykt, varav en rännil funnit sig till Sverige. Och den som orkar tränga igenom den offentliga statistik som finns tillgänglig kommer att finna ett förkrossande bevismaterial över hur segregeringen, för att inte säga rasistiskt, det svenska samhället behandlar människorna som utgör denna rännil. Det pågår en etnisk segregation som går hand i hand med uppsplittringen av och attack-

erna mot arbetarklassen i stort. Jag ska här försöka göra en konkret genomgång av hur denna strukturella diskriminering ser ut i "integrationsens" svenska samhälle.

1985 bytte flyktmottagandet myndighet från Arbetsmarknadsstyrelsen till Invandrarverket och kommunernas socialförvaltningar. Från att ha varit en fråga om hur man så fort som möjligt skulle kunna slussa in invandrarna i arbete blev integrationen i stället en fråga för de sociala myndigheterna. Och när tonvikten inte längre låg på arbete och försörjning lades större tyngdpunkt på boendet. Flyktförläggningar stängdes på löpande band och invandrarna fick bosätta sig fritt i samhället. Vad myndigheterna inte tog hänsyn till var att de lediga bostäderna i första hand fanns i områden där den svenskfödda befolkningen flyttade ut eller i de så kallade "krisorterna" som varvskrisens Malmö och Landskrona.

Integrationen försvårades på det sättet dubbelt. Dels på grund av att möjligheterna att få ett arbete på dessa orter var minimala, dels för att bostadsområdena som svenskarna lämnade snabbt blev "invandrarområden". De berörda kommunernas sociala budgetar ansträngdes hårt både av att inkomster från stora näringar försvann och av att man i stället fick ökade kostnader för att försörja allt fler nya socialbidragstagare. I västra Skåne har till exempel bara 30 procent av de bosniska männen arbete, medan de i regioner där inte krisnedläggningarna drabbat så hårt kan ha en sysselsättningsnivå på 90 procent.

Under åren 1991-93 slogs omkring 600 000 personer ut från arbetsmarknaden i Sverige. Bland utomnordiska invandrare ökade under samma år arbetslösheten från 35 procent till 60 procent, dubbelt så mycket som bland infödda svenskar. För manliga utomnordiska invandrare tar det dessutom i genomsnitt elva år att nå en sysselsättningsgrad på ens 50 procent, vilket de inomnordiska invandrarna uppnår redan efter tre år. Det finns också otaliga vittnesmål om hur intresserade arbetsgivare är, ända tills de får höra den arbetssökandes namn...

I de fall invandrare får arbete är det mycket sällan det sker inom det yrkesområde de har utbildning för, om det är en avancerad yrkesutbildning. Om någon invandrare ändå lyckas få ett sådant arbete blir han eller hon sämre betald än den svenska arbetskraften. De som får arbete proletariseras alltså oftast oavsett tidigare utbildning. Drygt 20 procent av den manliga utländska arbetskraften arbetar inom verkstadsindustrin, jämfört med cirka 15 procent av de svenska. Av de utländska kvinnorna arbetar 32 procent inom vård och omsorg.

De invandrade männen anställs ofta i tidigare kvinnodominerade läglöneyrken som lokalvårdare, vårdbiträde och liknande. Det är kanske inte alltid negativt eftersom de då möter svenska kvinnor som jämställda arbetskamrater, men det är negativt för den invandrades bild av hur "samhället" betraktar dem, i synnerhet om de är högtbildade.

UTESTÄNGDA FRÅN FACKET

Sysselsättningsnivån kan jämföras med arbetslösheten i stort. Under åren 1979-85 hade närmare 75 procent av invandrarna från bland annat Sydeuropa och utomeuropeiska länder arbete i landet. I dag är siffrorna de omvända för de flesta utom för sydamerikaner, vilka ofta

levt i Sverige många år. Jämför man det med sysselsättningsgraden inom de mest proletära yrkena så inser man lätt att de utomeuropeiska invandrarna, ifall de har arbete, nästan uteslutande tillhör arbetarklassen. Till det kan läggas att invandrare dubbelt så ofta som svenskar har tidsbegränsade arbeten, och dubbelt så ofta bullriga och enformiga jobb.

Ett problem som börjat diskuteras på senare tid är att flyktingar som väntar på uppehållstillstånd inte kan få tillfälligt arbetstillstånd. De tvingas alltså inte bara bosätta sig på orter utan arbetstillfällen, de är också förbjudna att påbörja integrationen med att ta sig ett arbete innan alla formaliteter är avklarade. De tvingas på så sätt att påbörja sitt nya liv i passivitet, isolering och bidragsberoende.

Även de invandrare som har arbete är särbehandlade, och då inte bara genom att de befinner sig i lågt betalda arbeten med dålig arbetsmiljö. De är också utestängda från fackföreningarna. Trots att invandrare exempelvis utgör 21 procent av medlemmarna i Metall utgör de endast fyra procent av de förtroendevalda i förbundets avdelningar. Informationen från fackföreningarna är ofta mycket bristfällig och med tanke på hur olika facken fungerar från land till land leder det ofta till oförståelse och passivitet från invandrarnas sida. Carlos Nuñez, samordnare i nätverket Fackligt aktiva invandrare (FAI) uttrycker det som att "Vi har kommit till Sverige med helt olika föreställningar om vad facket är. För latinamerikanerna är facket en kamporganisation. De är vana att gå ut på gatorna och skrika när något är fel. Så går det inte till här. Våra kamrater från före detta Sovjetunionen ser facket som en myndighet, ingenting mer. Afrikanerna har ofta ingen erfarenhet alls. Facket är ett helt nytt begrepp för dem."

I arbetskraftsinvandringens barndom på femtio- och sextiotalen fungerade integrationen på arbetsmarknaden bättre. Arbetare som rekryterades fick samma försäkringsskydd mot sjukdom, olycksfall och arbetslöshet och samma arbetsvillkor och lön som svenska arbetare. Det skrevs också in i avtal att de som rekryterades skulle förbinda sig att vara medlemmar i facket så länge som de arbetade i Sverige. I dagens LO, där klasskampen torkat ihop till oigenkännlighet, diskuterar man begränsad invandring i stället för bra arbetsvillkor för alla.

På den tiden fick invandrare tillgång till arbete och försörjning och ingen frågade efter deras svenskkunskaper eller sociala kompetens. Men innanför fabriksportarna uppstod ändå segregation främst beroende på att de hitflyttade erhöll de "sämsta" arbetena. På så sätt skapades lätt enklaver med olika invandrargrupper även inom industri och offentlig sektor. De blev fast i samma slitsamma arbeten utan att erbjudas kompetensutveckling och utbildning för att svara mot arbetslivets nya krav när arbetsorganisationen förändrades eller ny teknologi infördes.

Dagens närmast totala utestängning från arbetsmarknaden innebär att 20 procent av befolkningen, de med invandrarbakgrund, inte kan räkna med likvärdiga chanser till arbete och försörjning som de 80 procent som är svenskar. Det visar sig genom att risken för arbetslöshet är 30 procent högre för ungdomar med minst en utlandsfödd förälder än för etniskt svenska ungdomar. För de ungdomar

som invandrat före skolstart är risken 50 procent högre, trots att de har "svenskkompetens".

BOENDE OCH UTBILDNING

I globaliseringens anda består dagens nybyggnation i första hand av privatägda bostäder, antingen villor eller bostadsrätter. Idag är fastighetsbolagens främsta inkomst byggande och försäljning av bostadsrätter, och det är helt upp till "marknaden" vad som byggs. JM-koncernen har till exempel på det sättet femdubblat sin vinst. Och hyrorna i Sverige ligger 25-30 procent högre än övriga EU-länder. En prisökning som framför allt beror att räntesubventionerna hårdbantats för att finansiera marginalskattereformen.

Till de nyproducerade egenägda bostäderna flyttar de mer välstuerade svenskarna. Skulle en invandrare vilja söka sig dit finns flera hinder på vägen. Över hälften av de som försökt anser sig ha blivit diskriminerade, bland annat av bankerna när de sökt lån.

Nyligen har en diskussion väckts av (s)-kommunråden Göran Johansson och Ilmar Reepalu i Göteborg respektive Malmö, som ifrågasätter lagen om eget boende. De anser att invandrare som flyttar hit i stället ska hänvisas till orter där det finns möjligheter till utbildning och arbete, och där samtidigt tillfälligt arbetstillstånd skulle kunna utfärdas.

Utbildningsnivån hos de invandrare som kommer hit är mycket skiftande och täcker hela skalan från analfabetism till högutbildade ingenjörer och läkare. Verket för högskoleservice (VHS) gör en kostnadsfri bedömning av varje enskild invandrars utbildning på gymnasie- och högskolenivå för den som önskar. Tyvärr görs bedömningen inte automatiskt, man måste själv vända sig till studie- eller yrkesvägledare, flyktingförläggning eller arbetsförmedling, och informationen om denna möjlighet är mycket bristfällig. Ett annat problem är att flyktingar ofta inte har med sig några intyg från hemlandet.

Värderingen av utbildningen från hemlandet anpassas inte till de fortsatta studierna i Sverige, vilket ofta leder till att den invandrade ofta får göra om hela den grundutbildning han eller hon genomgått i sitt hemland. Ett undantag är Tekniska högskolans kompletteringskurser för tekniker och ingenjörer, som kommit till sedan det internationella ingenjörsförbundet länge tryckt på för detta. Tack var dessa kurser har invandrade akademiker snabbt kunnat finna sig tillrätta i sin yrkesroll.

Bortsett från invandrare från EU-länder, vars utbildning automatiskt jämställs med utbildning i Sverige, är andelen högutbildade invandrare ändå förhållandevis hög. Årsskiftet 2001-02 hade 17 procent av den svenskfödda befolkningen eftergymnasial utbildning som är längre än tre år. För utrikesfödda är procentandelen exakt densamma. För personer födda i de forna öststaterna är siffrorna betydligt högre; 56 procent för dem som är födda i Ukraina och Ryssland och 58 procent för personer från Litauen. För andra nationaliteter varierar det mellan 20 och 43 procent. De som drar ner statistiken till genomsnittlig svensk nivå är de invandrare som kom med femtio- och sextiotallets arbetskraftsinvandring. Bara åtta procent av de forna jugoslaverna, elva procent av finländarna och sju procent av makedonierna har genomgått motsvarande utbildning. Naturligt-

vis är också andelen lågutbildade flyktingar större ifrån krigshärdar som Somalia och Palestina, men de är försvinnande få i jämförelse med antalet lågutbildade arbetskraftsinvandrare. Endast 35 procent av männen och 48 procent av kvinnorna hade tre år efter bedömning erhållit ett arbete i paritet med utbildningsnivån.

En av de främsta målsättningarna när folkskolan infördes 1948 var enligt skolkommisionens formulering att "befordra en föreställning präglad av ömsesidig tolerans, samarbete och förståelse". Tanken var att skolan skulle bli jämlikhetsskapande, en målsättning som upprepas i olika formuleringar i läroplanerna från 1969 respektive 1980. I den senaste läroplanen från 1994 däremot så saknas denna tidigare så centrala formulering. I skolan, liksom i samhället i övrigt, är inte jämlikhet längre något som eftersträvas.

För att uppnå målet om allmänt sammansatta miljöer och råda bot på den tydliga klasseggregationen i skolan tillsattes tidigt "Skolsegregationsstudien", som dock avslutades i mitten av åttiotalet. Då blåste nya vindar och honnorsorden blev istället valfrihet, mångfald och konkurrens. I slutet av åttiotalet klubbades två socialdemokratiska regeringspropositioner igenom, vilka bägge tog sikte på en liberalisering. De lade grunden för ytterligare marknadsanpassning när den borgerliga regeringen i början av 90-talet kunde lägga till begreppen konkurrens och marknad som styrmedel.

Att boendet är starkt segregerat återspeglas inte minst i grundskolan. Skolor som ligger i anslutning till invandratäta områden har, med mycket få undantag, färre behöriga lärare. Samtidigt växer friskolornas verksamhet starkt och med tanke på den offentliga grundskolans allt snävare budgetramar så kan vi förvänta oss att utarbetade lärare i allt större omfattning söker sig dit. Det finns ännu inga tecken på att elever i friskolorna har bättre betyg än elever i den offentliga skolan. Däremot har elever i de invandratäta skolorna betydligt lägre betygsnivå än alla andra skolor och skolformer. Akademikerbarn, medel- och överklassbarn med engagerade föräldrar väljer i högre utsträckning att gå i friskola eller att, med skolpengens hjälp, söka till "högstatusskolor". De invandratäta skolorna dräneras på det sättet såväl på svenska elever som på ekonomiska resurser. Och i och med att de mer högutbildade och ekonomiskt stabila invandrarfamiljerna väljer att placera sina barn i friskola så blir den klassmässiga segregationen mycket tydlig. Kvar blir de resurssvaga familjerna. I exempelvis Rinkeby saknar 38 procent av eleverna godkända slutbetyg i något av kärnämnen svenska, engelska och matematik. I Storstockholm ligger den siffran på knappt tio procent. Genom denna sociala segregation skapas djupt ojämlika förutsättningar för framtida yrkes- och vuxenroller.

REAKTIONÄRA SEDVÄNJOR

De religiösa friskolorna får ofta kritik för att eleverna får växa upp i en alltför homogent slutet miljö och att de är alltför strängt andligt och moralistiskt styrda. På en rad orter i landet har muslimska friskolor startats och i likhet med de kristna friskolorna har de oftast religiösa normer som är långt mer begränsande än i samhället i övrigt. De barn som går i dessa skolor kom-

mer inte i en naturlig och daglig kontakt med barn med andra ursprung och uppfostringstraditioner, vilket gör att de inte kan bryta uppfattningar, idéer, och sedvänjor med oliksinnade. På det sätter fungerar friskolorna segregerande.

Sedvänjor och sociala mönster skiljer sig från varandra i olika utsträckning, beroende på varifrån vi kommer. Ibland är de så olikartade att de kommer i direkt konflikt med en positiv integration. Det är till exempel inte helt ovanligt att flickor från invandrade familjer inte tillåts delta i skolgymnastik, simundervisning, sexualkunskap och liknande. I en friskola, där alla betar sig likartat, är det därför mycket lättare att konservera till exempel en reaktionär kvinno- syn än i en vanlig svensk grundskola där de konservativa uppfattningarna utsätts för dagliga prövningar

Svenska för invandrare, SFI, är bland det första som möter en nyanländ här i landet. Det är en laglig rättighet (ej skyldighet) till introduktion i svenska språket som kommunerna ansvarar för. Inte minst med tanke på att bristande kunskaper i svenska – av invandrarna själva – uppges som en av de viktigaste orsakerna till psykisk ohälsa och svårigheter att integreras är det en väldigt viktig utbildning.

På flera håll i landet har privatiseringsvägen sköljt över SFI och Komvux. Den kommunala vuxenutbildningen har splittrats upp på flera privata "utförare". Då varje genomförd kurs, i och med skolpengen, ger ett visst antal elevpoäng som ligger till grund för statsbidragen så blir det huggsexa bland de privata utbildarna om att locka till sig målinriktade, studievana och engagerade elever till snabbforcerade kurser i till exempel data och företagsekonomi. Det ger många poäng per liten personalinsats och därför hög vinst. Att däremot undervisa lågutbildade, invandrare eller människor med inlärningsvärigheter kräver långt högre personalinsatser och blir därför dyrare. Den undervisningen kommer kommunerna med all sannolikhet att få behålla och för deras budgetar återstår på så sätt endast utgiftsposterna. Och när inga utbildningar finns som anpassats till den invandrades tidigare utbildningsnivå har "lösningen" för de invandrare man inte riktigt kan "placera" blivit att läsa Svenska 2. I själva verket skulle många – med anpassade kompletteringsstudier – snabbt kunna meritera sig för ett arbete.

LEVNADSSTANDARD OCH REPRESENTATION

När vi talar om psykiska besvär bland invandrare skjuter vi ofta skulden ifrån oss med att det beror på traumatiska upplevelser från hemlandet. Men enligt en studie från Centrum för migrationsmedicinsk och migrationspsykiatrisk forskning är huvudorsaken till psykisk ohälsa bland invandrare snarare "en ångest som är kopplad till att man inte kommer in i svenska samhället och får kontroll över sitt liv".

Att ha ett arbete är av helt avgörande betydelse då risken för allvarlig psykisk ohälsa är dubbelt så stor för den som är arbetslös. Då arbetslösheten bland invandrare, som vi visat tidigare är dubbelt så hög har de alltså en fyrdubblad risk för psykisk ohälsa.

En annan faktor som påverkar hälsan är det sociala nätverk som omger invandraren, vilket skiljer sig kraftigt beroende på ursprungsland. Medan turkiska och polska invandrare anser sig

Jolia är 15 år och skulle ha skickats till Syrien med sin pappa och sin mamma. När polisen letade igenom lägenheten

ha ett bra kontaktnät så är det sämre för personer från till exempel Chile, Iran och Finland.

Man kan förledas att dra slutsatsen att "invandratäta" områden kan befrämja ett tryggt socialt kontaktnät, men det kan mycket väl vara tvärtom. I "problemområdena" är det många invandrare som inte ens vågar gå ut. I en undersökning från Statistiska centralbyrån uppger exempelvis 46 procent av de iranska kvinnorna att de håller sig inne, inte för att de inte får gå ut utan av rädsla. För 23 procent av de iranska männen gäller detsamma. Närmare hälften av de boende i "invandratäta" områden uppger att de aldrig umgås med grannarna, 22 procent saknar nära vänner och endast 44 procent har regelbunden kontakt med nära anhöriga. Åtta procent utsätts för våld och hotelser.

Tar man sig en titt på vilken representation invandrare har i folkrörelsesverige så är bilden skrämmande. Medan 77 procent år 2000 var medlemmar i någon fackförening så hade bara 4,5 procent av dem något förtroendeuppdrag. Motsvarande siffror för infödda svenskar är 82 respektive tolv procent. Endast knappt tre procent av invandrarna är medlemmar i något politiskt parti, jämfört med tio procent av de infödda svenskarna. Liknande siffror finns när det

gäller aktivitet och förtroendeuppdrag i hyresgästföreningar, konsumentkooperationen med mera. På jämförlig nivå med infödda svenskar ligger bara engagemang inom kyrko-, kvinno-, freds-, och internationella organisationer. Och valdeltagandet är, som vi vet, också mycket lägre bland invandrare.

Då alla utomnordiska invandrare har sämre lön än infödda svenskar innebär det givetvis en sämre materiell standard. En afrikan tjänar till exempel bara 46 procent av vad en svensk har i lön. Ändå är det de som arbetar som klarar försörjningen bäst. Eftersom ungefär fem gånger fler invandrare än svenskar uppstår socialbidrag innebär det att de generellt sett lever mycket knapert. Närmare hälften, 46 procent, beräknas leva med en låg levnadsstandard, 28 procent anses trångbodda (med upp till fem gånger större "täthet" än infödda svenskar), 29 procent har svårt att klara de löpande utgifterna och 19 procent befinner sig i en ekonomisk krissituation.

Det finns tecken i dagens ekonomiska utvecklingen, bland annat sjunkande industriinvesteringar, som tyder på att arbetslösheten kommer att stiga framöver. Kommunernas intäkter kommer då att sjunka medan utgifter för socialbidrag, omskolning och liknande ökar. Detta

n läste hon in sig på toaletten... hon försökte ta sitt liv

hotar att spetsa till situationen för inte minst de utomeuropeiska invandrarna ytterligare.

I de större städerna är antalet socialbidragstagare bland invandrare totalt sett större än bland infödda svenskar. I synnerhet på de orter där huvudnäringarna lagts ned är situationen allvarlig. Det gör att en ny industrislakt hänger som ett damoklessvärd över arbetarklassen och därmed också över invandrarna och deras möjligheter att integreras i samhället. När det svärdet faller kommer extremhögern att få just den samhälleliga grogrund de trivs i, då de sociala påfrestningarna för arbetarbefolkningen blir än mer kännbara. Invandrarfrågan är en krutdurk som i det läget kommer att vara mycket lättantändlig och explosiv.

SOCIAL INTEGRATION

Den ökade segregationen eller exklusionen av invandrare är en del av den ökande klasssegregationen i samhället. De åtgärder vi måste vidta för att tackla det måste därför utgå ifrån att integrera invandrare i det dagliga sociala arbetet, i klasskampen. I det följande ska jag försöka skissa på några möjliga handlingsvägar hur det kan gå till.

Att invandringen är en fråga som engagerar visar inte minst den mängd organisationer både

till höger och vänster som på ett eller annat sätt har det som huvudämne. Hit kan räknas både rent rasistiska grupper som Sverigedemokraterna och antirasistiska rörelser som exempelvis Nätverket mot rasism. De organisationer som är tänkta att fungera som stöd för flyktingar och invandrare kan sägas tillhöra två huvudkategorier. Dels de som arbetar mot främlingsfientlighet och rasism som huvudaktivitet och dels de som mer i det tysta arbetar för integration på olika nivåer. Den första kategorin har funnits med relativt mycket i media och den allmänna debatten. Jag vill i stället koncentrera mig på, och understryka betydelsen av, den senare.

Arbetet är en central grund för integration – på jobbet man har möjlighet att bli en del av ett kollektiv, av klassen. Man kan knyta sociala band, tränas i samarbete trots skillnader, utveckla språkkunskaper, med mera. Och kanske komma in i fackföreningens verksamhet.

Inom fackföreningsrörelsen i stort och LO i synnerhet finns nätverket "Fackligt Aktiva Invandrare" (FAI). Det är tänkt som en kontaktlänk i flera olika led. Dels ska det bevakas och bistå invandrare som fått arbete så att de får en ordentlig skolning i hur fackligt arbete bedrivs i Sverige när det gäller arbetsmarknadslagar, försäkringsfrågor och dylikt. Syftet är också att genom ökad aktivitet bland invandrare i fackföreningarna på sikt ge en ökad representation i de fackliga ledningarna och på så sätt en naturlig bevakning av jämlikheten på olika arbetsplatser.

I sina första trevande försök att stärka invandrades ställning inom arbetslivet bildade LO för ett tiotal år sedan särskilda invandrar-kommittéer. Parodiskt nog blev kommittéernas funktion mer ett alibi för att inte dra in invandrare i den ordinarie fackliga verksamheten; "ni har ju er kommitté". Därför har dessa kommittéer lagts på hyllan och invandrare har nu själva, via FAI, börjat ställa egna villkor för fackligt deltagande. I stället för att, vilket inte alls var ovanligt tidigare, bli "kaffekokare" på styrelsemötena har de möjlighet att utifrån egna förutsättningar stärka sin fackliga position. Det finns all anledning för varje liten fackklubb, varje fackligt aktiv, att ta kontakt med FAI, följa dess arbete och inleda ett samarbete med dem. I många LO-distrikt har detta samarbete startats eller redan pågått en tid, ofta på projektbasis, men än har det inte fått något större genomslag på klubbnivå.

Lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet, som kom 1999, har visserligen ganska bra skrivningar men är också behäftad med brasklappar som gör den ganska svårtolkad. Det visar inte minst det lavinartat ökade antal anmälningar om diskriminering i arbetet eller mot arbetsökande av utländsk härkomst som inte lett någonstans. Inte desto mindre är det en lag som bör vara väl känd och användas av varje fackklubb och avdelning. Varje facklig radikal har här möjlighet att uträtta underverk med ganska små medel.

När det gäller dem som inte har jobb är det svårare. Men en ny möjlighet skulle kanske kunna vara att bilda ett slags nätverk för arbetslösa invandrare, som i samarbete med FAI och fackföreningarna skulle kunna arbeta med inträdet på arbetsmarknaden, kämpa för anpassade kompletteringsutbildningar och liknande frågor. Administrativa lösningar ovanifrån, som

till exempel "positiv särbehandling" av invandrare på arbetsmarknaden, riskerar däremot bara att fördjupa de vardagsrasistiska fördomar som framställer invandrare som gynnade parasiter, i synnerhet i en situation av ökande politikerförakt.

I kampen mot arbetslösheten är kravet på en allmän arbetstidsförkortning för att dela på jobben av största vikt. Tyvärr har frågan gått litet i kvav, men den borde kunna resas i sitt rätta perspektiv om radikala fackliga aktivister, arbetslöshetskommittéer och invandrarorganisationer kan driva på lokalt på de orter där arbetslösheten slår hårt.

Det sätt på vilket arbetsgivarföreträdarna idag diskuterar "fri invandring" blir ett givet politiskt fokus i debatten om arbetslöshet. Syftet från kapitalägarnas sida är givetvis att importera arbetskraft för att uppnå än hårdare konkurrens om arbetstillfällena, så klassmässig splittring och därmed dumpa löner och arbetsförhållanden. Detta måste vi givetvis hårt bekämpa. En "fri invandring" på kapitalägarnas villkor riskerar att kantra över i reaktionär riktning. Vi måste i stället kämpa för att arbetarklassen via fackföreningarna återtar initiativet i diskussionerna om rätten till arbete och om arbetets utformning, samt slåss för att försvara både asylrätten och de arbetsmarknadslagar som klassen kämpat sig till.

INTRODUKTIONEN AVGÖRANDE

Den sociala integrationen omfattar dock inte bara arbetet utan en människas hela liv. De flesta nyanlända invandrare bosätter sig i början gärna i nära anslutning till sina landsmän, men med tiden vill de allra flesta flytta till ett boende i närheten av arbete och utbildning. Lagen om eget boende bör rivas upp. Den kan ersättas med en omfattande introduktionskurs om det svenska samhället, där olika folkrörelseorganisationer som arbetar med integration skulle kunna vara till stor nytta. Introduktionen bör innefatta allt ifrån hur man lär sig de sociala koderna – vilket kan vara till oerhörd nytta när man till exempel söker arbete och försöker skaffa sig svenska vänner – till en introduktion i "rörelsernas Sverige".

I en sådan introduktion bör ingå ett ordentligt och obligatoriskt kunskapstest av den nyanlända och upprättandet av en personlig målsättningsplan: "Det här kräver vi av dig, det här kan du kräva av oss och så här kan vi komma överens om att göra för att nå det här målet...". I introduktionen bör alla människors lika värde med rätt att utvecklas efter egna mönster och önsknings understrykas. Där bör också till exempel den svenska synen på tvångsäktenskap framgå tydligt.

Det är också av största vikt att både föräldrar och barn när de kommer hit får en ordentlig information i bland annat jämlikhetsfrågor, om att alla barn lyder under skolplikt och att det är straffbart att hålla dem hemma och att det i det avseendet inte görs någon skillnad på varifrån man kommer.

På basis av introduktion och målsättningsplan kan sedan den nyanlända anvisas ett boende där han eller hon kan finna ett lämpligt arbete eller en kompletteringsutbildning. Det bör inte vara märkvärdigare än att vem som helst som finner ett arbete på annan ort faktiskt bosätter sig där. Detta kan bidra till att bryta mönstret med segregerade "invandrarområden".

Som jag tidigare visat (lågt nybyggande, utförsäljning med mera) har samhället dock givit upp tanken att via boendet främja integrationen. Vi måste därför kräva att byggandet av allmänna bostadsrätter radikalt ökar samtidigt som vi försöker sätta så många käppar i hjulen vi kan för privatisering och utförsäljning. I takt med ett ökat missnöje med marknadsanpassningens effekter på boendet kommer det säkert att bli aktuellt att återuppliva det gamla politiska kravet på ett samhällsägt och behovsanpassat bostadsbestånd.

Att introduktionen för de nyanlända är bra är också en förutsättning för att invandrares fortsatta studier ska kunna fungera integrerande. För när det gäller skola och utbildning är segregationsproblemen svårare att komma åt. En möjlig väg skulle kunna vara att aktivt dra in invandrare i olika student- och elevorganisationer och driva detaljerade krav för väl utformade och anpassade kurser. En annan väg är att fackföreningar driver krav på kompletteringskurser inom specifika yrken liknande ingenjörsförbundet. Ett problem är dock att omorganisationen av skolorna med inriktning på "brukarstyrelser" och "brukarråd" inneburit att elevfacken nästan raderats ut.

Det är viktigt att bekämpa friskolorna och privatiseringen av den offentliga skolan, men det får inte stanna med det. Kampen måste också inriktas på att den offentliga verksamheten ges ett innehåll, tillräckliga resurser och en målsättning som tar tillvara människorna. Att det verkligen börjar handla om att "lära för livet". Ett sätt att göra detta är att lärarfacken verkligen samlar kraft till en ideologisk offensiv för en verkligt jämlik skola. Tyvärr är inte det alldeles enkelt då lärare i allmänhet, förutom att de ofta är pressade av stora klasser och tung arbetsbörda, ofta identifierar sig med andra akademiska mellanskikt och därför delar just de individualistiska värderingar som omformat skolväsendet. Att integrera invandrare i någon form av kamp för att förändra skolan i jämlik riktning är hursomhelst nödvändigt.

LOKALT ARBETE – GLOBALT PERSPEKTIV

Hur kan då allt detta sociala integrationsarbete bedrivas? Ja, ett sätt kan vara att via Hyresgästföreningen starta någon form av projekt liknande FAI, ett "HAI" som med kraft driver egna krav när det gäller boende och arbetar för levande närmiljöer i närhet till skola, arbetsplatser och liknande. Det finns rika erfarenheter av sådana projekt från sjuttioalets senare hälft som kan dammas av och användas aktivt. Inom hyresgäströrelsen finns idag ganska stora möjligheter att arbeta på det sättet.

I Örebro startade till exempel ABF tillsammans med Hyresgästföreningen projektet "Elof", där sedan också LO, Verdandi, Unga Örnar, SSU, (s) och PRO drogs in. Målsättningen var bland annat att stödja och samordna de olika initiativ som startats av det lokala föreningslivet i olika bostadsområden och det sades att man skulle dra in alla lokalt arbetande föreningar.

Elof-projektet har nått flera framgångar, inte minst i Hallsberg, där man bland annat i samarbete med Brunnsviks folkhögskola startat särskilda kvinnoutbildningar bland i första hand invandrarkvinnor samt kooperativ som driver "föreningarnas hus". Det har dragits igång integrationsprojekt som "erbjuder alla i

Hallsberg, oberoende av ålder, kön, sexuell läggning, etnisk, religiös eller politisk tillhörighet, möjlighet att delta i meningsfull social, kultur- och fritidsaktivitet som bygger på demokratiska principer".

Trots det goda syftet och de uppnådda framgångarna är begränsningarna med Elof-projektet uppenbara. Främst beroende på att enbart organisationer med stark anknytning till socialdemokratin deltagit och att arbetet inte spridits utanför dessa kretsar i någon större utsträckning. Målsättningen var att dra in även andra organisationer, men ett projekt som startas "uppifrån" riskerar alltid att få denna begränsning. Om aktiva socialister deltog i projektet så skulle de kunna sprida kontaktytorna till FAI, Socialistiskt Forum och liknande, och där konkret diskutera vad till exempel erfarenheterna från försöken med "deltagande budgetprocess" i delstaten Rio Grande do Sul (med Porto Alegre som huvudstad) i Brasilien skulle kunna tillföra när det gäller arbetsmetoder.

Olika förståsigpåare och proffspolitiker kläcker emellanåt formler för hur integrationsfrågan ska tacklas. Dessa formler handlar nästan alltid om enkla "lösningar" som ska rätta bot på ett sammansatt problem. Även om man ibland kan tycka att enskilda förslag verkar ganska bra så blir de, isolerade var för sig, bara olika sätt att antingen ensidigt "ställa krav på invandrare" eller att med lagar och andra administrativa metoder lansera uppifrån-"lösningar". Alldeles oavsett om det är Lars Leijonborg eller Göran Johansson som uttalar sig så får man känslan av att det visserligen är "rätt" någonstans men att det ändå blir så fel i grunden.

Felet hos den förste är att han är borgare och därmed är för konkurrens och sociala skiktningar. Den senare borde som företrädare för arbetarrörelsen ha en bredare kunskap och djupare analys av problemets karaktär. Men eftersom socialdemokratins ledning lämnat detta perspektiv och blivit ett med det rådande systemet blir även hans "lösnings"-förslag bara skrapande eller lappande på ytan, och lämnar grundbulten orubbad.

För om problemet i grunden är globalt, orsakat av kapitalets omstruktureringsprocess, så måste problemet lösas globalt. Här har alla globalt organiserade rörelser en unik möjlighet att påverka utvecklingen genom att alltid arbeta i riktning mot integration. En utmaning blir då snarast att hitta kopplingar mellan det globala perspektivet och det lokala arbetet. Möjligheter som vi socialister kan ta vara på genom att vi tar med oss de globala erfarenheterna och ger oss i kast med lokala projekt av "Elof"-karaktär.

I alla världsdelar pågår motstånd mot nyimperialismens politik och verkningar. Det kan handla om kamp mot försämrade ekonomiska och sociala villkor, mot religiöst fundamentalistiska regimer, mot etniskt förtryck med mera. De flyktingar som söker sig till "de rika länderna" i väst, däribland till Sverige, har unika erfarenheter från sina egna länder som vi måste ta tillvara på för att skapa en större förståelse för det globaliserade sociala och politiska förtrycket. Men också för att knyta kontakt med de kämpande rörelserna i dessa länder och arbeta för en internationellt samordnad kamp. Det Världssociala Forumet, som nyligen hållits i Porto Alegre, är ett lysande exempel på sådant arbete och något som vi har en oerhört stor

nytta av också här i landet då det visar att flyktingfrågor och integrationsfrågor är klassfrågor som gör det nödvändigt med en internationellt organiserad klasskamp.

Då blir det också ganska lätt att se att vi här i landet inte kan "lösa" integrationen med annat än ett verkligt helhetsgrepp. Arbete, bostäder, utbildning, attityder, självbild, demokrati, hälsa - alla de frågorna hänger samman med den internationella politik som förs. Ökad social skiktning och ökad konkurrens inom arbetarklassen och därmed en alltmer ökad segregation måste mötas med en politik som förmår sätta hela klassen i rörelse. Som förmår integrera klassens alla sociala skikt i kamp för ökad jämlikhet och rätten till arbete, bra boende, skola och omsorg.

HELA KLASSENS EXPERIMENTVERKSTAD

Hur kan det då gå till att dra in hela klassen i detta arbete? Ja, här är möjligheterna lika många som antalet individer, och jag tror att vi måste börja bygga en slags handlingens "experiment-verkstad". Till exempel har, som tidigare nämnts, bland andra ABF integrationsprojekt på många håll i landet. Att via sin fackklubb eller arbetsplatsgrupp knyta kontakt med dessa för att bygga ett nätverk där olika erfarenheter kommer till användning är en viktig möjlighet. På samma sätt skulle man som medlem i en lokal hyresgästförening kunna kontakta sådana projekt för att knyta ihop diskussionerna om arbete och boende, och samarbeta runt aktiviteter för att uppnå mer handlingskraft och bredd. Utifrån det arbetet kan kontakter upprättas med invandrarföreningar, skola, idrottsklubbar och andra intresserade föreningar och rörelser.

Med en sådan metodik kan vi på ett naturligt sätt integrera invandrare i folk- och arbetarrörelsen med målsättningen att stärka arbetarklassens positioner totalt sett. Detta är inte bara ett sätt att praktiskt påbörja integrationsarbetet på gräsrotsnivå utan också en väg att stärka och radikaliserade de klassorganisationer som i dag håller på att vittra sönder.

En sådan infallsvinkel på socialt och politiskt arbete syftar dels till att skapa förståelse för att arbetarklassens olika problem inte varaktigt går att lösa var för sig utan kräver en samordning av kampen och ett djupare synsätt än de "lösningar" som idag lanseras, men också till att höja klasskampen till en högre nivå. Ja, att få människor att överhuvudtaget förstå kampens nödvändighet är egentligen själva kärnpunkten i arbetet. Om vi hela tiden har ett integrerande arbetssätt i bakhuvudet och ökad självaktivitet och självorganisering i blickfånget kan oerhört mycket göras för att stärka sammanhållningen i klassen.

Socialdemokratin är ju inte en homogen rörelse, och vissa socialdemokrater som sitter på förtroendeposter inom folkrörelsen har en slags klasskänsla och arbetar öppet och osekteristiskt. Med dem finns stora möjligheter att samarbeta. Att ingjuta ett genomtänkt klassperspektiv i rörelsearbetet skulle vara ett oerhört värdefullt framsteg, ett perspektiv vi socialister bara kan bidra med om vi aktivt deltar i den sociala miljö där arbetare och invandrare befinner sig.

Socialistiskt Forum, debatt- och föreläsningssammankomsten som årligen hålls i flera städer med ABF, LO-idédebatt och Ordfront som initiativtagare, skulle också kunna fungera

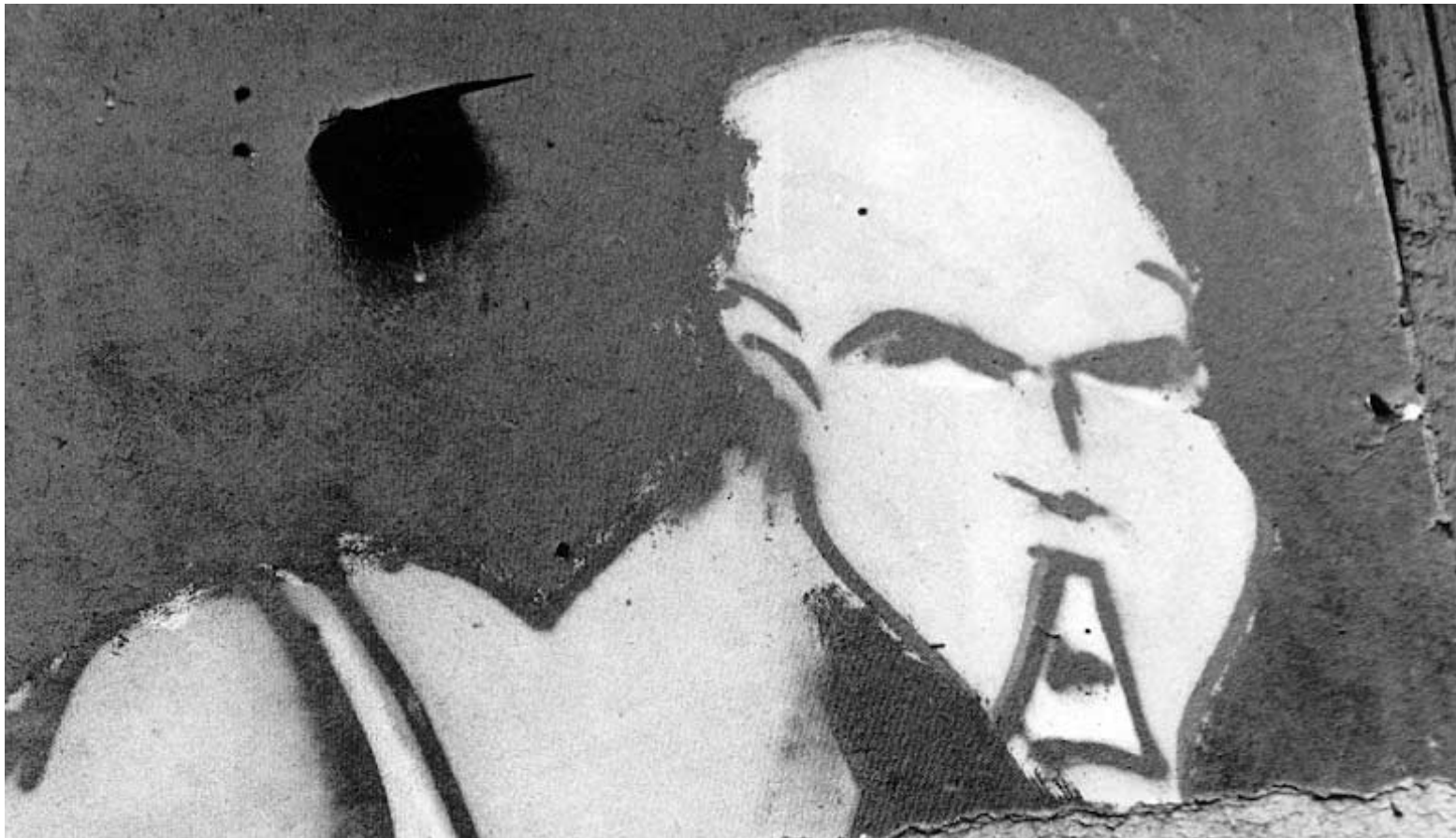

bild: Birgitta Lagerlöf

Extremhögern vinner mark i det sociala sönderfallet

som en startpunkt för ett socialt integrerande gräsrotsarbete. Att inbjuda FAI tillsammans med ortens fackliga organisationer, hyresgästföreningar, invandrarföreningar, "Elof-projekt" och liknande skulle där kunna skapa inledande kontakter. Dessa kan sedan följas upp via diskussionskvällar, seminarier, studiecirklar, ja på tusentals olika tänkbara vägar för att fortsätta ett rörelsesamarbete.

Ett sådant samarbete kommer, när det innefattar klassens olika skikt, att kunna fungera ömsesidigt integrerande. Genom att delta i rörelsen och samverka med alla dess olika delar så kommer vi att lära oss verklig demokrati, oavsett var vi kommer ifrån eller vilken organisation vi tillhör. Att skapa en öppen och fördomsfri dialog är ett absolut måste. De olika kvinnoorganisationer vi skulle kunna samarbeta med – liksom invandrarorganisationer, hyresgästorganisationer, elevorganisationer, fack, globaliseringsrörelser med flera – kommer då på ett naturligt sätt att kunna bidra med sina specifika problemställningar.

En "dialog i kamp", där själva kampmetoden är att dra in hela klassen, är just vad integration handlar om – eller borde handla om. De frågor som kommer att ställas under den kampens gång kan vi i dag inte förutse, men i den demokratiska och dialektiska process som detta rörelsearbete innebär så kan dessa problem lösas efter hand. Och där grunden kan läggas till en annan framtida samhällsordning.

Vi kan inte vänta med att påbörja detta sociala integrationsarbete tills något snille hittat "universalmedicinen". Vi kan heller inte ha perspektivet att enbart via rörelser som "Nätverket mot rasism" eller "Fem i tolv-rörelsen" kunna stoppa rasismen. Vi kan, och bör, påbörja arbetet här och nu. Grunden för ett "Movimiento social" finns under våra fötter.

Jag vill avsluta med att skissa ett exempel: Grannskapskommittén i bostadsområdet har på torsdagskvällar schackmästerskap, på onsdagskvällarna broderikurs, på tisdagar bordtennisträning och så vidare. Kommittén är inrymd i en källarlokal som administreras av Hyresgästföreningen men betalas av intäkterna från verksamheten som bedrivs som cirklar i ABF:s regi. Där hålls också Hyresgästföreningens medlemsmöten för kvarterets alla boende där alla frågor mellan himmel och jord dryftas. Det diskuteras att snygga till kvarterets trappuppgångar och en förfrågan har gått ut till alla om det finns någon yrkeskunnig målare. Det visar sig finnas två, varav Ismail från Turkiet går arbetslös. I ABF:s regi startas en studiecirkel på fem kvällar om målaryrkets grunder. Den förläggs på tisdagskvällar då måndagarna är reserverade för att de boende spontant ska kunna nyttja lokalen.

En av de boende reagerar starkt emot att kvinnor ska få delta i arbetet. En livlig diskussion uppstår och det beslutas att bjuda in en kvinna från granngården som arbetar fackligt inom SEKO, för att informera om hur svenska jämställdspolitik fungerar och vilka frågor kvinnorna har att brottas med på arbetsplatserna. Problemet reds ut.

Färg och penslar betalas av Allmännyttan, Ismails lön med cirkelledararvodet och man arbetar i lag om fyra och färdigställer en trappuppgång i veckan. I trappuppgångarna blir det en väldig skillnad och, tror jag säkert, även självkänslan och självbilden får sig en knuff framåt för var och en. Det visar sig att arbetslöse Persson och Mohammed från Algeriet har ett gemensamt stort intresse, fiske och Persson har lovat att visa Mohammed hur man pimplar i vinter. Det turas om att lagas mat till arbetslagen och recept från hela världen byts kors och

tvärs. Det här exemplet kan verka banalt men är i själva verket ett möjligt första steg av tusentals möjliga första steg som vi kan ta även om vi inte har ett yrke där vi tycker oss kunna utträta något viktigt. Dessutom är det oerhört socialt spännande och stimulerande.

Faktum är att detta exemplets första steg mycket liknar ett av de sista steg "rörelsen" tog i slutet av 1970-talet i ett grått betongbostadsområde i Västerås. ■

Litteratur:

Jag har använt ett stort antal böcker, rapporter och artiklar som bakgrundsmaterial. En fullständig lista på dessa litteraturreferenser kan beställas från rodarummet@hotmail.com

Bilderna: "Stör inte svensken"

Flera av bilderna till denna artikel, liksom framsidesbilden, är tagna av fotograf Joakim Roos i Göteborg. Han arbetar med projektet *Stör inte svensken*: om förhållandet mellan människor som bor i Sverige. Om vem som ska eller borde integreras. Om arbete, boendemiljö och vardagsliv. Leder projektet till tolerans och kunskap om andra människor har det lyckats. För mer information se www.roos.to eller www.gbg.bonet.se/roosphotogallery/2/projekt.htm.

Redaktionen riktar ett varmt tack till Joakim Roos för att vi fått använda bilderna.

FALSK MATEMATIK

– räknesätt för främlingsfientliga

Lars Janssons bok *Mångkultur eller välfärd* har blivit något av den svenska extremhögerens bibel. Dessa främlingsfientliga krafter upplever att denne universitetslektor, som hävdar att invandringen årligen kostar samhället 300 miljarder, ger deras argument en vetenskaplig legitimitet. I artikeln nedan går ekonomen Sten Ljunggren i närkamp med Janssons ideologiska räknesnurra.

I boken *Mångkultur eller välfärd?* hävdar författaren Lars Jansson att "Sveriges gävopolitik (invandring, utvecklingsbistånd och EU-avgifter) kostar 300 miljarder kronor per år". Med "invandring" avser Lars Jansson de 1,8 miljoner människor som är födda utomlands eller som är barn i familjer där en av föräldrarna är födda utomlands. Konsekvenserna av att dessa 1,8 miljoner människor (20 procent av den totala befolkningen) finns här är, enligt Jansson: "stor arbetslöshet, vulgärspråk i skolan, misshandel och våld, växande fattigdom, hedersmord, gettoisering, bigami, könsstympning, barnäktenskap, skenskilmässor, ökad kriminalitet, svenskfientlighet mm." (Jansson, sid 8).

I boken finns de populära invandrarfientliga åsikterna om att invandrare tränger undan "svenskar" från arbetsmarknaden. Det blir lite dräpligt, för ett av Janssons favoritländer är Finland. "Finland föredrar att föra en invandringspolitik, som gagnar landet på lång sikt. (det vill säga ingen invandring/min anmärkning) Det handlar om nationens och folkets överlevnad". (sid 10). Med andra ord borde det i Finland – där man knappt kan se en enda invandrare så långt ögat når – inte finnas någon arbetslöshet. Verkligheten är dock inte nådig mot sådana som Jansson. Finland har sedan 1990 haft en arbetslöshet som legat 50 procent över den svenska. (OECD Economic Outlook, 2002)

Vägen fram i Janssons bok är milt uttryckt snärig. Men slutsatsen är desto tydligare. De 20 procent av Sveriges befolkning som, enligt författaren, utgör invandrarbefolkningen kostar direkt 267 miljarder kronor per år. Kostnaden för "invandrarbefolkningen" och deras andel av den totala kostnaden fördelar sig så här:

	Mdkr	Andel
Centrala samhällsfunktioner	32	30%
Offentlig konsumtion	123	23%
Transfereringar	83	18%
Inkomstförluster	29	100%
Summa kostnader	267	24%

Källa. Jansson sid 135

EN ARTIKEL AV STEN LJUNGGREN

Artikelförfattaren är företagsekonom vid Uppsala universitet. Författare till ett antal debattböcker om ekonomi, senast "Ekonomi-handboken" (tillsammans med Johan Ehrenberg)

Till dessa 267 miljarder lägger Jansson u-hjälp på 13 miljarder och "Bistånd till EU-länderna" på 21 miljarder. Det ger den runda summan på 300 miljarder kronor för skattebetalarna 1999 i vad Jansson kallar "gävopolitik". En politik som sägs syfta till att "ge folk i eller från andra länder ekonomiskt stöd" (sid 156).

Om Janssons beräkningar hade varit ens i närheten av korrekta, så skulle de naturligtvis vara sensationella. Vårt stöd till folk i eller från andra länder skulle uppgå till över 70 000 kronor per förvärvsarbete. Janssons summa på 300 miljarder kronor i kostnad för skattebetalarna år 1999 är lika stor som den samlade kommunalskatten det året. Det skulle betyda att utan "gävopolitiken" (utan invandrare, bistånd och EU), så skulle vi helt kunna avskaffa kommunal- och landstingsskatten.

DUBBELRÄKNING

Tabell 1 visar Janssons beräkningar som leder fram till en bruttokostnad för "invandrarbefolkningen" på 267 miljarder och en nettokostnad på 150 miljarder kronor (något som Jansson enbart redovisar i en bilaga). Jämsides har jag ställt upp en korrigering som ger en total nettokostnad på 10 miljarder kronor. Tabell 2 är de demografiska grunddata som behövs för att diskutera de olika posterna i Janssons beräkningar. Jag kommenterar enbart de poster där det finns en skillnad mellan "invandrarbefolkningens" andel enligt Jansson och mig.

Räntor på statskulden: Jansson hävdar att "invandrarbefolkningen" ska belastas med en oproportionerligt stor andel av de 90 miljarder som betalas i räntor på statskulden. Orsaken skulle vara att det finns en betydligt högre andel bland dem som utestängdes från arbetsmarknaden i början av 90-talet. Men de budgetunderskott Sverige drog på sig mellan 1985 och 1995 berodde till mer än hälften på att de offentliga inkomsterna minskade (Ehrenberg & Ljunggren, Ekonomihandboken, sid 35). Det var en politik som i första hand kom höginkomsttagare till del och inte "invandrarbefolkningen". Deras andel av budgetunderskotten (och därmed ränteutgifterna) ligger helt klart under deras andel av befolkningen. En överslagsberäkning (Janssons 32 procent på de 45 procent av de underskott som inte berodde på minskade skatter) ger 15 procent.

Offentlig konsumtion: Jansson beräknar att "invandrarbefolkningen", utöver sin andel på

20 procent, ska belastas med 5 miljarder kronor för statlig konsumtion till följd av högre brottslighet. Den uppskattningen grundar han på uppgifter om brottsligheten bland "utländska medborgare". Men den gruppen är något helt annat än de 1,8 miljoner människor som utgör "invandrarbefolkningen". Det går inte att ta en "överbrottslighet" i den första gruppen och sedan räkna upp den för hela "invandrarbefolkningen". En rolig detalj om den statliga konsumtionen är att "invandrarbefolkningen" måste belastas med 500 miljoner kronor eftersom de är överrepresenterade vid högskolor och universitet! Sedan räknar Jansson med ökade kostnader för den kommunala skolan på 3,5 miljarder (vilket om det inte är sant, borde vara sant). Därtill finns en helt ospecificerad post "ökade kostnader av andra skäl" för den kommunala konsumtionen på 4,5 miljarder. Totalt räknar Jansson med att "invandrarbefolkningens" konsumtion av offentliga tjänster ligger på 16 miljarder över vad deras andel av befolkningen borde innebära.

Men Jansson bortser från att en mycket stor del av kommunernas och landstingens kostnader är åldersrelaterade. Av "invandrarbefolkningen" är 9 procent 65 år eller äldre, för hela befolkningen är motsvarande siffra 17 procent. Väger man ihop "högre brottslighet" och "ökade skolkostnader" med skillnaderna i åldersstruktur blir resultatet med största sannolikhet att "invandrarbefolkningen" konsumerar mindre än 20 procent (deras andel av befolkningen) av den offentliga verksamheten. I tabell 1 har jag ändå räknat med en 20-procentig andel (det vill säga jag har räknat kostnaderna högt).

Icke-förvärvsarbete: I en framställning som överlag är snärig blir det här helt snurrigt. Jansson verkar göra en dubbelräkning genom att först räkna med kostnaderna för icke-förvärvsarbete och sedan lägga till kostnaden för sjukfrånvarande och förtidspensionerade (de senare är ju en delmängd av de icke-förvärvsarbete). På det sättet kommer han fram till att "invandrarbefolkningen" tar 37 procent av transfereringarna till icke-förvärvsarbete. Det är rimligare att utgå från "invandrarbefolkningens" andel av de icke-förvärvsarbete på 29 procent (se tabell 2). Det är troligen en överskattning, eftersom "invandrarbefolkningen" i genomsnitt har en lägre ersättningsnivå vid arbetslöshet, med mera, än den övriga befolkningen.

Inkomstförluster: Här går vi från det snurriga till det helt tokiga. Jansson påpekar helt riktigt att när folk är arbetslösa eller av annan anledning inte deltar i förvärvslivet, så leder det till ett bortfall av inkomster (skatter och sociala avgifter) för den offentliga sektorn. På grund av den lägre förvärvsfrekvensen bland "invandrarbefolkningen" beräknar han inkomstbortfallet till 29 miljarder kronor. Det som blir tokigt är att han tar (över)full hänsyn till detta inkomstbortfall i sina beräkningar av "invandrarbefolkningens" bidrag till den offentliga sektorns intäkter. På det här sättet räknar han samma sak två gånger.

Intäkter: Jag har räknat med att "invandrarbefolkningens" andel av direkta skatter och socialavgifter motsvarar deras andel av den förvärsarbetande befolkningen (15 procent), och att andelen av indirekta skatter och övrigt (avgifter, utdelningar mm.) motsvarar andelen av hela befolkningen (20 procent). Ett annat sätt att göra samma beräkning är att låta den vuxna "invandrarbefolkningens" andel av intäkterna motsvara dess andel av hela den vuxna befolkningen (19 procent) och sedan använda Janssons inkomstförluster på 29 miljarder som en korrigeringspost. Båda beräkningsmetoderna ger i stort sett samma resultat.

GÖDER EN LÖGN

I sammanfattning ger mina beräkningar av invandringens nuvarande kostnader följande bild i miljarder kronor:

Intäkter	185
Kostnader	- 195
Nettokostnad	- 10

Det här är osäkra siffror, felmarginalen kan säkert uppgå till plus/minus tio miljarder. Nettokostnaden kan alltså idag ligga på allt från noll till 20 miljarder kronor per år. Orsaken till att med största sannolikhet handlar om en nettokostnad (någonstans mellan 0 och minus 20 miljarder) är väldigt enkel. Det är inte 1,8 miljoner människor – "invandrarbefolkningen" – som är en belastning. Det är det svenska samhällets totala misslyckande att släppa in invandrarna på arbetsmarknaden som är problemet. Förvärvsfrekvensen (antalet förvärsarbetande i förhållande till antalet personer mellan 19 och 64 år) ser ut så här:

Totala befolkningen	70 %
Invandrarbefolkningen	54 %
Övriga befolkningen	73 %

Säg att förvärvsfrekvensen bland "invandrarbefolkningen" hade varit densamma som för totala befolkningen – 70 procent (vilket fortfarande är lägre än för den övriga befolkningen). Då skulle kostnaderna och intäkterna för "invandrarbefolkningen" sett ut så här i jämförelse med dagens situation (mdr kr):

	Förvärvsfrekvens	
	Idag	70 %
Centrala samhällsfunktioner	16	16
Offentlig konsumtion	107	107
Transfereringar	72	58
Summa kostnader	195	181
Intäkter	185	215
Netto	- 10	+ 34

Misslyckandet med att släppa in invandrare på arbetsmarknaden kostar årligen 44 miljarder kronor. Det är det avgörande problemet att diskutera.

Invandrarna är en tillgång och inte en belastning för hela Sverige. Det är en missbrukad och obrukad tillgång, men likafullt en tillgång.

I Johan Ehrenbergs och min *Ekonomihandboken* har vi ett enkelt exempel: Vad får den offentliga sektorn tillbaka från en person? Låt oss jämföra en född i Sverige och en som flyttar hit vid trettio års ålder. Vi räknar med att det tar fem år av utbildning och väntan innan den inflyttade verkligen får jobba för fullt.

Vi räknar med att bägge går i pension vid 65 och lever till 85. Och vi räknar med att de är sjuka eller förtidspensionerade ca 20 procent av tiden. Den svenske börjar arbeta vid 24 år. Ändå ger han mindre till samhället än den inflyttade (tusentals kronor): se tabell överst på

	Svenskfödd	Inflyttad 30 år
Skatt/arbetsgivaravgift	+ 4 400	+ 3 800
Skola/dagis	- 1 100	- 150
Ej jobb /sjuk	- 900	- 800
Pension	- 1 600	- 1 600
Summa	+ 800	+ 1 250

Källa: Ehrenberg, Ljunggren, Ekonomihandboken sid 241

denna sida.

Skolan, dagiset, alla de första 24 åren är en tung börda för den svenske löntagaren att återbetala, en kostnad som andra länder tagit om någon flyttar hit. Även om den inflyttade är 44 år, blir det i räkneexemplet en plus minus noll affär för den offentliga ekonomin.

Sammanfattningsvis är syftet med Janssons bok att göda en lögn, en lögn som används för att hindra människor från att flytta hit – lögnen om den dyre invandraren. ■

	Totalt mdr	Invandrare, enl. LJ	Andel, enl. LJ	Ny andel	Invandrare, ny beräkn.
Central förvaltning	15	3	20%	20%	3
Ränta på statskulden	90	29	32%	15%	13
Centrala samhällsfunktioner	105	32	30%		16
Statlig	139	34	24%	20%	28
Kommunal	289	66	23%	20%	58
Landsting	104	23	22%	20%	21
Offentlig konsumtion	532	123	23%	20%	107
Barn och ungdom 0-18	6	2	33%	33%	2
Förvärsarbetande 19-64	129	13	10%	10%	13
Icke-förvärsarbetande 19-64	138	51	37%	29%	40
Ålderspensionärer 65-	192	17	9%	9%	17
Transfereringar	465	83	18%		72
Inkomstförluster	0	29	-	-	0
Kostnader	1 102	267	24%		195
Direkta skatter	458	53	12%	15%	68
Indirekta skatter	252	32	13%	20%	51
Socialavgifter	249	32	13%	15%	37
Övrigt	143	0	0%	20%	29
Intäkter	1 102	117	11%		185
Intäkter	1 102	117			185
Kostnader	-1 102	-278			-195
Nettokostnad	0	-150			-10

Den första kolumnen (Totalt mdr) visar den offentliga sektorns utgifter och inkomster 1999 i miljarder kronor. Den andra kolumnen (Invandrare, enl LJ) är Janssons beräkningar kostnader och intäkter som faller på invandrarbefolkningen. Han kommer fram till totala kostnader för invandrarbefolkningen på 267 miljarder kronor och intäkter på 117 miljarder. Det skulle ge en nettokostnad på 150 miljarder (det är en siffra Jansson själv inte använder, utan han använder nästan uteslutande bruttokostnaden).

Den tredje kolumnen (Andel, enl LJ) är invandrarbefolkningens procentuella andelar av olika utgifter och intäkter som ges av Janssons beräkningar. Den fjärde kolumnen (Ny andel) är mina korrigerade siffror för invandrarbefolkningens andelar (motivering ges i texten). Det leder fram till den sista kolumnen (Invandrare, ny beräkn.) som är mina beräkningar av kostnader och intäkter för invandrarbefolkningen. Det slutar på en nettokostnad på 10 miljarder kronor.

Tabell 2. Befolkningen och invandrarbefolkningens sammansättning (tusental)

	Hela befolkningen	Fördelning	Invandrare	Fördelning	Invandrarandel
Barn och ungdom 0-18	1 263	14%	482	27%	38%
Förvärsarbetande 19-64	4 223	48%	625	35%	15%
Icke-förvärsarbetande 19-64	1 844	21%	530	30%	29%
Ålderspensionärer 65-	1 531	17%	141	8%	9%
Total befolkning	8 861	100%	1 778	100%	20%

Källa: Jansson, L., Mångkultur eller valfärd?

ENSAM TJEJ I KLASSEN

- om könsmakt, kapitalism och patriarkatets rötter

Har arbetarklassens män något att vinna på att förtrycket av kvinnor upphör – eller bromsar de i själva verket frigörelsen? Är klassammanhållning viktigare än arbetet mot könsdiskriminering – eller går klasskamp och kvinnokamp hand i hand? Det är en gammal och svår tvistefråga inom den radikala vänstern och arbetarrörelsen som Malin Beeck här tar sig an. Hon gör det genom att grundligt utforska det komplicerade förhållandet mellan klassförtryck och könsförtryck – och mellan marxism och feminism – och går på jakt efter rötterna till patriarkatet.

I sjätte klass skulle eleverna på min skola välja mellan textil- och träslöjd. Ämnesvalet följde sedan med upp i högstadiet. Jag tyckte om att borra och svarva men var dålig på att sy och sticka. Jag valde trä och blev ensam tjej tillsammans med alla klassens killar. Det var en omöjlig situation att jobba i. Ställde jag mig i kö, för att använda en maskin eller få hjälp av läraren, blev jag bortkörd eller ignorerad. Flera killar störde sig på att jag var där, i deras gemenskap, i deras rum.

Bara ett par veckor senare bytte jag till textil. I fyra år hade jag textilslöjd. Jag tillverkade aldrig något användbart och blev inte bättre.

Jag tror att barn i tolvårsåldern är väl medvetna om samhällets förväntningar på flickor respektive pojkar. Mina manliga klasskamrater gav helt enkelt uttryck för redan existerande maktstrukturer. De var bara lite mer opolerade och indiskreta än vuxna män i enkönade grupper.

Varje gång jag dyker in i resonemanget om ett patriarkat minns jag den här och andra händelser. Händelser som präglat och format mitt liv som kvinna i ett manssamhälle. När jag jobbade som städerska på en verkstad kom jag ofta att tänka på det. När jag slängde porren som låg i toaletternas papperskorgar och skrubbade olja från verkstadens tvättställ tänkte jag att det är hit en sådan struktur leder. Parallellt mellan hur mina klasskamrater behandlade mig i sexan och hur mina manliga arbetskamrater behandlade mig på truckverkstaden i hamnen kändes inte svår att dra.

Jag bekymrar mig för den enda rörelse – arbetarrörelsen – som kan bära upp den enorma samhällsomvandling jag och så många andra strävar efter. Inte bara för att den är för liten, splittrad och svag i förhållande till kapitalismen. Eller för att den tycks oförmögen att bli en stark internationell motkraft till kapitalets globalisering. Den verkar tyvärr också vara en otillräcklig motkraft till patriarkatet. Både i samhället i stort och inom rörelsen. Och, för att dra det till sin spets, ett "klasslöst" sexistiskt samhälle kan kvinnor klara sig utan.

Ett patriarkat är ett system som hindrar samtliga kvinnor och män från frigörelse, eftersom könen definieras och värderas olika. Ett system som tvingar in kvinnor och män i skilda fack

och leder till mäns överordning och kvinnors underordning. Jag anser att kampen för kvinnors (och mäns) frigörelse primärt måste inriktas på detta problem ur olika aspekter. Marxister måste acceptera att kvinnors organisering inte alltid går i linje med arbetarklassens, trots att de flesta kvinnor tillhör arbetarklassen. När jag – bland partikamrater och andra vänstersinnade – påtalar att kvinnors problem i bland är klassöverskridande, får jag ständigt samma reaktioner och blir tvungen att försvara mig. Förklara att jag inte prioriterar luncher med Fredrika Bremerförbundet eller temahelger med Kvinnor Kan framför facklig kamp.

FEMINISM OCH MARXISM

Radikala kvinnors berättelser om sina erfarenheter från vänstern eller fackföreningsrörelsen handlar till allt för stor del om åsidosättande och nedvärdering av de frågor som speciellt rör just kön och även ett åsidosättande av kvinnorna själva. Detta förnekande av könets betydelse tror jag är en del av en lång tradition inom arbetarrörelsen. Redan hos pionjärerna Marx och Engels kan man spåra en viss paranoia för klassallianser mellan kvinnor.

En stor del av dagens marxister medger att kvinnoförtrycket existerar och måste bekämpas genom en organiserad kvinnorörelse, men de tycker att klasskampen måste överordnas kvinnokampen. Många marxistiska män undviker att alls diskutera frågor om kön och överlåter dem till något jämställdhetsutskott, kvinnoförbund eller dylikt, vilket är ett behändigt alibi för män inom vänstern som vill påstå sig "ta feminismen på allvar". Den marxistiska feministen Heidi Hartmann skrev 1979:

"Flertalet marxistiska analyser av kvinnans ställning utgår från kvinnornas förhållande till det ekonomiska systemet, inte kvinnornas förhållande till männen, och tycks tro att det senare kan förklaras genom diskussionen om det förra."

Tyvärr har inte mycket hänt på de snart tjugofem år som gått sedan artikeln först publicerades.

Min uppfattning är att en analys av kvinnoförtryck måste sökas både i och utanför den ekonomiska strukturen. En socialistisk rörelse som syftar till befrielse måste arbeta med femi-

nism på två plan, som kan tyckas motsägelsefulla.

Dels måste den fortsätta de försök som gjorts att integrera feminism och marxism, till exempel inom den så kallade två-systemteorin, som Hartmann formulerade på sjuttioalet. Det vill säga förklara hur sådana begrepp som "ekonomisk bas", "produktivkrafter" och "globalisering" förhåller sig till en ojämn könsstruktur. I det arbetet ingår även att se hur denna könsstrukturens egna ekonomiska bas ser ut. Men vi måste också uppmuntra all feministisk kamp som blottlägger andra patriarkala strukturer än de som primärt hänger ihop med samhällsekonomi. Här tror jag att både radikalfeminismen och den postmoderna feminismen har något att erbjuda marxismen.

Trots motsättningar har marxistisk och feministisk teori delat övertygelsen om resursfördelningens och arbetsdelningens betydelse för samhällen och människor. Bägge teorierna ifrågasätter i sin radikala form "kapitalets" makt över människan, om så från olika utgångspunkter.

Men lika ofta har kampen inte varit gemensam. Byggandet av kvinnojourer i Sverige under 80-talet var ett i huvudsak radikalfeministiskt projekt med oftast vänstersinnade kvinnor som drivkraft, men utan den breda vänsterns deltagande. ROKS, Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige, bygger snarast sitt arbete på radikalfeminismens idéer. Kampen mot sexualbrottsutredningens lagförslag 1976 utgjordes av en allians av kvinnor från olika politiska läger och, trots att den kvinnliga rösträtten från början fanns på socialdemokraternas program, krävde den både borgerliga och socialistiska kvinnors aktiva kamp för att kunna genomföras.

Den här artikeln handlar om könets betydelse i samhällsstrukturen, men också om hur vi kan förstå denna betydelse i förhållande till det som inom marxismen kallas den ekonomiska basen och produktivkrafterna. Jag utgår från feministisk teori i dess socialistiska, radikala eller i bland postmoderna tappning.

VAD ÄR ETT PATRIARKAT?

Den samhällsordning som organiserar män i förhållande till kvinnor kallas ibland patriarkat,

ibland manssamhälle, könsmaktordning eller genusystem. Det är inte väsensskilda definitioner utan olika sätt att förhålla sig till samma sak. För enkelhetens skull kommer jag i huvudsak att referera till denna organisation som patriarkat.

Patriarkatet är, mycket förenklat, ett system av värderingar som har till uppgift att legitimera mäns makt över kvinnor. Ett patriarkat bygger på bandet mellan männen i ett hierarkiskt organiserat samhälle, där kvinnors underordning är nödvändig för att upprätthålla ekonomisk och social ordning. Män i ett patriarkat är sällan jämlika varandra, men de är alltid överordnade kvinnor. Huruvida de är överordnade alla kvinnor eller bara kvinnor inom en viss klass varierar från samhälle till samhälle och beror på vilka maktspekter man belyser.

"Hierarkierna fungerar åtminstone delvis genom sin förmåga att skapa och befästa intressen av status quo. De som befinner sig på högre nivåer kan 'köpa' dem på de lägre genom att erbjuda dem makt över dem som står ännu längre ner. I den patriarkala hierarkin köps alla män, oberoende av sin rang inom denna, upp till sin förmåga av kontroll över åtminstone några kvinnor", skriver Heidi Hartmann.

Enligt många feministiska teorier måste ett patriarkat formulera naturgivna skillnader mellan könen. Det som är manligt är inte kvinnligt och tvärtom.

Egenskaperna förutsätts dessutom vara varandras motsättningar och komplementära, som känsla och förnuft eller civilisation och natur. De utgör så kallade dikotomier (ungefär "tudelningar"). Dikotomierna värderas hierarkiskt så att den ena egenskapen anses bättre än den andra. De sämre egenskaperna tillskrivs kvinnor, de bättre män. De egenskaper ett kön tillskrivs utgör mäns respektive kvinnors genus. Uppdelningen i genus behöver inte vara kopplad till den fysiska kroppen. I en del samhällen kan enstaka män tillåtas välja att leva som kvinnor (och vice versa). De tillskrivs då kvinnligt i stället för manligt genus.

I ett patriarkat finns alltid en genusarbetsdelning. Kvinnor och män har inte samma arbetsuppgifter och ansvarsområden. Genusarbetsdelningen betonar en åtskillnad mellan könen och gör det lätt för patriarkatet att nedvärdera kvinnors arbetsuppgifter – både inkomstmässigt och statusmässigt. Detta kan till exempel åskådliggöras av vår svenska "jämställdhet", där kvinnor återfinns i låglönade yrken och män i höglönade. När kvinnor finns i branscher som är mansdominerade hamnar de ofta i lägre positioner och det finns en gräns för hur långt de kan avancera.

I ett patriarkat systematiseras samhället i offentlig respektive privat sfär, åtminstone sedan industrialismens början. Det offentliga är det som händer på arbetsmarknaden, i politiken, i eventuella massmedia, på universiteten och så vidare. Den sfären är öppen för debatt, strukturella förändringar, påtryckningar och idébildningar. Det offentliga utgör samhället. Det privata är hemmet, familjen och umgängeskretsen, vilket anses vara väsensskilt från det

EN ARTIKEL AV MALIN BEECK

Artikelförfattaren studerar på Journalistprogrammet i Göteborg. Ledamot i Socialistiska Partiets styrelse

offentliga. Det är inte lika öppet för en politisk diskussion. Kvinnors arbete i det privata räknas därför inte som arbete. Ändå bygger hela samhället på att kvinnorna just arbetar i denna privata sfär. Att de föder barn, tar hand om dem och ser till att hemmen och familjerelationerna fungerar. Dessa sysslor framställs som en oundviklig naturlig egenskap hos kvinnor, något som de är (moderliga, vårdande, pyssliga) och inte som ett arbete.

Manlighet definieras på olika sätt i olika kulturer, tider och klasser. Manligheten får representera det som rådande samhälle anser vara högtstående egenskaper (något som i sin tur ofta bygger på samhällets ekonomiska karaktär). Mannen representerar det mänskliga. Kvinnlighet definieras utifrån det som inte är manlighet och anses ofta komplettera det manliga. Män som står högre upp i hierarkin beskriver ofta männen under sig med uttryck som associeras med rådande samhällets kvinnliga genus. Och män som har problem med att leva upp till de egenskaper som tillskrivs deras genus lyckas sämre i ett patriarkat än män som lätt smälter in i rollen.

På grund av den sämre ställning som patriarkatet tillskriver kvinnor, tjänar de lite eller inga pengar och utesluts ofta från den politiska arenan – via lagar eller mäns kollektiva dominans och dess inverkan på kulturen i respektive samhälle.

Patriarkatet måste upprätthållas, det upprätthåller inte sig själv utan koder, regler samt social och ekonomisk kontroll. Patriarkatet av idag upprätthålls därför till stor del med hjälp av ett kapitalistiskt system som gynnar det. Men kapitalismen bygger inte ensam hela det patriarkala systemet, vilket jag återkommer till senare.

PATRIARKATETS URSPRUNG

Varifrån patriarkatet kommer, var det har sina rötter, kan inte förklaras enkelt. Patriarkatet upprätthålls och återskapas på olika sätt beroende på historiskt sammanhang, ekonomisk struktur och förhärskande ideologi. Dess inflytande är olika stort i olika samhällsformationer. Det fortplantas på olika sätt i olika klasser och schatteringar. Feministiska historiker har länge letat efter en avgörande punkt i historien, ett "kvinnokönets historiska nederlag" som Engels formulerade det. Men det är en forskning som de flesta gett upp.

Vilka historiska aspekter man framhåller som viktiga färgas oundvikligen av vilka aspekter som anses avgörande för att dagens patriarkat existerar, något feminister inte är överens om. Jag nöjer mig därför med en översiktlig (bristfällig) historisk genomgång där jag redovisar ståndpunkter från olika socialister eller feminister.

Arkeologi och antropologi är de huvudsakliga instrument vi använder oss av för att försö-

Bild: Ellen Rönnblad

ka skapa en bild av samhället före skriftspråket. Vi är alltså hänvisade till teorier som alla är subjektivt färgade. Jag har bland annat valt att återge Marilyn French's *Bortom makten*, där hon bland annat stöder sig antropologerna Elise Boulding och Nancy Tanners undersökningar.

French menar att grunden till manlig dominans visserligen lades redan hos jägarna och samlarna. Men det tidiga jägar- och samlarsamhället var matrilineärt och matrilokalt och män hade inte mer auktoritet än kvinnor. Släkten räknades på mödernett, männen flyttade till en grupp vars kärna utgjordes av mödrar och systor och kunde gå över till andra grupper efter behag. Samlandet var i huvudsak kvinnornas uppgift, jagandet var männens, men någon strikt uppdelning var det enligt French inte frågan om i de tidigare samhällena. En del marxistiska feminister har däremot velat härleda kvinnoförtryckets början just till mänsklighetens uppkomst. För att uttrycka det marxistiskt hade kvinnor, enligt dessa teoretiker, större ansvar för att tillhandahålla gruppens ekonomiska bas. Männen hade därför mer tid till att spela spel, utöva andlighet och religion och diskutera viktiga angelägenheter med andra grupper. Jagandet krävde mindre arbete och det var ofta kring jakten som kulter och riter uppstod. Bland jägare och samlare har dessa idéer inte nödvändigtvis från början ingått som en del i en

hierarki, men de kan ha utvecklats i den riktningen.

I vilken utsträckning som män i dessa grupper utövade dominans och våld mot kvinnor och barn vet vi inte. French för fram teorin att våld inom det egna gruppen var ovanligt, men hon styrker den inte speciellt bra.

Övergången från jagande och samlande till åkerbruk med enklare redskap och senare till jordbruk med plog var en lång process, som så småningom medförde ett större överskott. Engels menar i *Familjens, privategendomens och statens ursprung* att när privategendomen uppstod ur detta överskott så innebar detta "kvinnans historiska nederlag". Männen, argumenterar Engels, ville ha kontroll över överskottet. Och eftersom de ville se till att jorden ärvdes av deras barn, instiftades arvsrätten och samhällena övergick från att vara matrilineära till att bli patrilineära, genom att jorden gick i arv från far till son. Av detta följde att äktenskapet instiftades och krav infördes på att kvinnor skulle vara trogna. Kvinnorna flyttade till männens familjer när de gift sig, i stället för tvärtom.

Att denna övergång haft omfattande konsekvenser för kvinnors ställning är de flesta feministiska teoretiker ense om, men Engels teori kritiserar för att förenkla.

French nämner att om män inte känt till sin

roll i fortplantningen hade de ju inte kunnat göra anspråk på faderskap och därmed patrilineär arvsrätt. Därför tillmäter hon denna upptäckt en stor betydelse för hur kvinnor kom att värderas.

Scilla Elworthy för i sin bok *Makt och kön* fram en annan aspekt. Hon tror att – under den period som åkerbruken blev allt tätare ansamlade – så visade sig plundring vara ett effektivare sätt att försörja sig än att svedjebruka, samla och jaga. Och eftersom krigandet i huvudsak blev en manlig uppgift (den var svår att kombinera med barnomsorg), kan även detta ha stärkt männens status i förhållande till kvinnan. Speciellt sannolikt är detta om man betänker att rövorna senare skulle påtvinga andra stammar sin kultur och sitt tänkesätt

Den marxistiska feministen Heidi Hartmann argumenterar kring detta maktskifte: "Det finns visst underlag för påståendet att när patriarkatet först institutionaliserades i statssamhällena gjorde de uppstigande härskarna bokstavligen mannen till överhuvud över sin familj (genomdrivande hans kontroll över hustru och barn) i utbyte mot att mannen avstod från vissa av stammens resurser åt de nya härskarna. Männen är, oavsett sin plats i hierarkin, beroende av varandra för att vidmakthålla sin kontroll över kvinnorna."

KRIG OCH BRUTALISERING

I de hierarkiska och krigiska samhällena som så småningom byggdes upp kring de tidiga civilisationerna i världen uppstod en överklass som försörjdes av omgivande slavar genom tvång eller så småningom mot minimal ekonomisk ersättning när antiken gick över i feodalism. Slavarna blev då livegna eller fattiga bönder. Antikens och medeltidens ekonomier byggde på denna arbetskraft. Centraliseringen av samhällsbildningarna var tydlig under romarriket och djupa hierarkier kvarstod under feodalismen. Fria män har under hela den här tiden härskat över kvinnor.

Utvecklingen av de "abrahamitiska" religionerna – judendom, kristendom och islam – deras genomslag i feodala samhällena och deras absoluta befestande av patrilinearitets och patrilinealitet innebar mer kontroll och förbud för kvinnorna. Framför allt reglerades äktenskapets ramar allt snävare. Fria män betraktades som sina hustrurs herrar, och hade rätt att kontrollera och gifta bort sina kvinnliga släktingar.

Utestängandet av kvinnor från det offentliga livet begränsade alltmer deras kontakt med samhället och de politiska system som utvecklades. Deras sexualitet gjordes till något smutsigt, deras kroppar ansågs orena. Det var mannens sak att föra familjens talan. Detta hindrar inte att graden av kvinnors rörelsefrihet kunde skifta mellan olika klasser, familjer och samhällena. Prostitution befestades som ett faktum i alla samhällena. Om det tidigare funnits viss flexibilitet i vilka sysslor som kunde utföras av män respektive kvinnor, så försvann den nu gradvis.

Utvecklingen av militär och kyrka gynnade patriarkala och feodala strukturer. De gjorde det till mannens uppgift att döda andra människor för att uppnå högre värden i religionens eller härskarens namn, något som gav status i de tidiga patriarkala statsbildningarna. De många krigen gynnade inte kvinnor, framför allt för att status knöts till denna domän. Militär-

makten skapar en egen värld för män, binder dem samman – om än på ett hierarkiskt sätt. Denna kollektiva brutalisering kan ha knutits till manligt genus och stärkt patriarkatet. Krig förutsätter någon som föder fram soldater, som beundrar deras mod, tar över deras sysslor när de krigar och tar hand om dem när de skadas.

Massvåldtäkter i krigstid har länge varit ett sätt att förnedra fienden. Om våld och våldtäkt mot kvinnor inte tidigare varit vanligt (vilket vi inte vet) så kan kriget mycket väl ha institutionaliserat våld och våldtäkt som ett sätt att hålla kvinnor "på plats" och att skända deras män.

Det har funnits kvinnliga soldater genom hela historien, men det har sällan betydtt att de kunnat ta åt sig äran av några segrar. "Soldaten" har alltid betraktats som en man, en kvinnlig sådan är en andra klassens soldat eller tillskrivs manligt genus.

Männens klasstillhörighet betydde givetvis mycket för hur deras sociala vara formades under antiken och feodalismen, men även könet bestämde, till viss del oberoende av klass, deras status. De patriarkala villkoren gav alla fria män makt över kvinnor, och de flesta filosofer tillskrev män som grupp mer högtstående egenskaper än kvinnor. På detta sätt formades bandet mellan män från olika klasser.

ARBETARRÖRELSEN OCH KVINNORNA

Mellan sextonhundralet och artonhundralet tilltog industrialiseringen. Den drog nytta av fattiga kvinnor och barn i sitt behov av billig arbetskraft. Här stod kapitalismens och patriarkatets intressen mot varandra till att börja med. Den patriarkala genusarbetsdelningen var bruten och mäns intressen av att vara familjeöverhuvuden åsidosattes. Arbetarklassens kvinnor arbetade till en början mer än männen, eftersom deras löner var lägre. Detta ledde till att det arbete kvinnor tidigare gjort i hemmen nu blev lidande, inte minst för deras barn illa. Arbetarrörelsens män löste frågan genom att kräva att kvinnor inte skulle få utföra vissa yrken, eller helst inte arbeta alls.

"Männen försökte reservera höglönejobben för sig själva och allmänt höja manslönerna. De argumenterade för en lön som var tillräcklig för att försörja hela familjen. Detta 'familjelönesystem' blev undan för undan normen för stabila arbetarfamiljer under slutet av 1800- och början på 1900-talet", berättar Heidi Hartmann. Men den sociala misär som följde av kvinnors dubbelarbete var det som gav dessa idéer resonansbotten.

Kapitalism och patriarkat anpassades så småningom till varandra. Arbetarklassens kvinnor utslöts många gånger från de tidiga fackförbunden. Deras kamp betraktades i allmänhet med skepsis från arbetarrörelsen, inte minst då de framförde "kvinnokrav". Arbetarkvinnors eventuella allianser med borgerskapets kvinnor har betraktats som ett hot ända från arbetarrörelsens barndom. Genusvetaren och historikern Yvonne Hirdman ger ett exempel: "När tobaksarbeterskan Jägerstedt på den konstituerande socialdemokratiska partikongressen 1889 frågade hur man på ett bättre sätt skulle få kvinnorna att delta i organisationsarbetet fick hon följande svar: 'Då ju kvinnans intressen äro gemensamma med mannens och då hennes deltagande i arbetarrörelsen skulle i väsentlig mån gagna partiet och till stor del underlätta mannens arbete och kamp mot kapitalet, så uppma-

nar kongressen varje proletariats kvinna att med kraft och energi deltaga i striden och ställa sig solidarisk med mannen.'"

Dagens patriarkat bygger i västvärlden på tvåförsörjarfamiljen. För ensamstående mödrar är det frågan om tvåförsörjarmodellen inneburet någon egentlig befrielse, även om de numera kan tjäna sitt eget uppehälle. Ofta handlar det om otillräckliga summor för att försörja en familj. (Medan det fortfarande betraktas som självklart att barn blir kvar hos sina mödrar vid skilsmässor.)

Heidi Hartmann menar att kvinnors ställning i dagens kapitalism i grunden inte ändrats, även om grunden för det hon kallar "patriarkatets ekonomiska bas" gjort det. Med detta begrepp syftar Hartmann på mäns kontroll över kvinnors arbete och sexualitet. Kvinnors sysslor har, även om de flyttat från hemmet och ut i arbetslivet, samma dåliga status. De inbringar inte tillräckligt mycket pengar för att försörja en familj och, även när kvinnorna till exempel skurar toaletter på företaget i stället för hemma, så är det i huvudsak män som drar nytta av deras träkiga, lågt betalda jobb. Samtidigt kvarstår det faktum att kvinnor gör huvuddelen av allt hushållsarbete.

När den nordiska arbetarrörelsen så småningom lyfte upp frågan om barnomsorg och en utbyggd offentlig sektor ledde detta förvisso till bättre levnadsstandard för kvinnor. Men det rör sig fortfarande om en bräcklig kompromisslösning, som bygger just på låglöneavtal och en åtskillnad av produktivt och reproduktivt arbe-

te, där det produktiva arbetet anses mer värt. Dessutom ska man inte glömma att ett antal feminister från både liberalt och socialistiskt håll var tvugna att styra in frågorna i debatten för att projekten skulle förverkligas på det sätt som gjordes.

KAPITALISM OCH PATRIARKAT

Den marxistiska feministen Heidi Hartmann är den som tydligast utvecklat den socialistiska tvåsystemteorin. Den tar sitt avstamp i föreställningen att kapitalism och patriarkat är två skilda system som på olika sätt interagerar med varandra. Samtidigt menar Hartmann att de till stor del växt ihop. Tvåsystemteorin förklarar på ett trovärdigt sätt produktionsmedlens förhållande till kvinnors underordning och mäns överordning i ett patriarkat – men utan att begränsa analysen till en marxism där man helt enkelt stoppat in kvinnor. Hartmanns artikel *Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism* från 1979 är läsvärd, men den innehåller också en del att anmärka på som blir en utmaning för marxister att utveckla vidare. Många feministiska forskare har också gått i klinsch med Hartmann och menat att hon gör feminismen uddlös.

Hartmann inleder med att förklara att tidigare försök att integrera socialism och feminism varit otillfredsställande för feministerna, eftersom de inordnat den feministiska kampen under den "större" kampen mot kapitalet. De flesta marxister låter marxismen dominera feminismen, menar Hartmann.

Ur *Lektyr* 1967. Hur mycket har egentligen hänt sedan dess?

▶ Men marxismens samhällsanalys är könsblind och behöver utvecklas just med hjälp av feministiska synsätt. Samtidigt kan marxismen tillföra feminismen en analys av materialistiska aspekter på patriarkatet. Hartman hävdar, i polemik mot en del samtida marxistiska feminister, att patriarkatet inte enbart är en psykisk utan också en social och ekonomisk struktur, och hon pekar på spänningar mellan patriarkala och kapitalistiska intressen.

För de tidiga marxisterna var nyckeln till kvinnornas frigörelse deras medverkan på arbetsmarknaden. Kvinnorna skulle bli ekonomiskt oberoende av männen och delta jämtes med dem i revolutionen. Könsmaktordningen var "atavistiska rester, som kapitalismen snart skulle göra gammalmodiga", hette det. Det visade sig vara en felaktig analys. Hartmann belyser hur patriarkatet i stället på ett effektivt sätt började samarbeta med kapitalismen

genom att gratis utnyttja kvinnors reproduktionsarbete.

En del marxister, samtida med Hartmann, betonar att män som grupp har ett intresse av kvinnor fortsätter att vara förtryckta. Delningen mellan privat och offentlig sfär må vara kapitalismens skapelse, men detta förklarar inte varför just män hamnar i den samhälleliga offentliga sfären, och kvinnor i den privata, hemmet. Det är den ekvationen Hartmann så skickligt tar sig an. "Marx teori är en teori om hur det uppstår "lediga platser", skriver hon, och syftar på arbetstillfällen, materiella resurser och makthierarkier. Men "precis som kapitalet skapar dessa platser oberoende av vilka som besätter dem, förklarar inte den marxistiska analysens kategorier 'klass', 'arbetets reservarmé' eller 'lönearbete' varför vissa människor besätter vissa platser.(min kurs.) De ger ingen nyckel till varför kvinnorna är underordnade männen inom och utom familjen och varför det inte är tvärtom." Här menar hon att den feministiska analysen kan tillhandahålla viktiga svar.

Hartmann anser inte att patriarkatet är en ideologisk konstruktion som formats av feodalismens och kapitalismens ekonomier utan att det vilar på en egen materiell bas som upprätthålls av kvinnors obetalda arbete i hemmen och underbetalda arbeten i den offentliga sfären. Mannens kontroll över kvinnans arbetskraft bibehålls genom kontroll över hennes materiella resurser och hennes sexualitet. Med de materiella resurserna syftar Hartmann på de låga löner som inte kan försörja en familj och som leder till att hon tvingas utföra en större del av det obetalda hemarbetet, och med kontrollen över sexualiteten avser hon kvinnors underordning i kärleksrelationer och sexuella relationer. Dessa två aspekter leder till att genusarbetsdelningen återfinns såväl i hemmen som på arbetsmarknaden.

Patriarkatet reproduceras ständigt genom att barn uppfostras i familjer och institutioner med tydliga genusmönster där patriarkala beteenden lärs in. Detta gynnar också kapitalismen, eftersom kvinnors uppfostringsarbete resulterar i lydig och någorlunda skötsam arbetskraft.

Genus skapas primärt utifrån det rådande samhällets materiella bas, menar Hartmann. Inte minst heterosexualiteten är ett resultat av den arbetsdelning som fått kvinnor och män att – av ekonomiska skäl – bilda familj. Familjerna "riktar deras sexuella behov mot heterosexuell fullbordning och reproduktion".

Om dagens kapitalistiska patriarkat hävdar Hartmann att vi fortfarande lever på "familjelön". (Mannens lön försörjer familjen.) Detta trots den förskjutning som skett genom kvinnors återinträde på arbetsmarknaden. Kvinnor med barn är fortfarande inte ekonomiskt självständiga i västvärlden. Hon menar därför att lönespridning, låga löner i kvinnojobb och högre löner på manligt dominerade arbeten, kommer att bli ett av patriarkatets viktigaste strategier för att upprätthålla sin ekonomiska bas. Denna strävan kan patriarkatet utan tvekan dela med kapitalismen. Den patriarkala arbetsdelningen formar kapitalismen, menar Hartmann.

Patriarkat och kapitalism är ömsesidigt beroende av varandra också i formandet av människan. De värderingar som formar manligt genus motsvaras av vad kapitalismen behöver för

egenskaper hos sin arbetskraft. Detta förklarar till viss del varför manlighet definieras så olika i olika kulturer och olika ekonomiska system.

Det effektiva kompanjonskapet mellan kapitalism och patriarkat, menar Hartmann hjälper oss att förstå att "på samma sätt som kvinnoarbetet tjäna det dubbla syftet att vidmakthålla mansdominansen och den kapitalistiska produktionen, tjäna den sexistiska ideologin det dubbla syftet att glorifiera manliga egenskaper/kapitalistiska värderingar och nedvärdera kvinnliga egenskaper/sociala behov".

FLERA BYGGSTENAR BEHÖVS

Hartmanns analys är mycket användbar för att förstå de kapitalistiska och ekonomiska aspekterna av patriarkatet. Men jag tror hon begär ett logiskt felslut genom att enbart förklara kvinnoförtryckets psykiska och sociala processer med mäns intressen av att upprätthålla just bara den ekonomiska basen hos patriarkatet. När Hartmann hänvisar till genusarbetsdelningen för att förklara kvinnoförtrycket tycker jag att hon bagatelliserar andra aspekter.

Ett exempel är hennes förklaring till heterosexualiteten som institution. För marxister torde det visserligen stå klart att människors sätt att inrikta sin sexualitet måste relateras till de materiella villkoren. Men inte primärt. Där är Hartmanns resonemang alltför enkelt, och alltför ekonomistiskt. Om patriarkatets ekonomiska bas bygger på kontroll av kvinnors sexualitet – vad är det i så fall som gör denna kontroll så effektiv och systematisk? Och hur förklarar man våldtäkter och kvinnomisshandel hos ekonomiskt jämställda par?

Hartmanns teori förklarar inte varför ekonomiskt självständiga kvinnor i väst i dag, ändå väljer familjebildning och heterosexuella förhållanden med ojämlig maktfördelning. Den förklarar inte varför män som vill göra kvinnor illa, använder just sina könsorgan för att göra det (våldtäkt). När Carin Holmberg kom ut med doktorsavhandlingen *Det kallas kärlek*, visade hon hur asymmetrin i parförhållanden återskapas utifrån omgivningens föreställningar om manligt och kvinnligt genus, och hur par som uppfattade sig som jämställda i själva verket vid en granskning var långt ifrån jämställda. Holmbergs poäng var just att patriarkatets maktutövning i den privata sfären inte nödvändigtvis kräver en egen ekonomisk bas av den typ Hartmann diskuterar. Det är däremot troligt att genusarbetsdelningen efter familjebildningen befäster ett mönster som redan finns.

Problemet är att Hartmann gör patriarkatets ekonomiska bas – arbetsdelningen – till den dominerande byggstenen för patriarkatet, men den är bara en av flera byggstenar. Om patriarkatets ekonomiska bas är genusarbetsdelning – i hemmen och på arbetsmarknaden – så kan denna ekonomiska bas för patriarkatet inte ha samma betydelse för det som den ekonomiska basen har för ett kapitalistiskt system.

Även om vi utgår från att patriarkatets eko-

nomiska bas utgörs av kvinnors obetalda arbete i hemmet och deras låga löner på arbetsmarknaden, så skulle utjämnandet av dessa klyftor – lika lön för likvärdigt arbete och delat ansvar för obetalt hemarbete – inte avskaffa patriarkatet i sig. Ett sådant resonemang är Hartmann snubblande nära. Hon faller i den fälla hon själv identifierat – och låter marxismen dominera sin feminism.

Det är högst troligt att avskaffandet av patriarkatets ekonomiska bas skulle påverka patriarkatet i hög utsträckning. I alla hittillsvarande samhällen där kvinnor tagit steget ut i arbetslivet har deras inflytande på olika sätt ökat. Om kvinnors löner höjdes till samma nivå som mäns och om män tog lika stort ansvar för hushållsarbetet som kvinnor. Om det som idag kallas reproduktion (barnafödande, föräldraskap, vård och omsorg) politiskt prioriterades framför det som idag kallas produktion, så skulle det dessutom sätta kapitalismen i gungning på ett för kapitalägarna högst oroväckande sätt.

Men även om kapitalismen ersattes med en socialistisk ekonomi och kvinnor tjänade exakt lika mycket som män, så finns det inga lagar som säger att ett sådant samhälle inte skulle präglas av våld mot kvinnor i hemmen, av stereotypa kvinno- och mansideal och av att män genom starka band sinsemellan skulle nedvärdera kvinnligt genus. Mycket tyder tvärtom på att sådana tendenser förstärks just i situationer där kvinnor vunnit en större ekonomisk jämställdhet.

Vilka andra aspekter finns det då att ta hänsyn till om man ska ta kampen mot patriarkatet på allvar? Givetvis kan de inte alla beskrivas här, men en aspekt som kan vara viktig för patriarkatets fortlevnad är mäns "homosocialitet." Homosocialitet är ett användbart ord för att beskriva mäns förhållande till varandra i ett patriarkat, både som jämlikar och i hierarki:

"Homosocialitet betyder att män prioriterar sina relationer till andra män före relationerna till kvinnor, skriver Carin Holmberg i boken *Det kallas manshat*. "De beundrar och respekterar varandra och föredrar varandras sällskap. En annan mans prestation imponerar vanligtvis mer än en kvinnas. Precis som en mans beröm och bekräftelse på den egna kraftansträngningen också den är mer värd än en kvinnas. Detta manliga kamratskap är en bärande del i återskapandet av manssamhället"

Holmberg menar att homosocialiteten kräver lojalitet män emellan, i princip oberoende av vilken grupp män man talar om.

Kvinnor sätter sällan sina relationer till andra kvinnor i första rummet. Mäns prestationer imponerar mer på kvinnor än andra kvinnors prestationer och även kvinnor vill hellre ha beröm från män än från andra kvinnor. Kvinnor är inte homosociala på samma sätt som män – även om de gärna träffas i enrum och delar varandras intressen.

Carin Holmbergs idéer om ett mansidentifierat samhälle är inte nya. Författaren Simone de

Beauvoir och radikalfeminismens pionjär Kate Millet är två av de feministiska teoretiker som identifierat fenomenet, även om de kanske använde andra begrepp. Hur homosocialiteten relaterar till genomgripande ekonomiska och sociala förändringar som gynnar kvinnor vet vi inte. Kanske förstärks den, kanske ändrar den karaktär. Men att de skulle försvinna av sig själva med patriarkatets – och kapitalismens ekonomiska bas – kan vi helt enkelt inte förutsätta, vilket dock Hartmann i någon mån gör.

Jag nämnde i början av artikeln att vi marxister måste arbeta på två plan, som kan tyckas motstridiga. Vi kommer inte att vara hjälpta av att göra kvinnokampen till en enbart ekonomisk fråga, inte om vi faktiskt eftersträvar en verklig jämlikhet i ett framtida samhälle. Vi måste utveckla Hartmanns tvåsystemteori och avslöja fler samband mellan patriarkatets och kapitalismens intressen. Men vi måste också ägna intresse åt de strukturer som inte primärt kan relateras till ekonomiska system. Detta kan vara svårt om man har en historiematerialistisk grundsyn, men utan en balans mellan dessa två arbetssätt kommer kvinnliga städerskor på truckverkstaden att få fortsätta att plocka porr från papperskorgarna innan, under och efter en socialistisk revolution. ■

Litteratur

- Abrahamsson, Lena. (2000) Att återställa ordningen. Boréa. Bang nr. 2-3, (2002) Klivet på Kuba. s. 90-91.
Connell, R. W. (1999) Maskuliniteter, Daidalos.
Elworthy, Scilla. (1996) Makt och kön, Wahlström och Widstrand.
Faludi, Susan. (1999) Ståld, Ordfront.
French, Marilyn. (1986) Bortom makten – om kvinnor män och moral, Legenda.
Gemzöe, Lena. (2000) Feminism. Bilda förlag
Gunneng, Hedda. Underordnad i livet – likställd efter döden, i
Eduards (Red) (1983) Kön, makt och medborgarskap: kvinnan i politiskt tänkande från Platon till Engels, LiberFörlag
Hartmann, Heidi. Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism, i Ganitz (Red)(1986) Feminism och marxism, Arbetarkultur.
Hermansson, Ann-Sofie. (1993) Arbetarrörelsen och Feminismen, Brevskolan.
Hirdman, Yvonne. (1992) Den socialistiska hemmafrun, Carlssons förlag.
Holmberg, Carin. (1996) Det kallas manshat, Anamma.
Liedman, Sven-Eric (1993) Från Platon till kommunismens fall, Bonnier Alba.
Ohlander, Anne-Sofie. (2002) Tusen svenska kvinnoår, Prisma.
Scott, Joan Wallach (1999) Gender and the Politics of History, Columbia University Press.
Peterson, V. Spike., Sisson, Anne. (1999) Global Gender Issues, Westview Press.
Utbildningradion (1999) Kvinnohistoria.
Wennstam, Katarina. (2002) Flickan och skulden, Albert Bonniers förlag.
Wendt Höjer, Maria. (1996) Politikens Paradoxer: en introduktion till feministisk politisk teori Academia Adacta
Wolf, Naomi. (1996) Skönhetsmyten, Natur och kultur.

Stöd **röda rummet**
Postgiro 13 04 07 - 0

Replik: Plan och marknad?

I nr 2-2002 mönstrade Sten Ljunggren ut planekonomin som trovärdigt alternativ till kapitalismen. Hans åsikter bemöttes i förra numret av Jörgen Hassler och av Paul Cockshott/Allin Cottrell. Här svarar Sten Ljunggren

Jörgen Hassler skriver att det handlar om plan eller marknad. Där arbetarrörelsen förespråkade plan och borgarklassen marknad. Utifrån denna definition av problemet – plan eller marknad – hävdar Hassler att jag avvisar "möjligheterna till planering överhuvudtaget". Det tvingar mig, enligt honom, att "hävda att miljonprogrammet aldrig byggdes, att det svenska skolsystemet aldrig skapats, sjukvården inte byggts enligt en plan, att dagisutbyggnaden på 70-talet aldrig ägde rum". Hassler pådyvlar mig också åsikten att den offentliga sektorn i Sverige måste ha byggts "upp efter marknadens principer om tillgång, efterfrågan och köpkraft".

Tokigt! Men det blir värre. Eftersom det bara finns marknader eller plan så måste jag, enligt Hassler, tro att marknader kan "stoppa krigen, bryta oljeberoendet, stoppa hungern och avskaffa okunskapen". Dessutom påstås jag vara emot en planerad omställning och utbyggnad av energisystemet, transportsystemet, bostadsbyggandet, skolor och sjukvård. Dessutom borde jag "istället för att försvara marknaden försvara krigen". Slutligen påstår Hassler att jag förfallit till "ekonomism" och "extrema individualism", samt gett upp "alla idéer om att skapa ett socialistiskt system".

INTE TEKNISKA LÖSNINGAR

Jag har ända sedan en längre artikelserie i Internationalen för 13 år sedan skrivit om plan och marknad. Egentligen känns det inte meningsfullt att debattera på Hasslers nivå. Det verkar han ju nästan tycka själv. För efter alla invektiv baserade på att frågan handlar om plan eller marknad kommer plötsligt: "Motsättningen mellan plan och marknad är delvis en illusion." Och att "frågan gäller inte om vi ska planera utan på vilket sätt vi ska planera". Det är som klippt ur det jag skrev i *Plan och Marknad* (Röda Häften 1, 1992). Jag blir faktiskt inte klar över hur Hassler egentligen ser på frågorna kring plan eller/och marknad?

Däremot så tror jag inte att problemen kan lösas med smarta tekniska lösningar, som Cockshott och Cottrells (C & C) matematiska planering eller Hasslers EAN-koder. Marknader går inte att ersätta genom att imitera dem i datorer eller använda Hasslers EAN-koder som marknadsmekanismer (notera "mekanismer" – alltså en teknisk lösning). Problemet med utbytet är en fråga om sociala processer och inte en teknisk fråga. Och det var där som planekonomin misslyckades och kommer att fortsätta att misslyckas. Den försökte ersätta marknadens sociala interaktion med administrativa och tekniska lösningar.

Hassler skriver att en stor uppgift är att bekämpa varan och undan för undan införa fri tilldelning. Jag håller med om detta och jag tycker om den amerikanska marxisten Cannons vision av en ekonomi där produktivkrafterna utvecklats så långt att alla basnyttigheter kan vara fria tillgångar, och sedan ägnar sig folk åt att på ett "primitivt" sätt byta tjänster/varor med varandra. Däremot tror jag att det ligger fruktansvärt långt fram i tiden (mycket längre bort än vad Marx och Engels förutsåg). Jag tror att innan vi når dit handlar det om många hundratals år.

Att som Hassler diskutera "varan", som kapitalismens hjärta och sedan landa på fri tilldelning av "mjöl,

gryner, rotfrukter, kryddor", ger väldigt lite vägledning till hur en socialistisk ekonomi ska vara organiserad de första hundratals år.

C & C:s inlägg riktar sig i mycket begränsad omfattning mot mitt inlägg om de inneboende bristerna i deras tankar om den matematiska planekonomin. De upprepar att problemen i den sovjetiska planekonomin bottnade i "primitiva system för informationsbehandling och insamlandet av information". Och att "en av huvudpunkterna i vår bok är en beskrivning av de informationsystem som skulle göra detaljplanering möjlig". Jag tror inte att de sociala processer som utgör marknader kan ersättas av datasimuleringar. Å andra sidan tror jag inte heller att den mänskliga hjärnan kan ersättas av "artificiell intelligens". Självklart kan jag ha fel i båda avseenden. Men är den här tron på datorns möjligheter något att bygga en politisk vision om framtiden på?

I huvudsak ägnar C & C:s sitt inlägg åt att ta upp sina tankar om "direkt demokrati". Det finns givetvis brister i den representativa demokratin. Frågan är om de kan åtgärdas med att begränsa de valdas privilegier och med ständiga möjligheter till återkallande av deras mandat. Det är svårt att veta. Men deras alternativ är för mig ännu värre. Stora frågor ska avgöras i folkomröstningar och löpande frågor av slumpmässigt utvalda medborgare.

Jag tror att även i ett demokratiskt socialistiskt samhälle kommer det att behöva formuleras sammanhängande politiska alternativ. Alternativ som kan ställas mot varandra i demokratiska val och där ansvar kan utkrävas. I C & C:s modell kan man fråga: Vem formulerar de stora frågorna som ska avgöras i folkomröstningarna? Hur ska de utlottade medborgarna hållas ansvariga för sina beslut? Det hela blir för mig totalt apolitiskt (och inte bara opolitiskt).

C & C:s politiska modell bygger precis som deras ekonomiska modell på en föreställning om att politik och ekonomi handlar om ett antal frågor som med smarta hjälpmedel kan besvaras på rätt sätt.

VAROR, PENGAR OCH SOCIALISM

Såväl Hassler som C och C (liksom jag!) är förtjusta i Marx enkla schema över varor och pengar:

Fas 1 $V - V'$ Vara byts mot ny vara

Fas 2 $V - P - V'$ Vara byts mot pengar som byts mot ny vara

Fas 3 $P - V - P'$ Pengar byts mot vara som byts mot mer pengar

I fas 1 sker utbytet utifrån bruksvärden. En viss varas bruksvärde ställs mot en annan varas bruksvärde. Övergången från fas 1 till fas 2 var en fantastisk utveckling. Det gjorde utbytet enklare och det bidrog till att sprida utbytet. Med frukterna av eget arbete kunde folk genom pengar enklare byta till sig frukterna av andras arbete. Syftet är fortfarande detsamma som i fas 1. Men nu utväxlas varor genom sina bytesvärden och inte som bruksvärden. Det innebar samtidigt att pengar kunde dras ur cirkulationen och läggas på hög. Det gav möjlighet till fas 3 där hela syftet är att få pengar att växa. Vilka varor som används för detta syfte är av helt underordnad betydelse.

Marx schema är en mycket förenklad, men ända synnerligen elegant sammanfattning av utbytets ekono-

miska historia. Det börjar (fas 1) med det primitiva ("urkommunistiska") samhällets byten av bruksvärden, till stor del starkt styrd av tradition. Går sedan vidare (fas 2) till hur pengar brukas i en enkel marknadsekonomi, där syftet fortfarande är utbyte av varor och pengar enbart är medlet. För att till sist (fas 3) landa där pengar blir en makt och det enda syftet under kapitalismen, medan varorna bara är ett medel. (Johan Ehrenberg och jag har skrivit lite mer om Marx schema i vår *Ekonomihandboken*)

Med alla reservationer för att det är förenklat, tror jag att diskussionen om en socialistisk ekonomi handlar om att återerövra de tidigare faserna av mänskligt utbyte. Alltså att i viss mening gå bakåt (med tillägget att det sker "på ett högre plan").

Det handlar om att gå från fas 3 (kapitalismen) där pengar är syftet och varor/tjänster bara är medlet till fas 2 och fas 1.

Fas 1 är när varor och tjänster inte längre fördelas efter bytesvärden (det vill säga på marknader), utan distribueras som fri tillgång. Här kan vi tala om planekonomi.

Fas 2 är när varor och tjänster utgör syftet med produktionen och inte som under kapitalismen bara är ett medel för att förmera pengar. Men pengar är fortfarande medlet för utbytet och därmed handlar det om bytesvärden. Och om marknader!

Det finns flera områden där fri tilldelning omedelbart kan utvidgas som distributionsprincip. Och att varor/tjänster utbyts på en marknad betyder inte att det behöver saknas övergripande reglering och planering.

Men när Hassler direkt vill ha fri tilldelning av mjöl och gryner tycker jag att han visar en naiv otalighet. Jag tror att en stor del av utbytet efter kapitalismens avskaffande kommer att ske i former som liknar fas 2. Pengar är inte längre syftet för utbytet, utan ett medel. Men varor och tjänster handlas på marknader och utbytet bestäms av bytesvärde och inte efter direkt bruksvärde. Att försöka gå runt detta tror jag kommer att leda till katastrofala misstag.

Frågan är hur vi går från en ekonomi där pengar är syftet och produktionen av varor/tjänster bara är ett medel (fas 3, kapitalismen) till en ekonomi där varor/tjänster är syftet och pengar är medlet (fas 2, en socialistisk marknadsekonomi). Den diskussionen kräver en insikt om att bytesvärden, det vill säga marknader, kommer att fortsätta spela en avgörande roll.

I plan- och marknadsdebatten ser inte Hassler, eller C & C, att detta är ett problem. De förnekar helt enkelt ett led i utvecklingen (fas 2). De försöker bara hoppa hundratals år framåt i tiden och vill inte diskutera vad som idag krävs efter att kapitalismen avskaffats. Vi har inte de produktivkrafter som skulle möjliggöra fri tilldelning av ens en bråkdel av de varor och tjänster som finns på marknaden. Vi har inte den "artificiella intelligens" som kan ersätta miljontals tänkande och uppfinnande människors interaktion på marknader.

Personligen vet jag inte om vi någonsin kommer att nå dit, eller om det ens är önskvärt. Men vad vi tycker om hur det kan vara något hundratals år in i framtiden är ju inte någon särskilt brännande politisk fråga.

Sten Ljunggren

Tidigare inlägg finns på www.rodarummet.org

Böcker om rasism och integration

Var kommer egentligen rasismen ifrån? Hur hänger den ihop med kapitalismen? På vems villkor ska integrationen ske? Var finns hindren? I Röda rummets lätt nydesigande recensionsavdelning presenterar vi denna gång fyra böcker som alla behandlar "invandrarfrågan" ur olika synvinklar.

Maktens förklädnader

Antologin *Maktens(o)lika förklädnader* behandlar frågan om hur social ojämlikhet konstrueras genom att människor kategoriseras utifrån kön, klass och etnicitet. Stor tyngd läggs vid en teoretisk analys av makt- och exploateringsprocesser, och hur dessa ideologiskt legitimeras genom konstruktionen av det som anses vara normalt. Redaktörerna skriver att "boken kan läsas som en postkolonialt inspirerad lägesrapport om Sverige".

Boken ger en grundläggande teoretisk bas för att förstå hur kapitalism, rasism, nationalism och patriarkala strukturer hänger ihop. Författarna betonar vikten av att se dessa system tillsammans, men att rasism även måste förstås som ett förtryck skilt från klassförtrycket. Texterna är fyllda av konkreta exempel från dagens samhälle som gör teorierna lättare att förstå och som ger tyngd åt argumentationen. Dessa exempel avslöjar hur rasistiska praktiker förekommer i stort sett i alla sammanhang i Sverige idag.

Bokens sammanlagt tolv författare kan betecknas som kritiska forskare. Flera av dem använder sig av marxistiska teorier och begrepp i sina analyser. Antologin tar ett brett grepp över sitt ämnesområde. Innehållet i de olika avsnitten spänner från *Fackföreningsrörelsen i ett rasifierat samhälle över Feministiskt integrationsarbete - vem ska definiera vems behov?* till *Kön och ras i rumsliga idékonstruktioner*.

Ett nyckelbegrepp i boken är *kultur*. Författarna menar att begreppet i den dominerande samhällsdebatten används som något statistiskt, där kultur blir ett bagage människor bär med sig som ser likadant ut oavsett sammanhang. Författarna motsätter sig denna syn. Kultur, liksom identitet, menar till exempel Diana Mulinari, formas i sitt sammanhang och påverkas ständigt av olika maktrelationer. Anna Bredström problematiserar det faktum att kulturella, nationella och etniska gemenskaper beskrivs som naturliga enheter. Den kritiska forskningens uppgift, menar hon, är att se under vilka förhållanden dessa "föreställda gemenskaper" konstrueras i dagens politiska, sociala, ekonomiska situation.

Det normala och "det andra"

Utgångspunkten för författarna är att rasismen och nationalismen konstrueras genom att det avvikande - "den andra", skapas i förhållande till normen - det "naturliga", i detta fall svenskhet. Det vi ser idag i samhället kan, enligt bland andra Mulinari, betecknas som kulturrasism. Invandrare beskrivs som bärare

av en statisk kultur som per definition är fundamentalt annorlunda och ofta ett hot mot det normala svenska. Under den biologiska rasismens era var det de grundläggande biologiska skillnaderna som betonades, men även då var det i form av kulturella uttryck som skillnaderna tog sig mycket viktiga. Steget mellan biologisk rasism och kulturrasism är alltså mycket litet. *Rasifiering* är ett annat återkommande begrepp. Med det menas att människor inkluderas och exkluderas från föreställda gemenskaper genom kulturella kodsystém, och att vissa grupper redan per definition konstrueras som avvikande.

Mulinari och de los Reyes menar att det finns koloniala mentala strukturer i Sverige idag. Idén om att människor är väsensskilt olika härstammar från rasistiska ideologier och kolonialismens makthierarki.

Nationalistiska och rasistiska ideologier använder kvinnan som symbol för det naturliga och för vad författarna kallar "den konservativa principen".

Män representerar däremot principen om utveckling. För att förstå nationalismen måste man därför använda sig av en teori som tar hänsyn till genus. Kvinnans position är inte given. I den svenska debatten får svenska kvinnor symbolisera det moderna och invandrarvinnor representera det traditionella. Den egna nationens kvinnor bli symboliskt "den andra" i förhållande till nationens män, men samtidigt blir de symboliskt konstruerade som norm i förhållande till kvinnor tillhörande "de rasifierade andra". När kvinnoförtryck i debatter och forskning görs till en kulturell handling så placerar man förtrycket någon annanstans, utanför "Sverige" och "det svenska". Det förtryck som förekommer i Sverige kan då beskrivas som något avvikande, medan förtryck i "andra kulturer" får legitimitet som något vanligt. Ett intressant exempel som studeras i boken är hur våldtäkt utförd av "invandare" förklaras med kulturella aspekter, medan våldtäkt utförd av svenskar förklaras med psykologiska orsaker. I debatter i TV efter våldtäkten i Rissne fick invandrarvinnorna representera "det hotfulla andra" medan svenska tjejer blev symbolen för nationen.

Klass, rasism och kapitalism

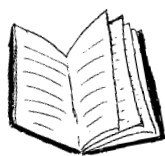
Genom folkhemmet har den svenska fackföreningsrörelsen varit en central aktör i den ideologiska konstruktionen av nationen Sverige. En ensidigt fokuserad facklig strategi, med betoning på konflikten mellan arbete och kapital,

resulterar i en oförmåga att förstå andra samhälleliga konflikter och hur dessa påverkar varandra. Svenska arbetare kan använda sig av sin överordnade position mot invandrade arbetare för att stärka sin ställning. Anders Neergaard påpekar i sitt bidrag att fackföreningsrörelsen är en intresseorganisation för sina medlemmar och att det finns en central skillnad mellan kampen för fackliga medlemmars intressen och kamp för hela arbetarklassens intressen. Frågan han ställer är om fackföreningar kan utveckla ett antirasistiskt projekt, eller om "organisationerna i sig är bärare av en rasistisk kultur som enbart inkluderar dem som uppfattas tillhöra nationen". Utifrån dessa utgångspunkter beskrivs och analyseras nätverket FAI, Fackligt Aktiva Invandare.

Det betonas också att strukturella förändringar av kapitalismen och maktförskjutningen som skett på arbetsmarknaden till arbetsgivar- och ökad sysselsättning för kvinnor - har förändrat den numerära balansen mellan arbetarklassens olika skikt utan att få motsvarande genomslag i fackföreningsrörelsens interna maktbalans. Detta försvarar förändring och förnyelse inom fackföreningarna. Här tar boken fasta på hur kön och etnicitet kan omforma traditionella klassgränser.

En av bokens stora frågor är om det är möjligt att definiera rasismen som en biprodukt och en konsekvens av klassrelationer. På vilket sätt kan rasismen kopplas till kapitalismens olika ackumulationsfaser och till nationalstatens formering? För att besvara den frågan använder sig flera av författarna av den brittiske rasismforskaren Robert Miles. Miles tolkar rasismen som en central egenskap hos den nya fasen av kapitalistisk ackumulation. Enligt honom är rasismen en ideologi som döljer kopplingen mellan rasifierad arbetskraft och den kapitalistiska ekonomin. Rasismen förkroppsligar den inneboende motsättningen hos den kapitalistiska världsekonomin mellan å ena sidan behov av arbetskraftens rörlighet och å andra sidan behovet av att begränsa denna rörlighet genom medborgarskap och nation. Kapitalet har ett behov av att skapa social ojämlikhet mellan klasser och geografiska områden. Rasism och rasifieringsprocesser kan då legitimera denna sociala ojämlikhet.

Boken är i sig en uppmaning att bekämpa rasismen och att utforma strategier för denna kamp. Irene Molina och Paulina de los Reyes påpekar att när "integration" och "invandrare" diskuteras läggs tonvikten sällan på den diskriminering dessa människor utsätts för. Att invandrare har sämre förutsättningar på många områden tas för givet med hänvisning till att "de är ju annorlunda!" På detta sätt görs rasism och etnisk diskriminering till en

Maktens (o)lika förklädnader - kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige
Red: Paulina de los Reyes, Irene Molina, Diana Mulinari, Atlas förlag 2002

"ickefråga". Denna tystnad utgör, enligt författarna, "ett av de största hinder som finns för att kunna synliggöra och utforma strategier för att motverka rasismen".

Maktens(olika förklädnader är en vass, klar och brinnande politisk bok, om än samtidigt mycket teoretisk och akademisk. Läsningen ger många nya insikter, kunskaper, argument och analysredskap för en av dagens viktigaste politiska frågor. I boken finns flera avgörande resonemang som bör ligga till grund för den antirasistiska rörelsens strategiska vägval.

Agnes Callewaert

Integration – en fråga om makt

Den officiella integrationspolitiken har misslyckats. Varför då? Man kan, som sociologen Marcus Johansson har gjort i sin avhandling *Exkludering av invandrare i stadspolitiken*, undersöka maktfördelningen i integrationsprocessen. Har maktapparaten blivit tillgänglig för invandrare under integrationens gång?

En vanligt förekommande kommentar från välmående politiker, som insett att segregationen inte längre är hållbar, är att "invandrare ska integreras". Måhända omedvetna om sin skuld överlämnar politikerna bollen till människor som själva, eller vars föräldrar (minst ena), kommit hit från andra länder, att integreras i det svenska samhället.

Sverige framställs som ett sammanhållet land i vilket invandrare ska bli integrerade. Det är "vi", svenskar, som ska definiera vad som är integration. Makten över målet för – och definitionen av – integration är ett av de privilegier som stannar hos svensken.

Detta är något som Marcus Johansson kallar för *tankeexkludering*, en maktform där ena partens värderingar begränsar och kontrollerar tankar och idéer.

På arbetsmarknaden kopplas invandrare samman med socialpolitik och inte näringspolitik. Paradoxalt nog står Integrationsverket under Näringsdepartementet och inte under Socialdepartementet. Tanken att invandrare behöver social kontakt mer än vad man behöver en dräglig ekonomi, dominerar så mycket i svenskens skalle att rätten till arbete förvandlas till rätten till sysselsättning, och politiskt deltagande som en möjlig social kontakt kommer inte ens på tal.

TANKEEXKLUDERING

Samma tankeexkludering finns i boendefrågan. Man läser sig så vid tanken på att "invandrarerna" – människor från hundratals olika nationer – vill bo tillsammans med varandra att man glömmer fastighetsbolagens och politikernas ansvar. Att boendesegregationen har socioekonomiska bottnar som ska lösas på annat sätt trängs undan och ansvaret att skaffa bostäder även för flyktingfamiljer vill fastighetsbolagen inte axla.

Och samma tankeexkludering finns även när man tittar på föreningarnas roll i social och politisk organisering av invandrare. Här glömmar man oftast bort att dessa föreningar i

många sammanhang är den enda organiseringen av invandrare och att den kan spela en stor roll när det gäller att ta till vara de olika etniska gruppernas intressen. Tankeexkluderingen ger majoritetssamhället rätt att begränsa invandrarföreningarnas roll till kulturaktiviteter. På senare år har Integrationsverket upptäckt dessa föreningars förmåga att etablera kontakt med respektive etnisk grupp, och lärt sig använda dem för mobilisering av invandrare, när man gör en "kraftsamling". Men detta innebär inte att invandrare via dessa kanaler ges möjlighet till organisering och att föra fram sina krav på förändring, utan föreningar kontaktas när samhället vill förmedla ett budskap och saknar andra kontaktkanaler.

Denna tankeexkludering har också lett till att man inte insett vikten av invandramedier i integrationen. När Integrationsverket bildades trodde man i sin enfald att sådana medier bromsar dialogen mellan invandrare och majoritetssamhället. När presstödsnämnden i höstas granskade situationen för dessa medier, kom man fram till att de få som har klarat sig trots statens ovilja att stödja dem har haft en stor opinionsbildande funktion.

Tanke- och idébegränsningar som har hämmat integrationen har sina rötter i de föreställningar om rollerna som finns i samhället. Den som har makten att konstruera och reproducera rollerna framställer den andre som oduglig och missanpassad, enligt sina normer. Denna maktrelation kallar Marcus Johansson för *rollexkludering* och hävdar att det är svensken som har makten.

Invandrare framställs som "de arbetslösa" i relation till "arbetande svenskar".

Exkludering av invandrare i stadspolitiken – makt och maktlöshet i Örebro 1980-2000
Marcus Johansson, Örebro
Studies in Political Science 4,
2002

Invandrare framställs som "de segregerade" i relation till "integrerade svenskar". Invandrare görs till "de kulturellt avvikande" i relation till de överlägsna svenska normerna.

Med dessa roller avvärjar man motparten politiskt. Invandranen har inget annat val än att gå med på att utföra ett ordinarie arbete för mindre lön – eller till och med socialbidrag – eftersom detta sägs vara vägen ut ur segregation. Som den kulturellt avvikande varelsen har man sig själv att skylla om man blir diskriminerad.

DISKRIMINERING SOM MAKT

Länge har man sett diskrimineringen som ett undantag, ett misstag som svenskarna gör då och då. Men man kan också se diskrimineringen som en maktfaktor, något som Marcus Johansson kallar för *barriärexkludering*, och som används flitigare än vad man vågar tro. När journalisten Kennet Lutti på tidningen Arbetarbladet i en artikel skrev att "en svensk diskriminerar" i samband med avslöjanden om att polisen haffar fler oskyldiga invandrare än oskyldiga svenskar, över 2 000 fall, var detta en ärlig sanning. I artikeln hette det bland annat följande: "Sverige mår bra av ett A- och ett B-lag på arbetsmarknaden, heter det. Nya jobb till lägre löner sägs skapa 'dynamik'. Men

det är lika falskt som den svenska toleransen och öppenheten. Sverige diskriminerar invandrare". Diskrimineringsombudsmannen Margareta Wadstein sade i en kommentar att "det finns all anledning att tro att det rör sig om en diskriminering som är inbyggd i hela samhällets sätt att fungera". Med andra ord är diskriminering en regel och en maktfaktor som måste bekämpas för att integrationen över huvud taget ska vara möjlig.

OBEFINTLIG REPRESENTATION

För att ta itu med segregation och diskriminering måste det finnas en politisk vilja. Där kommer ytterligare en maktfaktor in i bilden som Marcus Johansson kallar för *beslutsexkludering*. De politiska organ som ska arbeta med frågor som rör även invandrare, förefaller domineras av svenskar, och invandrare är helt maktlösa i dessa. Denna underrepresentationen handlar inte bara om den politiska eliten i regering, riksdag och kommunala församlingar. Även de kanaler som verkar för att föra fram en bild av invandrare i den allmänna debatten, läggs ner en efter en. Sesam, Mosaik, Integration i Fokus, Rosengårdstidningen och GT:s satsning i Angered har drabbats av nedläggning och konkurs under förra året.

Och året innan lade Malmö kommun ner TV Rosengård i Öppna Kanalen, ett av de verkliga integrationsprogrammen i de öppna kanalerna. I Stockholm har Dagens Nyheter nu vägrat ta in Öppna Kanalens tv-program på den dagliga tv-tablan, vilket man tidigare utan problem gjort i flera år. Öppna Kanalen i Stockholm är den enda invandrar-tv-kanalen gjord av invandrarorganisationer. I Uppsala stoppas alla möjligheter för invandrare att nå ut eftersom den lokala kanalen TV Uppsala i sina föreningsstadgar påbjuder att program på utländska språk måste textas, vilket är en omöjlighet för fattiga invandrarföreningar.

Vad kan göras om integrationsprocessen hämmas och begränsas av de förutsättningar som gav upphov till den? Vad kan göras när makten inte fördelas lika trots alla vackra ord om integration?

Den norska sociologen Thomas Hylland Eriksen skrev en gång att invandrare i Europa hävdar sin etnicitet för att kräva privilegier hos makthavarna. Men om den etniska identiteten ändå inte underlättar en rättvis maktfördelning, bör man kanske söka efter andra identiteter och andra paroller som inte riktar sig till välviljan hos de som har makt utan till sådana som kräver förändring.

Enrique Pérez, lektor vid Malmö Högskola, har sagt att på 1970-talet var integration och mötet med svenskar inte omöjligt. Man sökte sig till den rörelse som stämde bäst med ens politiska värderingar och blev integrerad i det arbetet. I stället för att vädja till maktelitens välvilja att då och då kasta smulor till multikulti-ivrarna bör man nog slå sig ihop med krafter som kräver förändringar i maktfördelningen.

Babak Rahimi, frilansjournalist

(Recensionen är en förkortad version av en artikel publicerad i tidskriften Mana nr 5-02)

Nation, klass och rasismens karaktär

Inför folkomröstningskampanjen om EMU har frågan om nationens roll flammats upp lite varstans inom vänstern. Debatten förs bland annat av de båda tidskrifterna *Fronesis* och *Clarté*. Den förra, SSU närstående, har lanserat Antonio Negrís och Michael Hardts bok *Imperiet* och dess bestämda motstånd mot varje form av försvar av nationellt begränsade institutioner. Mikael Nyberg och postmaoisterna i *Clarté* å sin sida kallar denna antinationism för "oansvariga LSD-fantasier" och påpekar att allt vad arbetarklassen hittills uppnått, har den fått inom nationens ramar.

Ekot av denna nationsdebatt hörs nu överallt bland radikala människor, och frågan är med vilka argument det svenska nej till EMU ska formuleras.

Erfarenheterna från Norge och Danmark, där EU-motståndet

gynnat framväxten av parlamentarisk högerextremism, är förstas skrämmande i sig. Men finns det en ofarlig nationalism, som även vänstern kan använda sig av, utan att riskera våldsamma nederlag i en nära framtid?

Ska man döma av essäerna av Etienne Balibar och Immanuel Wallerstein i antologin *Ras, nation, klass* så måste svaret bli ett entydigt nej. Nationalismen bär alltid på ett "överskott" av rasism och sexism, som med viss fördöjning kommer att följa även de mest progressiva tolkningarna. Nationalisten tar helt enkelt fan i båten och får stå sitt kast. Nu bör visserligen nämnas att den här boken utkom på franska redan 1988 och att den nytvågna svenska versionen bygger på andra engelska upplagan från 1997. Med andra ord är den lite förlegad.

Balibar ställer sin historiskt och lokalt förankrade teori om "samhällsformationernas" förmåga att styra den ekonomiska utvecklingen mot Wallersteins tes om ett världssystem som i stora drag bestämmer den politiska och ekonomiska utvecklingen i varje del av världen. Mer specifikt är frågan huruvida rasismen härstammar ur vart och ett av de samhällen där den uppstår, eller om den helt enkelt är ett uttryck för den globala arbetsdelningen – eller något däremellan? Mellan varven vrids och vänds det åtskilligt på vad Marx sagt i skilda sammanhang.

Det senaste decenniets diskussion om globaliseringen – via Castells "flödesrum" och Hardt och Negrís "imperium" – lägger åtskilligt med damm över den tidens sätt att formulera problemen. Bokens förnämsta tes, att det existerar en "nyrasism", som snarare bygger på särskiljande och åtskillnad än hierarkier och dominans (även om just detta blir den praktiska konsekvensen) är numera allmänt accepterad;

även i regeringens officiella dokument om integrationspolitiken varnar man för detta. I mångt och mycket har boken alltså huvudsakligen ett historiskt intresse.

Men inte bara. Särskilt i bokens sista essäer närmar sig Balibar de brännande frågorna om sambandet mellan klasskamp, rasism, sexism och nationalism. Hans resonemang om det ständiga överlappandet mellan de sociala klasserna och deras ideologier, föregriper Negrís och Hardts diskussion om "den betydligt mer obestämda kategorin "multituden" och om hur arbetarklassen även hos Marx snarare ska förstås som ett sätt att underminera makt-förhållanden än som en avskild social kategori. Därmed kommer särskilt vårdarbetet och striderna kring vård- och omsorgssektorn att inta en betydligt viktigare roll i klasskampen

Ras, nation, klass. Mångtydiga identiteter. Etienne Balibar & Immanuel Wallerstein
Daidalos 2002

än vad många "marxister" ännu inbillar sig. Balibar

påpekar också att begreppet "invandrare" i allt väsentligt är en upprepning av 1800-talets rasifierade klasshat, nu överförd på minoriteter med föregivet utländsk bakgrund.

"Invandrarna" skildras på samma sätt som den tidens "farliga klasser", de kroppsarbetare som invandrat från landsbygden. Deras brott är deras samhällsställning – arbetslösa eller med arbetsuppgifter de inte har inflytande över – och hatet är en produkt av rädslan för att själv hamna i den situationen. Detta hat blir explosivt när det kombineras med föreställningen att utifrån kommande kapitalism skulle vara värre än den egna inhemska. Men även om dessa föreställningar i båda fallen är ägnade att splittra motståndet mot kapitalismens förtryck är det inte så enkelt att de lanseras bara av dem som har mest att vinna på dem, kapitalisterna och deras lakejer. Alltför ofta har arbetarrörelsen spelat en sorglig roll som reaktionens stormsvalor. Det kan vara värt att tänka på inför den förestående EMU-kampanjen.

Mats Deland

Invandrarna kvar i väntrummet

Invandrare, oavsett ursprungsland, är klart överrepresenterade bland socialbidragstagare jämfört med den infödda befolkningen. Störst hinder i sina försök att bli självförsörjande möter invandrare från typiska flyktingländer. De slutsatserna drar forskaren Eva M Franzén i den nyligen framlagda doktorsavhandlingen *I välfärdsstatens väntrum*. Det är i glappet mellan den officiella integrationspolitikens målsättningar och den betydligt gråare verkligheten hon satt sitt forskarljus. Där den officiell-

la politiken anger två år som skäligen tid för de invandrare som kommit till Sverige för att uppnå introduktion och integration visar det sig i praktiken att det tar upp till 15 år i Sverige innan överrepresentationen i socialbidragstatistiken försvinner.

Eva Franzén är tidigare yrkesverksam sociolog och har bland annat arbetat med socialt stöd till flyktingar. Hennes möten med människor som flytt till Sverige är en av utgångspunkterna för avhandlingsarbetet.

Avhandlingen består av fyra olika delstudier, varav tre är kvantitativa beräkningar som baserar sig på ett stort statistiskt material och en är en kvalitativ intervjuundersökning, där invandrarna själva berättar hur de ser på att vara socialbidragstagare. Som bakgrund till studierna finns också en intressant historik över invandringen till Sverige, och statsmakternas försök till integrationspolitik.

De statistiska beräkningarna visar inte bara en tydlig överrepresentation av socialbidrag hos invandrare i förhållande till svenskfödda, utan också att denna överrepresentation kvarstår efter att bakgrundsfaktorer som bland annat ålder, utbildning och boende eliminerats. "En möjlig tolkning är därför att det långa bidragstagandet är ett direkt resultat av diskriminering", skriver Franzén i sin avslutande kommentar. Hon menar att hennes studie pekar på att utvecklingen under de senaste decennierna gått i motsatt riktning mot integrationspolitikens mål. "Invandrare har fått en underordnad ställning på ett flertal viktiga områden i samhället. De har generellt sett hamnat i välfärdens utkanter. En förklaring kan vara att välfärdsstatens insatser, skyddsnet och bidragssystem har en sådan utformning att invandrare och flyktingar hamnar utanför alltför länge. Invandrarna hamnar i ett väntrum.", skriver hon. Och eftersom bidragssystemen i stor utsträckning är knutna till arbete och arbetsmarknad så blir de kvar i detta vänt-

I välfärdsstatens väntrum - studier av invandrades socialbidragstagande
Eva M Franzén, Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete

rumväntrummet eftersom "tröskeln är för hög till nästa rum".

Resultaten i avhandlingens studier är kanske inte så sensationella – idag är väl kunskapen om denna marginalisering av invandrare närmast vedertagen, (vilket dock delvis kan bero på just denna avhandling, vars första delstudie publicerades redan -97) – men sammantaget är *I välfärdsstatens väntrum* ett tungt vägande bidrag till diskussionen om hur segregationen ska motverkas.

Björn Rönnblad

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen). Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 20 sedan starten 1997 (nummer 131 sedan 1969). För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

I redaktionen för detta nummer: Peter Belfrage, Per Hjalmarson Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström
Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad
Grafisk form: Joakim Svensson
Teckningar: Ee Ping Yeoh
Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg
E-post: rodarummet@hotmail.com

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>
Postgiro: röda rummet 13 04 07-0
Tryck: Tabloidtryck i Norden 2003
Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.
Omslagsbild: I väntan på dansuppväning. Bosniska flickor i Göteborg, Bild: Joakim Roos
ISSN: 1403-3844

Jämlikhet

Den förste skoputsaren
dyker upp i de södra förorterna
och det är redan vår – skorna gråa av damm.
Jag hör på hans röst att det finns
något tillkämpat i den.
Och kanske är det för att han ännu har ett helt
halvsekel i ryggen
som han mest tittar ner i köpcentrats golv
Och kanske är det för att de flesta som går förbi
också har detta halvsekel i ryggmärgen
som de har svårt att se på honom:
Där blickarna undviker varandra
finns solidaritetens underbara skugga,
skammen dess sista uttryck.
Hur länge ska affärerna gå trögt?
Den dag han rätar på sig och stolt
möter de förbipasserandes blickar
har han förlorat

Göran Greider

ur *När fabrikena tystnar* (Bonniers 1995)
Göran Greider (www.dalademokraten.com)